

ISSN 2226-0099

Міністерство освіти і науки України
державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»

Таврійський науковий вісник

Економічні науки

Випуск 98

Херсон – 2017

*Рекомендовано до друку вченою радою
Херсонського державного аграрного університету
(протокол № 12 від 28.06.2017 року)*

Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 98 - Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 90с.

Видається за рішенням Науково-координаційної ради Херсонської області Південно-го наукового центру Національної академії аграрних наук України, вченої ради Херсонського державного аграрного університету та Президії Української академії аграрних наук з 1996 року. Зареєстрований у ВАК України в 1997 році “Сільськогосподарські науки”, перереєстрацію пройшов у червні 1999 року (Постанова президії ВАК № 1-05/7), у лютому 2000 року (№ 2-02/2) додатково “Економіка в сільському господарстві”, у червні 2007 року (№ 1-05/6) додатково “Іхтіологія” та у квітні 2010 року “Сільськогосподарські науки” (№ 1-05/3). Свідцтво про державну реєстрацію КВ № 13534-2508 ПР від 10.12.2007 року.

Редакційна колегія:

1. Кирилов Ю.Є. - д.е.н., професор (головний редактор);
2. Яремко Ю.І. - д.е.н., доцент (заст. головного редактора);
3. Подаков Є.С. - к.е.н., доцент (відповідальний редактор);
4. Ушкаренко В.О. - д.с.-г.н., професор, академік НААНУ;
5. Свтушенко М.Ю. - д.б.н., професор, чл.-кор. НААНУ;
6. Лавриненко Ю.О. - д.с.-г.н., професор, чл.-кор. НААНУ;
7. Пелих В.Г. - д.с.-г.н., професор, чл.-кор. НААНУ;
8. Агєєц В.Ю. – д.с.-г.н., професор (Білорусь)
9. Арсан О.М. – д.б.н., професор; Андрусенко І.І. - д.с.-г.н., професор;
10. Базалій В.В. – д.с.-г.н., професор
11. Бойко М.Ф. - д.б.н., професор;
12. Вовченко Б.О. - д.с.-г.н., професор;
13. Гамаюнова В.В. - д.с.-г.н., професор;
14. Грановська Л.М. - д.е.н., професор;
15. Данілін В.М. - д.е.н., професор;
16. Дебров В.В. - д.с.-г.н., професор;
17. Зубкова О. – д.б.н., професор (Молдова)
18. Кирилов Ю.Є. - д.е.н., доцент
19. Коковіхін С.В. - д.с.-г.н., професор
20. Кольман Р. – д.с.-г.н. (Польща)
21. Кудряшов В.П. - д.е.н., професор;
22. Лимар А.О. - д.с.-г.н., професор;
23. Мармуль Л.О. - д.е.н., професор;
24. Міхеєв Є.К. - д.с.-г.н., професор;
25. Морозов В.В. - к.с.-г.н., професор;
26. Морозов О.В. - д.с.-г.н., професор;
27. Морозов Р.В. - д. е.н., професор;
28. Мохненко А.С. - д.е.н., професор;
29. Наконечний І.В. - д.б.н., професор;
30. Нежлукченко Т.І. - д.с.-г.н., професор;
31. Осадовський З. – д.е.н., професор (Польща)
32. Петшак С. – д.е.н., професор (Польща)
33. Пилипенко Ю.В. – д.с.-г.н., професор;
34. Руснак А.В. – д.е.н., професор
35. Соловійов І.О. - д.е.н., професор;
36. Федорчук М.І. - д.с.-г.н., професор
37. Танклевська Н.С. - д.е.н., професор;
38. Ходосовцев О.Є. - д.б.н., професор;
39. Шерман І.М. - д.с.-г.н., професор.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ECONOMIC SCIENCES

УДК339.91:337.140

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Гадзало А.Я. – к. е. н.,

Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

В статті розглянуто теоретичні аспекти транскордонного співробітництва, зокрема і Карпатського регіону на сучасному рівні. Автором проведений аналіз основних факторів розвитку транскордонного співробітництва для визначення можливих точок економічного зростання. Проаналізовано глобальну екологічну політику як розв'язання екологічних питань планетарного масштабу транскордонного співробітництва.

***Ключові слова** транскордонне співробітництво, навколишнє природне середовище, природні ресурси, збалансоване природокористування.*

Гадзало А. Я. Теоретические аспекты трансграничного сотрудничества в сфере природопользования

В статье рассмотрены теоретические аспекты трансграничного сотрудничества, в том числе и Карпатского региона на современном уровне. Автором проведен анализ основных факторов развития трансграничного сотрудничества для определения возможных точек экономического роста. Проанализированы глобальную экологическую политику как решение экологических вопросов планетарного масштаба трансграничного сотрудничества.

***Ключевые слова:** трансграничное сотрудничество, окружающую природную среду, природные ресурсы, сбалансированное природопользование.*

Gadzalo A.Y. Theoretical aspects of cross-border cooperation in the field of natural resources

The article deals with theoretical aspects of cross-border cooperation, in particular the Carpathian region at the present level. The author analyzes the main factors of cross-border cooperation development in order to determine possible points of economic growth. The global ecological policy as the solution of ecological issues of the planetary scale of transcoder cooperation is analyzed.

***Keywords:** transfrontier co-operation, environment, natural resources, balanced use of nature.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день на фоні глобальної екологічної кризи надзвичайно активно відбувається інтеграція господарських, технологічних та інформаційних структур, які все більше стають транснаціональ-

ними, транскордонне екологічне співробітництво набуває надзвичайно важливого значення. Тому на сьогодні існує нагальна потреба розробки сучасної стратегії зовнішньої екологічної політики України, яка б відповідала реаліям сьогодення, забезпечувала національні інтереси і сприяла б реалізації цілей збалансованого розвитку природокористування у сфері транскордонного співробітництва.

Сучасна наука стверджує, що загальна рівновага гірських територій, типу Карпатського євро регіону, їх цілісність і поступовий соціально-економічний та екологічний розвиток можуть бути забезпечені лише за умови активізації регіональних особливостей та розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку продуктивних сил і розбудови соціальної сфери. Це пов'язано з глибокими диспропорціями в соціально-економічному розвитку складових вказаного гірського утворення як у сфері матеріального виробництва, так і в соціальній сфері, специфіці розселення етносу, а також обумовлено відмінностями в ресурсному, виробничому, інтелектуальному й культурному потенціалах територій, які входять до Карпатського євро регіону [1].

Проблеми транскордонних забруднень природних ресурсів та нераціонального природокористування – одні із найбільш нагальних і гострих проблем сучасності та вимагають участі усіх держав як на національному, так і на транснаціональному рівнях, особливо держав-сусідів. Науковці справедливо стверджують, що екологічні проблеми не обмежені національними кордонами, вони мають загальнопланетарний характер [2]. Особливої актуальності проблема охорони довкілля та раціонального природокористування набула в останні роки поглиблення екологічної кризи, перевиробництва та екстенсивного використання природних ресурсів, ризиків екологічної безпеки - глобального потепління, зміни клімату, загрози біорізноманіттю тощо.

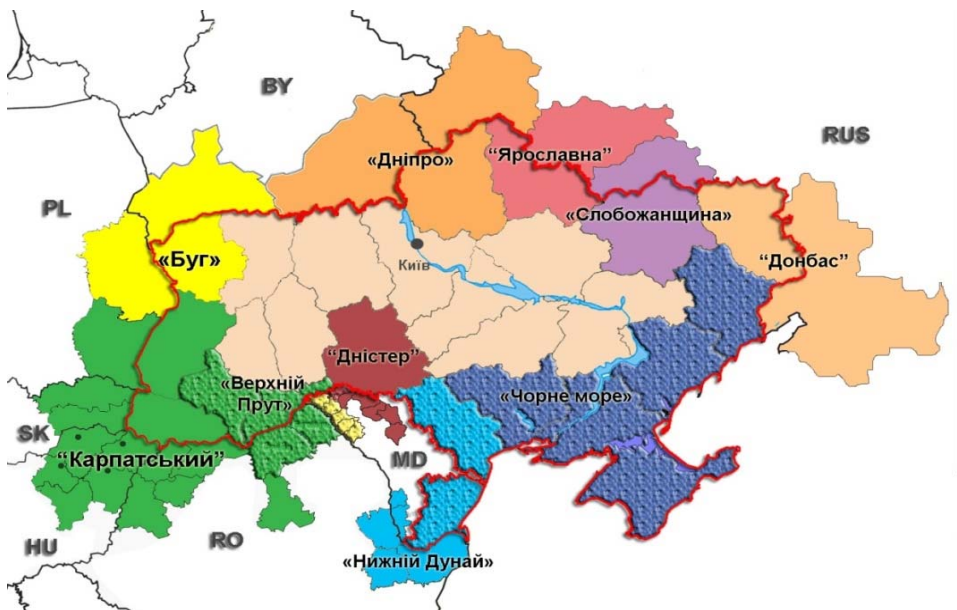
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки у вирішенні даної проблеми еколого-економічного розвитку транскордонного співробітництва досліджували багато вітчизняних вчених, зокрема З. Герасимчук, В. Голян, М. Долішній, С. Дорогунцов, В. Кравців та інші. Адже вирішення проблем потребує постійного оновлення знань на сучасному етапі.

Мета дослідження є теоретичні аспекти еколого-економічного розвитку транскордонного співробітництва у сфері природокористування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що транскордонне співробітництво є особливою ознакою державної політики, яке має на меті зміцнення добросусідських відносин та створення умов для більш тісної координації дій у сфері інтеграції економіки суміжних країн на еколого-економічних засадах. Це досягається, зокрема, шляхом формування транскордонних кластерів, які є її інноваційним елементом та рушійною силою для динамічного і збалансованого розвитку транскордонних регіонів. Сфера природокористування є важливим елементом економічної системи, оскільки вона забезпечує освоєння природно-ресурсного потенціалу, залучення його у процес виробництва та процес відтворення.

Вирішувати спільні екологічні проблеми сучасності покликана екологічна політика. Вона може бути глобальною, національною, регіональною. В цілому, «глобальний» у характеристиці політики у більшості наукової літератури позначає її рівень, а не якісну характеристику окремого явища. Можна

визначити глобальну екологічну політику як розв'язання екологічних питань планетарного масштабу – потепління клімату внаслідок забруднення, руйнування озонового екрану, створення еталонних біосферних резерватів, планетарного моніторингу та багато інших; вироблення міжнародних угод і конвенцій, що є обов'язковими до виконання і – регулюють міжнародні відносини у сфері використання світових ресурсів, у сфері зменшення загальних рівнів забруднення та інші. І Україна, і Польща є суб'єктами глобальної екологічної політики, оскільки беруть участь у роботі ООН та її організацій від часу їх створення, але як країни-сусіди, реалізують також власні пріоритети екологічної політики, які виражаються у прийнятті та виконанні спільних нормативно-правових документів, наприклад, Угоди між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща про створення транскордонного біосферного резервату "Західне Полісся", затвердженої Постановою КМУ від 1.07.2012 № 621. Як передбачено цією Угодою, співробітництво здійснюється на принципах рівності, територіальної цілісності Сторін, взаємної вигоди та добросусідства [3].

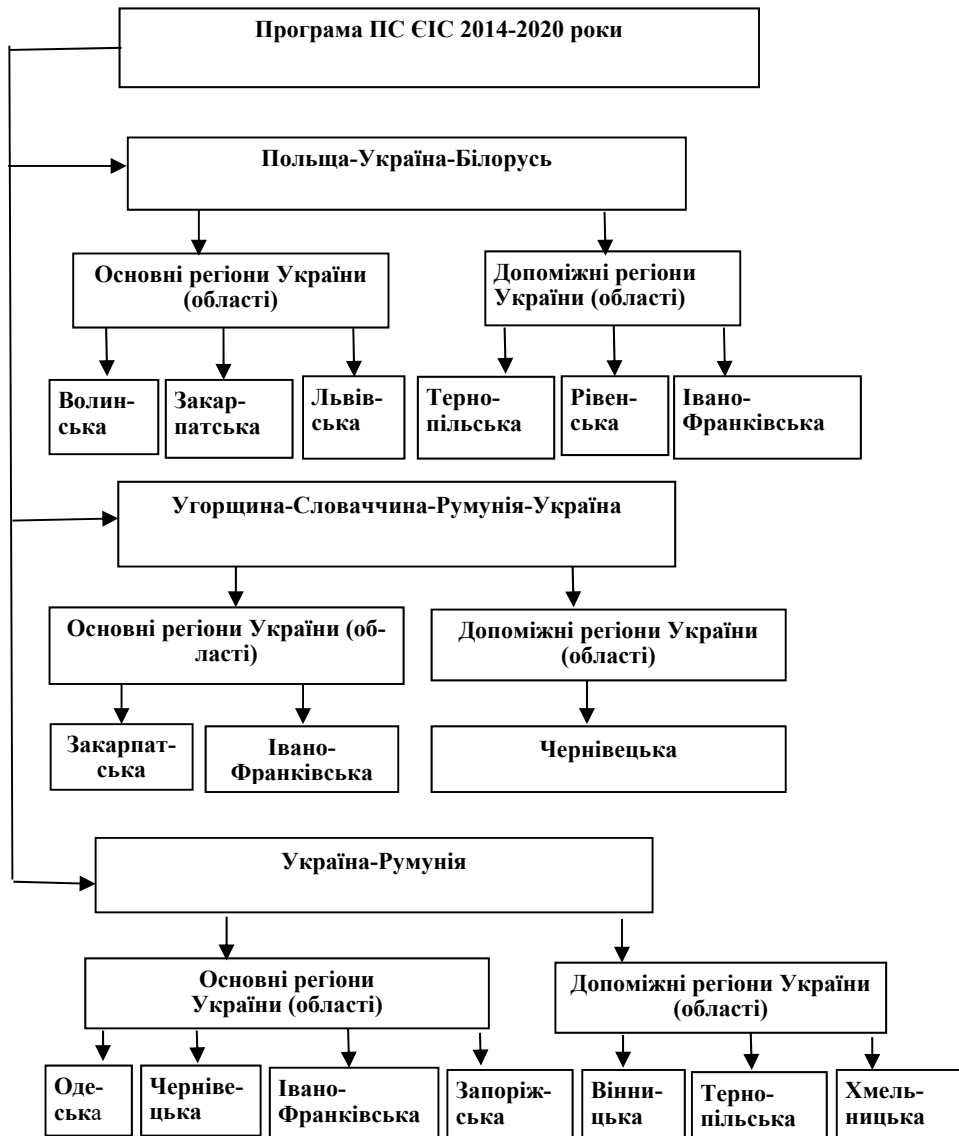
*Джерело: [4]

Рис.1 Єврорегіони за участю регіонів України

Будь-який транскордонний регіон має визначену територію, населення, систему розселення, має економічну, екологічну, технологічну, політичну, культурну підсистему, формується, функціонує та розвивається (рис.1).

Але діяльність територій України в єврорегіонах сприяє торговельно-економічному співробітництву та фактично є способом самостійного отримання прикордонними адміністративними одиницями технічної та фінансової допомоги від європейських структур. Це також є каталізатором міжнародної економічної інтеграції для всієї держави.

Зазначимо, що основною метою створення в 1993 році Карпатського єврорегіону було налагодження добросусідських відносин, забезпечення соціальної стабільності, сприяння економічному розвитку на прикордонних територіях країн-членів, забезпечення миру, прозорості кордонів та ін. [5].

*Джерело: розроблено автором

Рис.2 Структура транскордонного співробітництва ЄС з Україною

Двосторонніми угодами передбачені такі основні напрямки співробітництва в екологічній сфері: – вжиття узгоджених заходів, спрямованих на зменшення негативного впливу глобальних змін природного середовища і клімату

на економіку й людину; – взаємне оперативне інформування про загрозу значного транскордонного забруднення території однієї зі сторін та прогнози його розповсюдження; – організація екологічної освіти та виховання населення; – інформаційний обмін у сфері охорони навколишнього природного середовища; – гармонізація екологічного законодавства, нормативно-правового регулювання охорони навколишнього природного середовища та природокористування; – удосконалення економічного механізму управління якістю довкілля та природокористуванням [6]. Транскордонне співробітництво в державі займає чи не основне місце і стає одним із важливих напрямів реалізації інтеграційної стратегії на регіональному рівні. Формування і становлення нової системи взаємовідносин із сусідніми державами в умовах функціонування українсько-євросоюзівського комплексу прикордонної співпраці.

Основними питаннями що вирішуються в межах двосторонньої співпраці сусідніх країн (рис.2.) є наступні: моніторинг (радіологічний, транскордонних вод, атмосфери); розроблення принципів і процедур проведення екологічних експертиз господарської діяльності, зниження транскордонного перенесення речовин, що забруднюють атмосферу, здійснення інвентаризації джерел забруднення, проведення серії консультацій з питань попередження надзвичайних забруднень і загрози навколишньому середовищу внаслідок аварійних ситуацій та ін. [7]. Екологічна ситуація в більшій частині транскордонного співробітництва характеризується забрудненістю середовища. В окремих прикарпатських областях сформувалися стабільні території загрозливого екологічного стану. Але варто зазначити, що в останні роки значно зросла загроза виникнення екологічно небезпечних техногенних аварій і катастроф. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон, за даними В. Гобели, займає 4-е, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами – відповідно, 1-е і 2-е місця в Україні [8].

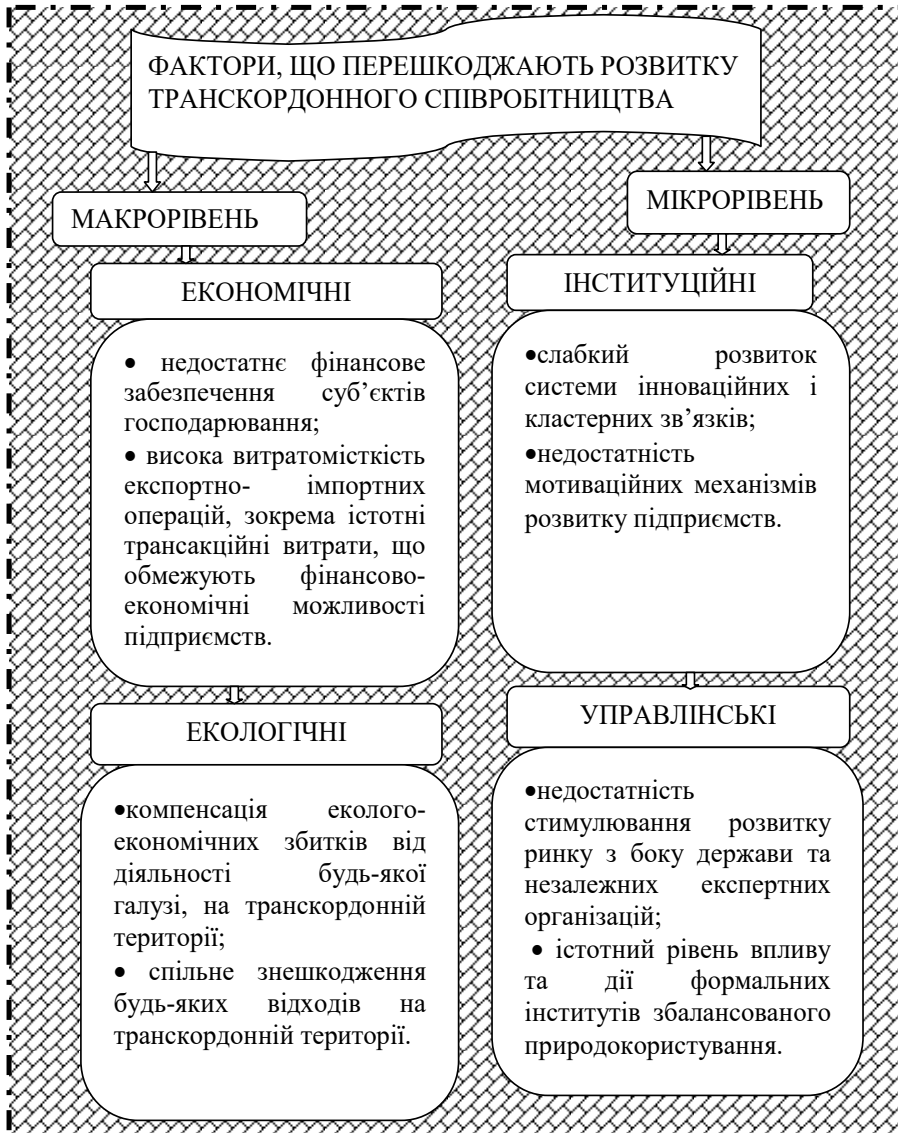
Але варто зазначити є фактори, які перешкоджають розвитку транскордонного співробітництва: Економічні, екологічні, інституційні, управлінські (Рис.3).

Серед екологічних проблем транскордонних регіонів можна виділити наступні:

- компенсація еколого-економічних збитків, що має місце на транскордонній території;
- спільне знешкодження будь-яких відходів, що розташовані не на транскордонних територіях, але можуть спричинити збитки саме на них;
- формування спільними зусиллями транскордонної екологічної інфраструктури.

Суттєвим недоліком в інституційному забезпеченні транскордонного співробітництва є його недостатній розвиток на рівні районів та громад. Досвід країн Європи свідчить, що провідниками такої співпраці виступають саме місцеві органи влади та самоврядування, їх асоціації, громадські організації, підприємницькі структури. Тому надалі учасниками транскордонного співробітництва повинні стати не тільки обласна державна адміністрація, скільки місцеві органи самоврядування, громадські організації, агенції регіонального розвитку, інформаційні центри та інші неурядові організації [9].

На думку фахівців, все це призвело до інтенсивного та нераціонального природокористування, погіршення природного навколишнього середовища загалом. Забрудненість середовища безпосередньо залежить від дії забруднюючих джерел та факторів, які негативно впливають на стан здоров'я населення, на показники смертності та дитячої захворюваності [10].

*Джерело: авторська розробка

Рис. 3. Найбільш істотні фактори негативного впливу на розвиток транскордонного співробітництва.

Варто відзначити, що Україна демонструє позитивні зміни у напрямку адаптації міжнародного законодавства та права ЄС до українського законодавства. Проте є і недоліки, зумовлені загальною екологічною кризою в Україні, нерациональним природокористуванням, відсутністю ефективного економіко-правового механізму охорони довкілля, відсутності підґрунтя для впровадження світових та європейських природоохоронних практик та імплементацією європейського законодавства у вигляді транспортування, але шляхом простого перекладу норм ЄС без врахування екологічних, політичних, економічних та інших реалій України. Поліпшення екологічної ситуації й підвищення рівня екологічної безпеки атмосферного повітря визнані першочерговими завданнями екологічної політики України. Її реалізація потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони довкілля, спрямованого на досягнення національних пріоритетів [11].

Висновки. З вище зазначеного можна зробити висновок, що транскордонне співробітництво потребує якісної регіональної та екологічної політики, в основі якої б лежали сучасні механізми регіонального розвитку. Забезпечення економічної безпеки з врахуванням особливостей у транскордонному просторі повинно бути одним з головних елементів цієї політики. Вплив потенційних загроз на регіональну еколого-економічну безпеку в умовах єврорегіонального співробітництва та механізми захисту від негативних чинників на навколишнє природне середовище потребують подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хименець В. Механізм забезпечення сталого розвитку гірських територій на прикладі Карпатського євро регіону // В. Хименець / Економіст - №1. – Січень 2014
2. Экологическое право Украины: учебное пособие / [А. В. Анисимова, А.П. Гетьман, В.И. Гордеев и др.]; под ред. проф. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – Х.: ООО „Одиссей”, 2009. – 464 с.
3. Угода між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща про створення транскордонного біосферного резервату "Західне Полісся", затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 621// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_534.
4. Мікула Н. Єврорегіони і конкурентоспроможність територій [Електронний ресурс] / Н. Мікула // VI Міжнародна науково-практична конференція «Кластерний підхід до управління і розвитку регіонів». – Режим доступу : http://eer.org.ua/page/clusters_development/uk/.
5. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво / під наук. ред. В. І. Пили. – Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2006. – 412 с.
6. Стратегічний екологічний документ (Документ підготовлено в рамках проекту ПРООН) / ГЕФ «Оцінка національного потенціалу в сфері глобального екологічного управління в Україні». – Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/34903999-501.html>.
7. Коцан Р.І. Особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері / Р.І. Коцан, Г.В. Копачинська // Україна та

Польща: минуле, сьогодення, перспективи // Режим доступу: <http://ukrpolnauka.wordpress.com/2011/10/25/63>.

8. Гобела В.В. Огляд економічних, соціальних та екологічних загроз Карпатському регіону / В.В. Гобела // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. Вип. 20.13. – С. 81-87.
9. Особливості транскордонного співробітництва в реалізації державної регіональної політики в Європі та Україні на прикладі євро регіону «Буг» [Електронний ресурс] Режим доступу <http://naub.oa.edu.ua/2012/osoblyvosti-transkordonnoho-spivrobitnytstva-v-realizatsiji-derzhavnoji-reh>.
10. Манів З.О. Регіональна економіка / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів: Магнолія, 2006. – 638 с.
11. Анісімова Г.В. Атмосферно-повітряні відносини: конституційно-правові аспекти // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_DNII_2012/Pravo/7_113985.doc.html.

УДК 336.221

РОЛЬ ПОДАТКОВИХ НАЖХОДЖЕНЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Громова А.Є. – асистент, ВТЕІ КНТЕУ
Пивовар В.В. – магістрант, ВТЕІ КНТЕУ

У статті визначено сутність податкових надходжень, проаналізовано їх роль у формуванні доходної частини бюджетів держави. Проведено аналіз структури доходної частини зведеного бюджету України за 2013–2016 рр. Проаналізовано основні податки, такі як податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємства. На основі отриманих результатів запропоновано шляхи вдосконалення формування доходної частини зведеного бюджету України.

Ключові слова: бюджет, доходи бюджету, податок, податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, податок на прибуток підприємства.

Громова А.Є., Пивовар В.В. Роль налоговых поступлений в формировании доходной части сводного бюджета Украины

В статье определена сущность налоговых поступлений, проанализирована их роль в формировании доходной части бюджетов государства. Проведен анализ структуры доходной части сводного бюджета Украины за 2013-2016 годы. Проанализированы основные налоги, такие как налог на добавленную стоимость, налог на доходы физических лиц, акцизный налог и налог на прибыль предприятия. На основе полученных результатов предложены пути совершенствования формирования доходной части сводного бюджета Украины.

Ключевые слова: бюджет, доходы бюджета, налог, налог на добавленную стоимость, налог на доходы физических лиц, акцизный налог, налог на прибыль предприятия.

Gromova A.E., Pyvovar V.V. The role of tax revenues in the formation of revenues of the consolidated budget of Ukraine

The article determines the essence of tax revenues, analyzes their role in the formation of the profitable part of budgets of the state. It examines the structure of the revenue part of consolidated

budget of Ukraine for 2013-2016. The study analyzes the principal taxes, such as value added tax, income tax, excise tax and profit tax. Based on the obtained results it proposes ways of improving the formation of the revenue part of consolidated budget of Ukraine.

Keywords: budget, budget revenues, tax, value added tax, income tax, excise tax, profit tax.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах військового конфлікту, скорочення виробництва питання формування дохідної частини зведеного бюджету набувають особливої актуальності. Починаючи з 1992 і до сьогодні основна роль у формуванні доходів бюджету України належала чотирьом податкам: податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку з доходів фізичних осіб та акцизному податку. Проте зупинка підприємств, скорочення виробництва, неактивне освоєння нових ринків збуту суттєво впливають на надходження по цим податкам. У цих умовах постають питання реформування системи податкових надходжень, пошуку нових методів реалізації податкової політики держави, пошуку сучасних адаптованих до нинішньої ситуації в країні методів планування та прогнозування надходжень до бюджету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління доходами державного та місцевого бюджетів перебувають у центрі уваги багатьох дослідників, таких як Олефін В., Петричко М., Сухороку О., Шлафман Н., Волохова М. та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності та ролі податкових надходжень в доході зведеного бюджету держави, оцінка їх сучасного стану, виявлення проблем і резервів їх зростання, а також проведення аналізу основних податків держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку бюджетної системи недоліки законодавства, превалювання застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці ускладнюють наповнення бюджету і, таким чином, забезпечення соціально-економічного розвитку держави [7 с. 110].

Відповідно до Бюджетного кодексу України [1] доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). Основну частину бюджетів, як державного, так і місцевих, становлять податкові надходження. Розглянемо статистику обсягів податкових надходжень до бюджетів за 2013-2016 роки (рис. 1).

Обсяг податкових надходжень до бюджету значно збільшився починаючи з 2014 р., при чому, як до державного, так і до місцевих бюджетів. З метою детальнішого розгляду особливостей впливу податкових надходжень на формування бюджету розглянемо, які саме податки складають основу дохідної частини державного бюджету (табл. 1).

Найбільшу частку в загальному обсязі податкових надходжень до бюджету становить ПДВ. Так у 2016 р. порівняно із 2013 р. він збільшився на 44,9%. Значним є податок на доходи фізичних осіб, у загальній сумі податків за 2016 р. його частка становить 21,3%. Для забезпечення збільшення доходів бюджету від податку з доходів фізичних осіб у 2017 р. уряд ініціював збільшення заробітної плати з 1450 грн. до 3200 грн., цим самим уряд прагне зменшити або ліквідувати тінізацію доходів. Значна доходна частина до бюджету

формується за рахунок податку на прибуток підприємств та акцизного податку, частки яких у 2016 р. становлять 9,3% та 15,6% відповідно. Розглянемо більш детальніше кожен із цих податків.

Таблиця 1 – Надходження податків до бюджету за 2013-2016 роки, млн. грн. [5]

Вид податкових надходжень	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Збір ПДВ	181717	189241	246858	329911
Податок на доходи фізичних осіб	72151	75203	99983	138782
Акцизний податок	36668	45100	70795	101751
Податок на прибуток підприємств	54994	40201	39053	60223
Місцеві податки і збори	7314	8056	27041	42261
Плата за користування надрами	14225	19620	38008	40781
Ввізне мито	13265	12389	39881	20001
Відшкодування ПДВ	-53448	-50216	-68405	-94405
Інше	14279	15835	14421	11476
Всього:	341165	355428	507636	650782

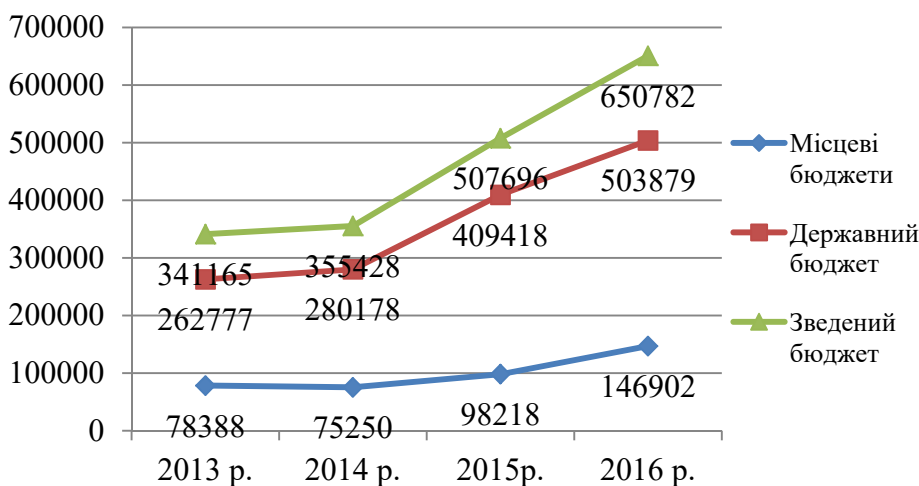

Рис.1. Податкові надходження до бюджету України за 2013-2016 рр., млн. грн.

Незважаючи на незначну кількість видів непрямих податків, порівняно з прямими, непрямі податки займають істотну частку у структурі доходів державного бюджету. Одним із основних непрямих податків, який сплачується в нашій країні, є податок на додану вартість, що займає найбільшу питому вагу в доходах державного бюджету. Це найважливіший непрямий податок, який застосовується в практиці оподаткування у більшості розвинутих ринкових країн. Податок на додану вартість в Україні – це непрямий податок, який входить в ціну товару і послуг та сплачується покупцем, але до бюджету його перераховує продавець. [3 с.825] Згідно бюджетного кодексу України 100% суми податку на додану вартість надходить до державного бюджету.

У 2016 р. до загального фонду державного бюджету забезпечено збір податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів у сумі 246858 млн. грн., що на 25,2%, або на 83053 млн. грн., більше ніж у 2015 р. Загалом надходження від ПДВ у 2016 р. порівняно із 2013 р. збільшилися на 44,9% (рис.2).

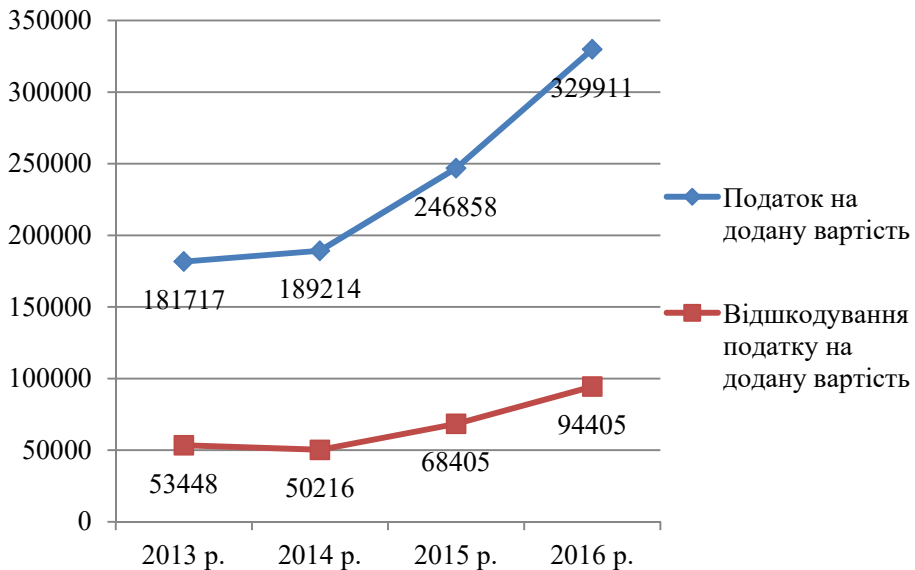

Рис. 2. Надходження та відшкодування ПДВ за 2013-2016 рр., млн. грн.

Незважаючи на складну економічну ситуацію в країні, суб'єкти господарювання продовжували отримувати бюджетне відшкодування податку на додану вартість. Так, в цілому по Україні протягом 2016 р. відшкодовано коштом 94405 млн. грн., що на 43,4%, або 40957 млн. грн. більше ніж за 2013 р. та на 38%, або 26000 млн. грн. більше ніж у 2015 р.

Ще одним важливим непрямим податком є акцизний податок. Його характерною ознакою є те, що він забезпечує більш-менш стабільні надходження до бюджету під час економічних криз, коли зменшуються надходження податку з прибутку підприємств, податку на доходи фізичних осіб та інших прямих податків. Цю особливість акцизного податку часто використовують уряди різних країн, збільшуючи ставки акцизного податку під час економічних спадів [4 с.524].

Специфіка даного податку полягає в тому, що він пристосований для державного регулювання кількісних параметрів споживання певного переліку товарів, контролювання доходів монополістів при виробництві деякої продукції, захисту власних виробників та перерозподілу доходів споживачів при купівлі предметів розкоші.

Прослідковуючи статистичний аналіз обсягів надходжень від акцизного податку за 2013-2016 рр., можна зробити висновок щодо їх збільшення. У 2016 р. обсяг зборів від акцизного податку становив 101751 млн. грн., що на 30,4%, або на 30956 млн. грн., більше ніж у 2015 р. Загалом надходження від акцизного податку у 2016 р. порівняно із 2013 р. збільшилися на 63,9% (рис. 3).

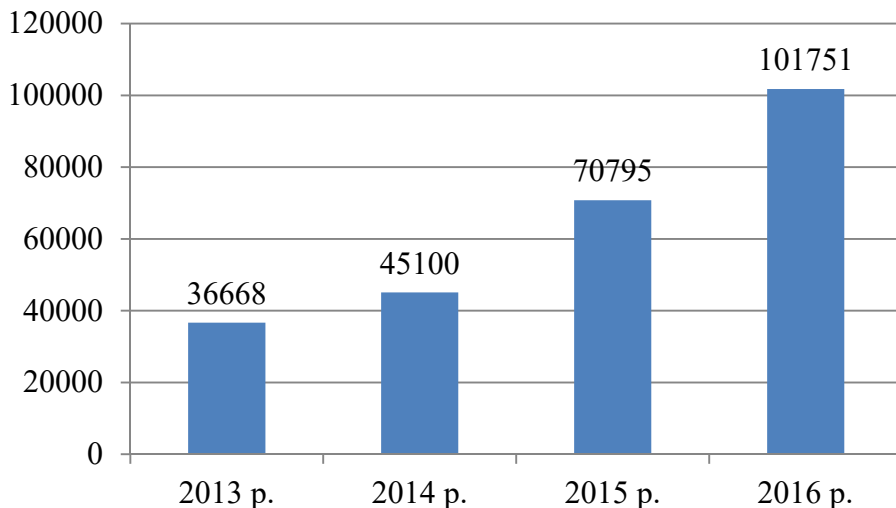

Рис.3. Надходження від акцизного податку за 2013-2016 рр., млн. грн.

Таке збільшення сум надходжень упродовж останніх років спостерігається завдяки стрімкому зростанню ставок акцизного податку на алкогольні напої і тютюнові вироби. Це відбувалося внаслідок погіршення загальної ситуації в економіці, що було спричинено погіршенням зовнішньої кон'юнктури (торговельні відносини з Російською Федерацією), внутрішньою політичною кризою, яка триває і досі. Протягом 2013-2016 рр. ставки акцизного податку у гривневому вимірі на тютюнові вироби збільшились у 4 разів; на виноробну продукцію – у 3 разів; на етиловий спирт, лікєро-горілчані вироби і пиво – у 2 рази. Посилення податкового тягаря суттєво позначилось на динаміці виробництва алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Фаза зростання, яка мала місце упродовж 2000-2007, змінилась фазою скорочення виробництва. У 2007-2016 роках виробництво виноробної продукції зменшилось на 63%, етилового спирту – на 59%, лікєро-горілчаних виробів – на 48%, тютюнових виробів – на 33%, пива – на 24% [2 с.8].

Основними прямими податками в Україні, що забезпечують значну частину податкових надходжень до бюджету, є податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб. Формування державою фінансових ресурсів через надходження прямих податків прямо пропорційно залежить від обсягів доходів підприємницьких структур та особистих доходів фізичних осіб.

Податок на доходи фізичних осіб є одним із основних прямих бюджетотворюючих податків, питома вага якого у доходах зведеного бюджету України за 2013-2016 рр. коливається на рівні 21%. Так, у 2016 р. сума надходжень склала 138782 млн. грн., що на 27,9%, або на 38799 млн. грн. більше ніж у 2015 р. Загалом надходження від податку на доходи фізичних осіб у 2016 р порівняно із 2013 р. збільшився на 48%.

Відповідно до статей 29 та 64 Бюджетного кодексу України [1] податок на доходи фізичних осіб входить до складу як державного, так і місцевих бюджетів у законодавчо визначених частках (рис. 4).

- Державний бюджет
- Місцеві бюджети
- Обласні бюджети
- Державний бюджет
- Бюджет м. Київ

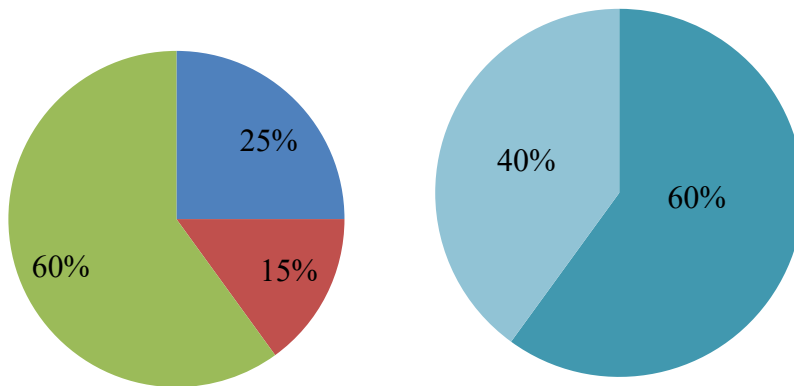

Рис. 4. Розподіл суми надходжень ПДФО між бюджетами різних рівнів

Так, згідно із ст. 29 Бюджетного кодексу України до доходів загального фонду державного бюджету України належить податок на доходи фізичних осіб, що сплачується у розмірі: 25 % на відповідній території України (крім території міст Києва та Севастополя); 60 відсотків - на території міста Києва.

Варто зазначити, що податок на доходи фізичних осіб від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці перераховується до Державного бюджету України у повному обсязі.

Відповідно до ст. 64 Бюджетного кодексу України до складу місцевих бюджетів належить: 60 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачуються на відповідній території України; 40 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачуються на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва.

Відповідно до ст. 66 Бюджетного кодексу України 15% податку на доходи фізичних осіб сплачуються на відповідній території України сплачуються обласним бюджетам.

Ще одним вагомим прямим податком є податок на прибуток підприємства. У структурі всіх податкових надходжень до бюджету України в 2016 році податок на прибуток займає четверте місце з часткою 9,25%. Починаючи із 2010 р. надходження до бюджету від даного податку зменшувались так як і їх частку у структурі бюджету, так питома вага податку на прибуток у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. знизилась на 3,61%, а у порівнянні з 2013 на цілих 8,42% (рис. 5).

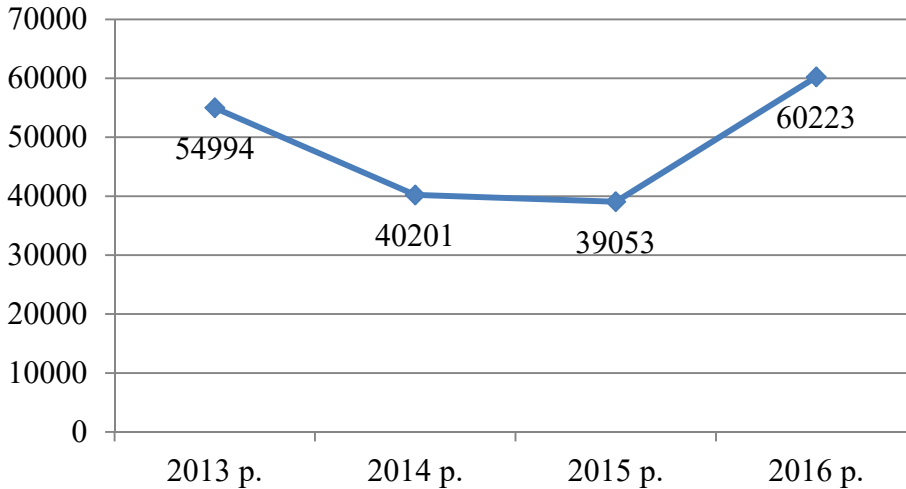

Рис.5. Надходження від податку на прибуток підприємства за 2013-2016 рр., млн. грн.

Можна говорити про загальну тенденцію до зниження фіскальної функції податку та перенесення її на непрямі податки. Це доволі позитивна динаміка, при відносно малій зміні загального обсягу всіх податкових надходжень в країну, оскільки в процесі змін та економічного розвитку суспільства у свій час у всьому світі відбувалася тенденція до зменшення фіскальної ролі податку на прибуток. Зокрема, його частка у структурі надходжень США становила: 36% у 1927 році, 23% у 1960 році, 12,5 % у 1980 році та 8,7% у 1992 році. У Німеччині та Австрії податок на прибуток сьогодні відіграє найменше фіскальне значення (відповідно 5% та 5,7% від загальної суми податкових надходжень) [6]. Однак з іншої сторони, зменшення даного податку може говорити про значні проблеми в країні. Однією із головних причин зменшення надходжень від податку на прибуток за 2010-2015 рр. є загострення соціально-економічної нестабільності в країні, та як результат, значний відсотку ухилення від сплати податкових зобов'язань.

Висновки і пропозиції. Отже, економічне становище країни, а відповідно і рівень та динаміка податкових надходжень, потребує безперервного моніторингу та дослідження з метою попередження небажаних для розвитку країни наслідків. Проаналізувавши діючу систему оподаткування в Україні, можна зробити висновок, що вона є досить недосконалою і суперечливою. Основною проблемою на сьогодні залишаються недостатні та нестабільні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів.

Шляхами зростання податкових надходжень є збільшення обсягів виробництва, підвищенням рівня прибутковості підприємств, також важливе значення має дотримання платниками податків податкової дисципліни, під якою розуміємо своєчасне внесення фізичними і юридичними особами встановлених законом обов'язкових платежів і зборів до державного бюджету країни. Дотримання податкової дисципліни платниками податків в умовах, коли май-

же половина доходів господарюючих суб'єктів, працюючого населення ховається в тіні, має велике значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
2. Олефін В. Результати і перспективи підвищення ставок акцизного податку на алкогольні напої і тютюнові вироби / В. Олефін // Економіст – 2016. - №6. – С. 8-11.
3. Петричко М.М. Сучасний стан адміністрування ПДВ в Україні / М.М. Петричко // Молодий вчений – 2016. - № 12(39). – С. 825-829.
4. Сухороку О.В. Акцизний податок у системі доходів державного бюджету / О.В. Сухороку // Таврійський науковий вісник – 2010. - № 76. – С. 524-531.
5. Ціна держави [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/>.
6. Шлафман Н.Л. Функціонування податку на прибуток підприємств в Україні [Електронний ресурс] / Н.Л. Шлафман, М.П. Волохова // Одеський національний юридичний університет – 2014.–Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2707/1>
7. Юрій Е.О. Особливості формування доходної частини бюджету в сучасних умовах / Е.О. Юрій // Молодий вчений – 2016. - № 12.1 (40). – С.110-113.

УДК 006.013, 338.439.02

ПРОФІЛЬНА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ УСТАНОВ АГРОПРОМИСЛОВОГО НАПРЯМКУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Коваленко О.В., д.е.н., с.н.с.,

Копилова К.В., д.с-г.н.,с.н.с.,

Вербицький С.Б., к.т.н.,

Інститут продовольчих ресурсів Національної академії аграрних наук України

Мета дослідження є визначення можливих і доцільних форм участі наукових установ НААН і їхніх профільних підрозділів у вирішенні економічних і технічних питань продовольчої безпеки держави. Аналізування економічних та техніко-біологічних аспектів продовольчої безпеки показало, що ефективне функціонування системи продовольчої безпеки можливе лише за умови використання досягнень економічної науки, а також передових інноваційних технологій у виробництві, переробці та збереженні продовольчої сировини та продовольства. Зазначені питання належать до сфери компетенції наукових установ аграрного та харчового профілю. Зроблено висновки про те, що залучення результатів досліджень та інноваційних розробок наукових установ Національної академії аграрних наук України для розв'язання економічних і техніко-біологічних проблем продовольчої безпеки держави є можливим і доцільним.

Ключові слова: *безпечність харчових продуктів, економічна доступність, інновації, критерії продовольчої безпеки, продовольча безпека.*

Коваленко О.В., Копылова Е.В., Вербицкий С.Б. Профильная инновационная деятельность научных учреждений агропромышленного направления по реализации основ продовольственной безопасности государства

Целью исследований является определение возможных и целесообразных форм участия научных учреждений НААН и их профильных подразделений в решении экономических и технических вопросов продовольственной безопасности государства. Анализ экономических и технико-биологических аспектов продовольственной безопасности показал, что эффективное функционирование системы продовольственной безопасности возможно лишь при условии использования достижений экономической науки, а также передовых технологий в производстве, переработке и хранении продовольственного сырья и продовольствия. Указанные вопросы относятся к сфере компетенции научных учреждений аграрного и пищевого профиля. Сделан вывод о том, что использование результатов исследований и инновационных разработок научных учреждений Национальной академии аграрных наук Украины при решении экономических и технико-биологических проблем продовольственной безопасности государства является возможным и целесообразным.

Ключевые слова: безопасность пищевых продуктов, инновации, критерии продовольственной безопасности, продовольственная безопасность, экономическая доступность.

Kovalenko O.V., Kopylova K. V., Verbytskyi S.B. Relevant innovative activity of agroindustrial scientific institutions as to the implementation of food security fundamentals of the state

The purpose of research is to determine possible and rational participation forms of scientific institutions of NAAS and their relevant departments in resolving economic and technical issues of food security of the state. Analysis of economic, technical and biological aspects of food security showed that effective functioning of the food security system is only possible when achievements of economic science are used together with advanced technologies of manufacturing, processing and storing of food raw materials and food products. The said issues are within the competency sphere of scientific institutions of agricultural and food specialization. Conclusions are drawn that the use of research results and innovative products of scientific institutions of NAAS in solving economic, technical and biological problems of the state is possible and expedient.

Key words: economic availability of foods, food safety, innovations, food security, food security criteria.

Постановка проблеми. Понад ніж двадцятип'ятирічний досвід розвитку сучасної незалежної держави Україна дає численні приклади, як позитивні, так і негативні, втілення засад національної безпеки у державному будівництві та соціальному житті країни на всіх його щаблях. Складна актуальна ситуація, спричинена зовнішньою агресією щодо нашої держави, об'єктивно зумовлює пріоритетність силових, насамперед мілітарних, аспектів національної безпеки. За цих умов, цілком зрозумілим є певне ослаблення уваги до інших складових національної безпеки України, зокрема продовольчої безпеки. Втім, тисячорічний історичний досвід нашого народу дає численні приклади того, що продовольча безпека у певні періоди набуває критично важливого значення для існування нації, втрати якої від зумовленого природними причинами голоду та, головню, від організованого бузувірами голодомору, були незрівнянно більшими, ніж безпосередні втрати під час війн та військових конфліктів. Отже, інтереси сьогодення та будучини української нації, вимагають жодним чином не ослаблювати увагу до теоретичного обґрунтування та практичного втілення засад продовольчої безпеки, яка належить до профільних напрямків досліджень і розробок наукових установ Національної академії аграрних наук України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття продовольчої безпеки держави є складним і комплексним, воно поєднує у собі чинники соціаль-

ного, економічного, технічного та політичного характеру. Продовольча безпека є історичною категорією, яку можна визначити, як спроможність держави за будь яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково-обґрунтованих норм споживання та у відповідності з його платоспроможністю і за цінами, що складаються на ринку продовольства [1], при цьому основний тягар у гарантуванні продовольчої безпеки мають нести суб'єкти держави, безпосередню відповідальні перед населенням за його достатнє забезпечення якісними харчовими продуктами [2]. У тексті прийнятої Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (Food and Agriculture Organization – FAO) декларації [3] постульовано, що продовольча безпека забезпечена у тому випадку, коли усі особи в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до безпечного й повноцінного продовольства, достатнього, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби, і переваги, які необхідні для активного та здорового життя. На думку вітчизняних фахівців [4], продовольча безпека передбачає такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток держави тощо.

Науковці, що вивчають економіку АПК, та фахівці інших напрямів аграрної науки у своїх роботах [5-10], виходячи з місця продовольчої безпеки у загальній структурі національної економічної безпеки та, водночас, у належний спосіб враховуючи біогенну природу відповідних критеріїв національної продовольчої безпеки, означили її, як сукупність наступних чинників:

- рівня розвитку аграрного сектора;
- розвитку харчової промисловості;
- рівня експортно-імпортних операцій;
- рівня купівельної спроможності та культури населення;
- можливості використання інноваційних технологій;
- фінансових можливостей підприємств;
- матеріально-технічного забезпечення та інвестиційної привабливості підприємств АПК;
- підтримки держави, наданні підприємствам АПК пільг, ефективної фінансової політики.

Більшість чинників з наведеного вище переліку належать до економічних категорій, решта стосується технічних і технологічних аспектів гарантування продовольчої безпеки. Якщо перша група чинників була і є предметом щонайдокладніших досліджень фахівців з аграрної економіки, то техніко-технологічні аспекти продовольчої безпеки досі не знайшли належного відображення у науковій і фаховій літературі – як у вітчизняній, так і у зарубіжній. Лише деякі автори наголошують на тому, що ефективне функціонування системи продовольчої безпеки можливе тільки за умови використання передових технологій у виробництві, переробці та збереженні продовольчої сировини та продовольства [11]. Науковці та фахівці повинні попрацювати над досягненням відповідності фізичних об'ємів харчових продуктів критеріям продовольчої безпеки, а також забезпечити дотримання канонів здорового харчування,

вимог якості та безпечності через належну координацію сільського господарства та переробної промисловості [12].

І перша, і друга група чинників продовольчої безпеки є у сфері компетенції наукових установ НААН. Над розв'язанням проблем продовольчої безпеки, як економічної категорії, активно та успішно працює Інститут аграрної економіки та профільні економічні підрозділи інших інститутів НААН. Питання безпечності та якості харчових продуктів є важливою частиною наукової, науково-практичної та інноваційної діяльності Українського науководослідного інституту олій та жирів, Інституту продовольчих ресурсів, а також тих профільних підрозділів у наукових установах НААН, які відповідають за вивчення процесів переробки тваринницької та рослинницької сировини, виконання та практичне впровадження відповідних наукових розробок.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення місця та ролі безпечності та якості харчової продукції, як принципів конституентів загальної структури продовольчої безпеки держави, зокрема взаємного впливу та взаємодії таких сфер, як продовольча безпека держави та інноваційні розробки, визначити можливі та доцільні форми участі наукових установ НААН і їхніх профільних підрозділів у вирішенні зазначених питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконувани науковими установами Національної академії аграрних наук України дослідження та розробки у царині теоретичного обґрунтування та практичного втілення складових системи продовольчої безпеки, пов'язаних з безпечністю та якістю харчової продукції, мають велике значення для української держави та знаходять своє належне відображення, зокрема, у розроблюваних фахівцями НААН національних стандартах, які запроваджують нормування вимог щодо продовольчої безпеки держави. Зазначене стосується формування стратегічних резервів, постачання продовольства до Збройних сил України, проектування та впровадження систем управління якістю продукції, визначення мікробіологічних, фізико-хімічних та інших принципів показників безпечності та якості харчових продуктів, інгредієнтів тощо [13], а також належних, з точки зору соціокультурних особливостей споживачів органолептичних показників продовольчої продукції [14, 15].

Діяльність наукових установ НААН з генерування інновацій та їх практичного впровадження має на меті, насамперед, успішне просування вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки, зростання прибутковості агропромислового виробництва; поетапне підвищення рівня наукоємності сільського господарства і переробної промисловості; зниження енерговитрат; забезпечення об'єктивних перспектив і конкурентних переваг розвитку економіки України [16]. Фокусування зусиль науковців і тематики їхніх досліджень на розв'язанні нагальних питань безпечності та вдосконаленні якості харчових продуктів, а також охороні здоров'я, забезпеченні добробуту та задоволенні потреб споживачів є загальносвітовою тенденцією [17]. Різноманітні проривні відкриття у біотехнології, нанотехнології та технології зберігання, їхнє оперативне втілення у практичних розробках, разом з іншими притаманними для сьогодення чинниками, складають цілком окреслену парадигму розвитку харчової промисловості [18].

Виходячи із зазначеного вище, можна визначити можливі та доцільні напрямки розв'язання проблем продовольчої безпеки у рамках профільної наукової та інноваційної діяльності установ Національної академії аграрних наук України з наукового забезпечення виробництва харчових продуктів.

Важливим завданням фахівців наукових установ НААН є створення економічно та технологічно обґрунтованих методик розрахунку необхідних і достатніх обсягів державних продовольчих ресурсів (продовольства у державному матеріальному резерві та державному інтервенційному фонді), а також інших можливих джерел забезпечення населення продовольством. Профільні наукові установи та підрозділи можуть здійснювати фахове кваліфіковане оцінювання поточного стану та обґрунтоване прогнозування економічної доступності необхідних для забезпечення населення харчових продуктів належної якості та задовільного асортименту, а також наукове прогнозування та оцінювання ймовірності різного роду загроз продовольчій безпеці держави. Результати зазначеної оцінювання послугуватимуть для розроблення системи заходів з усунення зазначених загроз або мінімізації їх негативних впливів.

Комплексний аналіз економічних і біологічних аспектів продовольчої безпеки дозволить актуалізувати номенклатуру критичних показників – індикаторів її стану, граничні чисельні значення цих показників тощо. Аналізування визначених індикаторів продовольчої безпеки, а також інших доступних фахівцям джерел ретроспективної та актуальної інформації, у тому числі статистичних даних, дозволить науково обґрунтувати методики моніторингу стану продовольчої безпеки держави, зокрема, встановити критерії продовольчої незалежності держави, як ступеня забезпечення населення продовольством власного виробництва без залучення зовнішніх джерел його постачання.

Важливими завданнями науковців біологічного та харчового профілю є розрахунок, виходячи з із засад біологічної науки, раціональних норм споживання харчових продуктів, встановлення науково обґрунтованої системи актуалізації зазначених норм, виходячи з наявних балансів харчових продуктів та динаміки стану здоров'я населення. З іншого боку, знання та методичні напрацювання фахівців економічної науки є необхідними для розроблення концепції доцільного та необхідного регулювання ринків продовольства, обґрунтування та створення методичних засад застосування засобів державного регулювання зазначених ринків, включно із запровадженням для них науково обґрунтованого механізму ціноутворення, формування балансів сільськогосподарської сировини та продовольства, що з неї виробляється.

Інноваційні розробки фахівців аграрної науки можуть і повинні грати важливу роль у забезпеченні сільгоспвиробників та інших операторів ринку продовольчих товарів необхідними технологіями, генетичним матеріалом, добривами, засобами захисту рослин, кормами, а також ветеринарними препаратами, з метою уникнення небезпечної залежності вітчизняного сільгоспвиробництва від імпортних поставок цих матеріалів і засобів. Зазначене стосується також розроблення та впровадження сучасної вітчизняної сільськогосподарської техніки та технологічного обладнання для виробництва харчових продуктів для уникнення критичної залежності від іноземних виробників.

Створення та впровадження прогресивних технологій переробки продовольчої сировини, методів її зберігання та транспортування також належить до

принципових завдань галузевої науки. Проведення відповідних наукових досліджень, з одного боку, сприятиме дотриманню принципів засад безпечності та якості харчових продуктів, з іншого – науково обґрунтуватиме можливість і доцільність, впровадження сучасних інноваційних технологій, досягнень харчової хімії задля суттєвого збільшення продуктивності харчового виробництва – при повному забезпеченні чинних показників якості та безпечності харчових продуктів. Непрямо, проте у цілком зрозумілий спосіб, розв'язанню проблем продовольчої безпеки держави сприятимуть наукові дослідження, націлені на підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, урожайності сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності тваринництва тощо.

Висновки і пропозиції. Існують різні дефініції поняття продовольчої безпеки, які, у принципі, зводяться до забезпечення фізичного та економічного доступу населення до безпечного й повноцінного продовольства, достатнього, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби та переваги, необхідні для активного та здорового життя. Ефективне функціонування системи продовольчої безпеки можливе лише за умови використання досягнень економічної науки, а також передових технологій у виробництві, переробці та збереженні продовольчої сировини та продовольства. До сфери компетенції Наукових установ Національної академії аграрних наук України належать як економічні аспекти продовольчої безпеки держави, так і дослідження й розробки у царині теоретичного обґрунтування та практичного втілення складових системи продовольчої безпеки, пов'язаних з безпечністю та якістю харчової продукції.

Виконане аналізування можливостей наукових установ НААН, що у рамках своєї науково-дослідної та інноваційної діяльності розв'язують проблеми продовольчої безпеки, дає нам змогу стверджувати, що можливими напрямками зазначеної діяльності наразі є та у найближчій перспективі можуть стати створення методик розрахунку обсягів державних продовольчих ресурсів, оцінювання економічної доступності необхідних для забезпечення населення харчових продуктів, ймовірності загроз продовольчій безпеці держави, а також розроблення системи заходів з протидії зазначеним загрозам. Іншими можливими напрямками досліджень і розробок наукових установ аграрного та харчового профілю є визначання номенклатури критичних показників продовольчої безпеки, створення методик моніторингу стану продовольчої безпеки, встановлення ступеня забезпечення населення продовольством власного виробництва без залучення зовнішніх джерел його постачання, розрахунок раціональних норм споживання харчових продуктів та актуалізації зазначених норм. Слід також досягати підвищення ролі аграрної науки у забезпеченні сільгоспвиробників та інших операторів ринку необхідними технологіями, генетичним матеріалом, добривами, засобами захисту рослин, кормами, ветпрепаратами, спеціалізованим технологічним обладнанням, що також сприяє досягненню критеріїв продовольчої безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий. // Основні напрями вискоєфективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 214-220.
2. Настич, В.Г. Стан та проблеми продовольчої безпеки України / В.Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2015. - №2 (30). - С. 25-29.
3. FAO (1996). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit: Plan of Action, Food and Agriculture Organization, Rome. Italy.
4. Сичевський, М.П. Організаційно-економічна сутність категорій «продовольча система» та «продовольча безпека» / М.П. Сичевський, Л.В. Дейнеко // Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія / за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала; Інститут продовольчих ресурсів НААН. – К. : Аграр. Наука, 2016. – 380 с. – Розд. 1.1. – С. 7-18.
5. Немченко В.В. Продовольча безпека України / В.В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки №4 (70) Том 2. – 2012. – С. 179-183.
6. Власов В.І. Глобальна продовольча безпека / В.І. Власов. – К.: ІАЕ, 2001. – 506 с.
7. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія / О.І.Гойчук. – Житомир, Полісся, 2004. – 348 с.
8. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія. – Х.: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2007. – 272 с.
9. Лукінов І.І. Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України / І.І.Лукінов, П.Т. Саблук // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 62-81.
10. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білоус, В.І. Власов. – К.: ННУ ІАЕ, 2008. – 632 с.
11. Система продовольственої безпеки: закономірності формування і фактори розвитку / З. М. Ильина и др.; Минск: И-т экономики НАН Беларуси, Центр аграрной экономики. – 2007. – 111 с.
12. Garcna, A.C. Figuras, normas y protocolos de calidad como herramienta de mejora de la seguridad alimentaria / Bngel C. Garcna // Anales de la Real Academia de Ciencias Veterinarias de Andalucna – Vol. 17 (1). – Dic. 2004 / - P. 229-245.
13. Вербицький, С.Б. Технічні аспекти гарантування продовольчої безпеки: роль технічного регулювання / С.Б. Вербицький // Продовольчі ресурси : зб. наук. пр. / НААН України, Ін-т прод. ресурсів НААН України. – К., ННЦ «ІАЕ», 206. – № 6 – С. 140-146.
14. Barlucius, Eva (Ed.) : Skandal oder Kontinuitdt: Anforderungen an eine ubliche Ernahrungskommunikation / Eva Barlucius (Ed.); Regine Rehaag (Ed.) // WZB Discussion Paper, No. SP I 2006-306. – 120 S.
15. Cruz, J. C. Sistemas de certificaciyn de la calidad en el sector agroalimentario espacol / J.C. Cruz, B. Lucena, M.A. Mйndez, F. Сбceres // Distribuciyn y Consumo, 2004. - № 76 (Jul-Ago), P. 23-39.

16. Шпикуляк О.Г. Формування системи оцінювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України / О.Г. Шпикуляк, С.О. Тивончук, С.В. Тивончук // Економіка АПК. – 2013. – №12. – С. 79-84.
17. Aguilera, J. M. Seligman Lecture 2005: food product engineering: building the right structures / J.M. Aguilera // Journal of the Science of Food and Agriculture, 2006, № 86, 1147-1155.
18. Bigliardi, B. Innovation trends in the food industry: the case of functional foods / B. Bigliardi, F. Galati // Trends in Food Science & Technology, 2013, 31.2, 118-129.

УДК 330

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АПК З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Косач І.А. - к.е.н., доцент,
Чернігівський національний технологічний університет

В статті обґрунтовано стратегічні аспекти формування інтеграційних структур в АПК на засадах ДПП. Запропоновано розробку Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в АПК. Розглянуто основні теоретичні аспекти проведення моніторингу виявлення пріоритетів формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах ДПП як складової частини Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в АПК. Для визначення впливу державно-приватного партнерства на результативність сільськогосподарського виробництва запропоновано використання методології нейронних мереж.

Ключові слова: інтеграційна підприємницька структура, інтеграція, державно-приватне партнерство, сільське господарство, стратегія, моделювання, нейронні мережі.

Косач И.А. Моделирование системы стратегического управления интеграционными процессами в АПК с использованием нейронных сетей

В статье обоснованы стратегические аспекты формирования интеграционных структур в АПК на основе ГЧП. Предложена разработка Стратегии развития государственно-частного партнерства в АПК. Рассмотрены основные теоретические аспекты проведения мониторинга выявления приоритетов формирования интеграционных предпринимательских агропромышленных структур на основе ГЧП как составной части Стратегии развития государственно-частного партнерства в АПК. Для определения влияния государственно-частного партнерства на результативность сельскохозяйственного производства предложено использование методологии нейронных сетей.

Ключевые слова: интеграционная предпринимательская структура, интеграция, государственно-частное партнерство, сельское хозяйство, стратегия, моделирование, нейронные сети.

Kosach I.A. Strategic management of integration processes in agriculture: opportunities of neural networks modeling

The article substantiates strategic aspects of the formation of integration structures in agribusiness, based on PPP. The main peculiarities of the Public-Private Partnership Strategy development in the agro-industrial complex are considered. The main theoretical aspects of monitoring the identification of priorities of the formation of integration business structures on the PPP basis

as part of the strategy are examined. The study proposes to use the neural networks methodology for determining the impact of public-private partnership on the effectiveness of the agro-industrial complex.

Keywords: *integration business structure, integration, public-private partnership, agriculture, strategy, modeling, neural networks.*

Постановка проблеми. Ефективність функціонування агропродовольчої сфери як елемента системи національної економіки залежить від стану розвитку суміжних галузей: машинобудування, хімічної промисловості, транспортної інфраструктури. І навпаки: розвиток агропродовольчої сфери сприятиме зростанню активності всіх інших зацікавлених галузей та сфер діяльності національної економіки, розвитку інноваційної діяльності, інвестуванню в соціальну інфраструктуру, забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Важливість та необхідність гарантування продовольчої безпеки України потребує підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення. Це в свою чергу передбачає використання державної підтримки вітчизняних підприємств АПК та вжиття заходів щодо контролю над імпортом з метою підтримки вітчизняних виробників. Надійність продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і в наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольства (відсутність валюти, зростання цін, ембарго тощо). Тому питання забезпечення розвитку агропромислового комплексу може розглядатися як один із найважливіших національних пріоритетів, який вимагає посиленої уваги науковців.

В умовах зростаючої конкуренції на вітчизняному та світовому агропродовольчому ринках виникла необхідність в нових формах взаємодії між всіма учасниками процесу розвитку агропромислового комплексу. Вектор розвитку інтеграційних процесів - від простіших форм кооперації та інтеграції до формування кластерної політики, стратегічних альянсів, активного впровадження інтеграційних форм, що діятимуть на основі принципів партнерської взаємодії приватного сектора та держави.

Практика показує, що перспективним напрямом розвитку економічних відносин є використання державно-приватного партнерства (ДПП). Для нашої країни, крім інвестиційної проблеми, ця модель може вирішувати не тільки економічну, політичну, але і соціальну задачу.

Подальший розвиток підприємств АПК має визначитися стратегією, спрямованою на розвиток їх можливостей реалізації проектів державно-приватного партнерства. Вибір стратегії, адекватної потенціалу ДПП, що забезпечує динамічне узгодження інтеграційної взаємодії зазначених суб'єктів, визначає вектор розвитку АПК, підвищення ефективності використання наявних факторів виробництва, ресурсів і інфраструктури, що обумовлює актуальність наведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку ДПП в Україні займаються Н.Бондар, С.Грищенко, І.Запатріна, І.Нейкова, П. Брайловський, О.Полякова, П.Шилепницький та ін. Серед іноземних вчених питання взаємодії приватного сектора та держави досліджували В. Варнавський, Е.Сава, К.Магарінюс та ін. Але недостатньо опрацьованими зали-

шаються питання стратегічного управління відносинами ДПП із врахуванням специфіки кожної окремої галузі, особливо це стосується агропромислового виробництва, а також проблематики управління процесами підприємницької інтеграції в умовах становлення і розвитку ДПП.

Постановка завдання. Метою статті є моделювання системи стратегічного управління державно-приватним партнерством в агропромисловій сфері за допомогою економіко-математичного моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні агропромисловий комплекс є провідною сферою національної економіки, в якій зайнята значна частка населення. Його роль визначається шляхом забезпечення потреб держави у продовольстві, забезпеченні продовольчої незалежності та економічної безпеки, розвитку експортного потенціалу.

В сучасних умовах все більшого значення набуває використання високоефективних інструментів управління розвитком АПК, одним з яких є стратегічне управління. Цілісна структурована система стратегічного управління розвитком ДПП в агропромисловому комплексі об'єднує процеси управління взаємодією органів державної влади та бізнес-структур в єдиний налагоджений керований механізм. Формування такої системи управління, що має вирішувати стратегічні завдання, повинно спиратись на певні документи, одним з яких може стати Стратегія розвитку державно-приватного партнерства в АПК. Розробка ефективної Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в АПК сприятиме формуванню і реалізації стратегічної мети та пріоритетів розвитку агропромислового виробництва. Враховуючи комплексність та взаємозалежність сторін, що задіяні до формування інтеграційних підприємницьких структур в АПК, заснованих на принципах державно-приватного партнерства, місія стратегії може бути сформульована нами як: «Перетворення АПК в провідну галузь національної економіки, сприятливе середовище для соціально-економічного розвитку сільських територій, зростання конкурентоспроможності малого агробізнесу, підвищення якості життя населення та забезпечення продовольчої безпеки держави».

В Україні на даний час сформований досить значний потенціал державно-приватного партнерства в АПК. Це стосується не лише великих підприємств, а і сфери малого і середнього бізнесу, який на жаль зараз недостатньо конкурентоспроможний на ринку сільськогосподарської продукції. Як наголошує Дибач І., підприємницька інтеграція є джерелом посилення конкурентоспроможності невеликих підприємницьких структур. Підтвердженням цього виступає наступне: майже 60 % із 150 учасників анкетування, проведеного серед власників та менеджерів НП, погодилося з тим, що підвищення та підтримання на достатньому рівні здатності підприємства протистояти зовнішнім загрозам і викликам можливі за умов об'єднання зусиль підприємницьких структур [1]. В той же час слід зазначити, що стратегічний розвиток АПК є перетином інтересів, системи цінностей, ресурсного потенціалу бізнес-структур і держави, взаємодія суб'єктів ДПП обумовлена узгодженням їх інтересів. Це обумовлює важливість заходів, направлених на підтримку інтеграційних процесів АПК та переорієнтацію їх з великого корпоративного бізнесу до об'єднань малих та середніх виробників, базою для чого доцільно розглядати інститут державно-приватного партнерства. Відповідно в межах Стратегії

окреслюватимуться цільові орієнтири формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур, сформованих на засадах ДПП (далі – ШАС_{дпп}). У зв'язку із цим вважаємо за доцільне наголосити на зміні акцентів в розумінні природи інтеграційної взаємодії на засадах ДПП, коли ДПП виступає інструментом зростання конкурентоспроможності та обмеження монополізму, а не кінцевою метою. В контексті вищезазначеної Стратегії можливою є розробка відповідних державних програм, в яких безпосередньо визначаються джерела фінансування, конкретні заходи та механізми реалізації Стратегії.

При розробці та реалізації Стратегії в контексті формування системи управління розвитком ДПП в АПК слід дотримуватись наступних принципів:

- врахування інтересів держави та приватного сектору при реалізації проектів ДПП в контексті формування та функціонування ШАС_{дпп};
- забезпечення доступу до державної підтримки та державного фінансування проектів ДПП;
- врахування світового досвіду реалізації проектів ДПП в агропромисловому виробництві;
- забезпечення інституціональних умов для функціонування ДПП, які обумовлені розвиненою нормативно-правовою базою, стимулюванням конкуренції, обмеженням монополізму, активізацією інноваційних процесів в агропромисловому виробництві.

Комплекс заходів щодо розвитку механізмів державно-приватного партнерства в АПК, що пропонується розглядати в якості елементів Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в АПК, включає в себе:

- розробку механізмів державно-приватного партнерства з метою розвитку малого і середнього підприємництва;
- розробку напрямів та механізмів взаємодії підприємств АПК, закладів науки та освіти в сфері інновацій.

Доцільно визначити наступні цільові пріоритети Стратегії формування державно-приватного партнерства в АПК в контексті реалізації процесів підприємницької інтеграції:

- 1) створення умов для формування ШАС_{дпп} шляхом інституційного забезпечення відносин на засадах ДПП в агропромисловому виробництві;
- 2) забезпечення безперервності процесу формування ШАС_{дпп} шляхом дотримання єдності його етапів, запровадження імперативності дії інституту ДПП та впровадження проектів ДПП;
- 3) забезпечення інституціональної системності процесу впровадження ШАС_{дпп} в агропромисловому виробництві, що сприятиме активізації інвестиційної діяльності в АПК.

Проведений аналіз стану АПК та передумов формування ШАС_{дпп} дозволяє сформулювати цільові пріоритети стратегічного управління формуванням ШАС_{дпп}, які можуть бути закладені в Стратегію. Забезпечити реалізацію процесу можна за допомогою моніторингу виявлення пріоритетів формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах ДПП. Для оптимізації управління реалізацією Стратегії в процесі реалізації вищезазначеного моніторингу пропонується використання нейронно-мережевої технології до моделювання та управління функціональними залежностями мно-

жини елементів, що формують потенціал державно-приватного партнерства в агропромисловому комплексі.

Використання нейронних мереж останнім часом набуває все більшого поширення поряд із традиційними моделювання соціально-економічних показників.

У нашому дослідженні вибір методології нейромережного аналізу обумовлений наступними можливостями:

1) відсутністю обмежень на характер вхідної інформації на відміну від класичних підходів, що дає можливість в нашому випадку використовувати складові показники з різними одиницями виміру;

2) здатністю знаходити оптимальні індикатори та будувати за ними оптимальну для часового ряду адаптивну стратегію передбачень;

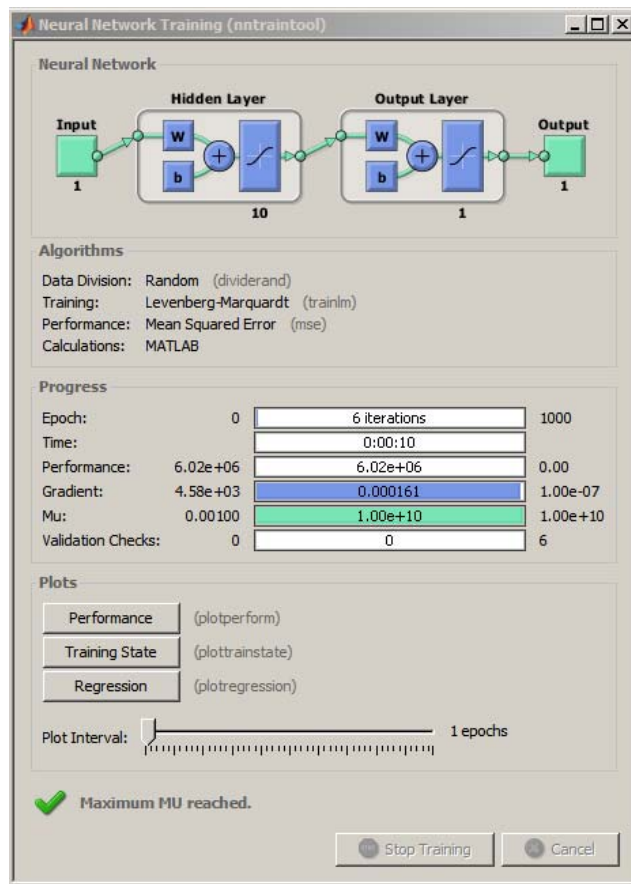
3) наявністю потужного математичного апарату, який може бути застосований як універсальний відтворювач складних нелінійних функціональних залежностей і дає змогу виявити головні тенденції зміни показника за експериментальними даними попередніх періодів;

4) здатністю до навчання, яке не вимагає ніякої апріорної інформації про структуру функціональної залежності [4].

Нейронна мережа дозволить визначити вплив потенціалу державно-приватного партнерства на результативність сільськогосподарського виробництва. Побудову моделі нейронної мережі доцільно здійснювати на основі системно-синергетичного підходу, який є комплексом методів та інструментів, за допомогою яких можливо досліджувати властивості, структуру та функції об'єктів, явищ або процесів в цілому, надавши їм вигляд системи з усіма складними між елементними зв'язками. Для ілюстрації застосування нейронних мереж при моделюванні процесів стратегічного управління в рамках реалізації Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в АПК пропонується обрати показники обсягу валової продукції сільського господарства та обсяг державної підтримки. Проектування такої мережі пропонується здійснювати для виявлення залежності з метою подальшого прогнозування обсягів валової продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах від обсягів державної підтримки сільського господарства за регіонами України за допомогою програми MathLab 14a.

Загальний вигляд отриманої нейронної мережі наведено на рис. 1

Нейронна мережа застосовується в першу чергу тоді, коли невідомий точний вид зв'язку між входом і виходом. Достатньо лише точно знати, що зв'язок між вхідними і вихідними даними існує. При цьому сама залежність буде виведена в процесі навчання нейронної мережі. Для навчання мережі необхідно підготувати навчальну вибірку показників як вхідних X , так і вихідних (цільових) Y , які є навчальною парою [3]. Вхідним показником пропонується обрати рівень державної підтримки сільськогосподарських підприємств, вихідним - валову продукцію сільськогосподарського виробництва. Згідно закладеному внутрішньому алгоритму нейронна мережа підлаштовує питому вагу своїх синаптичних зв'язків. Для кожного вхідного вектора підбирають парний йому цільовий вектор, що задає необхідний вихід. Мережа навчається на багатьох парах.

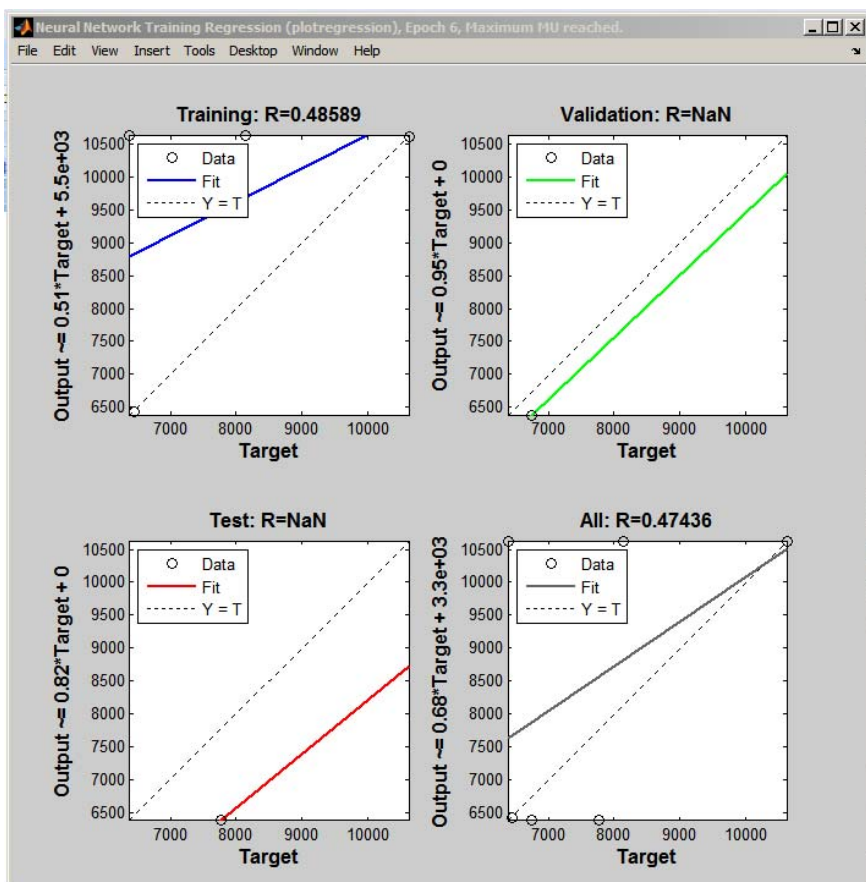

Джерело: власні дослідження

Рисунок 1. Нейронна мережа результативності сільськогосподарського виробництва

Механізм навчання мережі в цьому випадку виглядає наступним чином: пред'являється вхідний вектор, обчислюється вихід мережі і порівнюється з відповідним цільовим вектором, при цьому різницю (помилка) за допомогою зворотного зв'язку подається в мережу. При послідовному пред'явленні векторів навчальної вибірки обчислюються помилки, і вагові коефіцієнти підлаштовуються для кожного вектора до тих пір, поки помилка по всьому навчальному масиву не досягне прийнятно низького рівня [2]. Процес «навчання» мережі для нашого випадку наведено на рис. 2.

Використання нейронної мережі для стратегічного управління державно-приватним партнерством в АПК і проведення моніторингу виявлення пріоритетів формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах ДПП дає можливість визначити властивості мережі, її структуру та функціональні особливості.

Джерело: власні дослідження

Рисунок 2. Процес «навчання» нейронної мережі

Висновки. Застосування стратегічного управління державно-приватним партнерством в контексті розвитку вітчизняного АПК — дієвий інструмент зростання конкурентоспроможності агропромислового виробництва, забезпечення його стійкого розвитку, а також важлива умова забезпечення продовольчої безпеки держави. Застосування методики визначення залежності вихідних даних сільськогосподарського виробництва від рівня потенціалу державно-приватного партнерства на основі використання моделі нейронної мережі дасть змогу спрогнозувати показники ефективності в залежності від даних, що входять до розрахунку, що дозволить якісно проводити моніторинг виявлення пріоритетів формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур на засадах ДПП і сприятиме швидкому економічному ефекту стратегічного управління процесами державно-приватного партнерства в АПК та в значній мірі — інтеграційними процесами, з огляду на багатоваріантність можливого розвитку подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дибач І. Л. Роль невеликих підприємств у формуванні ринкової економічної системи / І. Л. Дибач // Наука та практика – 2007 : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 11–15 лютого 2007 р. – Полтава: Громадська асоціація “АНП”. – 2007. – С. 70–72
2. Новиков В.А. Организация и обучение искусственных нейронных сетей/ В.А.Новиков, Л.В.Калацкая, В.С. Садов. - Минск: Изд-во БГУ.- 2003. -72 с.
3. Тютюрев В.В., Новосельцев В.В. Теория нейронных сетей: Учебное пособие. Томск: Изд-во Том. ун-та, 2001.- 69 с.
4. [http: www. Statsoft.ru](http://www.Statsoft.ru)

УДК 338.43:631.152.3**ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ LEAN-ТЕХНОЛОГІЇ
В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Миколайчук В.І. – старший викладач,
ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інститут»

У статті обґрунтовано важливість і можливість використання системи оціадливості в сільському господарстві з урахуванням зусиль з боку управлінського персоналу, переходу на прогресивні енерго- і ресурсозберігаючі технології та застосування оціадливого мислення.

Ключові слова: оціадливе виробництво, оціадливе управління, сільське господарство, Lean-технології, Кайдзен.

Миколайчук В.И. Особенности внедрения Lean-технологии в сельском хозяйстве

В статье обоснована важность и возможность использования системы бережливости в сельском хозяйстве с учетом усилий со стороны управленческого персонала, перехода на прогрессивные энерго- и ресурсосберегающие технологии и применения бережливого мышления.

Ключевые слова: бережливое производство, бережливое управление, сельское хозяйство, Lean-технологии, Кайдзен.

Mykolaychuk V.I. Features of implementing Lean-technologies in agriculture

In the article the importance and possibility of using the lean system in agriculture is justified taking into account the efforts of management, transition to advanced energy-saving and resource-saving technologies and application of the lean thinking.

Keywords: lean manufacturing, lean management, agriculture, lean technologies, Kaizen.

Постановка проблеми. В даний час в сучасну практику управління активно впроваджується ідея оціадливого виробництва як елемента системи менеджменту якості. Оціадливе виробництво (Lean production, Lean manufacturing) – це формування безперервного потоку створення цінностей для споживача з охопленням всіх процесів організації та їх постійного вдосконалення через залучення персоналу та усунення всіх видів втрат.

Організація оціадливого виробництва передбачає оптимізацію технологічних і управлінських процесів з максимальною орієнтацією на ринок з ура-

хуванням мотивації кожного працюючого. Впровадження ощадливого виробництва починається саме з оцінки можливостей його використання і оцінки результатів, які воно може надати.

Існує думка, що принципи ощадливого виробництва можуть бути впроваджені тільки на промислових підприємствах. Однак успішний досвід впровадження цієї концепції є і в інших сферах, в тому числі і в сільському господарстві.

Перехід на прогресивні енерго- і ресурсозберігаючі технології буде сприяти забезпеченню високої якості сільськогосподарської продукції відповідно до сучасних вимог.

Тому питання технологічного розвитку та вдосконалення системи якості за допомогою Lean - технологій є актуальними і своєчасними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепцію ощадливого виробництва досліджено у працях таких науковців, як Джеффри Лайнер, Даніель Джонсон, Майкл Вейдер, Джим Вумек [1], Майкл Л. Джордж, Масаакі Імаї, О.Несиоловський, О. Віханський, К. Гордеева та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії логістики в Україні зробили Л.Балабанова, І.Волкова [2], М.Григорак, Є.Крикавський, М.Окландер, Ю.Пономарьова, Л.Фролова, Н.Чухрай та ін. Логістичні стратегії аграрних підприємств, в тому числі із застосуванням LEAN - технологій, викладено у працях Т.В. Косаревої. В той же час зарубіжні автори все більше уваги приділяють зеленим ланцюгам постачання та впровадженні LEAN - технологій в агрологістику, серед них А.Кокс, Д.Сімонс.

Проте процес впровадження системи ощадливості в сільськогосподарському виробництві є маловивченим, так як існує думка, що принципи ощадливого виробництва можуть бути впроваджені тільки на промислових підприємствах. Авторський підхід дозволяє розглянути можливості впровадження системи ощадливості в сільськогосподарське виробництво через взаємозв'язок «технології - персонал - якість».

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення можливостей застосування ощадливого мислення в сільському господарстві з урахуванням залежності між застосовуваними технологіями, станом ресурсного потенціалу та існуючим рівнем якості. Для досягнення мети дослідження нами були визначені наступні завдання: визначити можливі напрямки впровадження принципів ощадливості; визначити інструменти вдосконалення діяльності організації з урахуванням особливостей сільськогосподарської галузі; визначити сфери які найбільш сприйнятливі до впровадження ощадливих технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовою практикою вироблені як основоположні принципи, так і численні практичні прийоми забезпечення умов виживання організації в сучасних умовах, багато з яких показали свою високу ефективність. Однією з технологій підвищення конкурентоспроможності та ефективності на основі виробництва товарів необхідної якості в мінімальні терміни і з мінімальними витратами є концепція ощадливого виробництва (від англ. *Lean production, Lean manufacturing*). Другий напрямок в системі ощадливості - впровадження ефективних механізмів управління знай-

шло своє місце в концепції ощадливого управління (від англ. *Lean management*).

Ощадливе виробництво - це управлінська концепція, спрямована на усунення втрат і оптимізацію всіх бізнес-процесів: від етапу розробки продукту до моменту взаємодії з кінцевими клієнтами. В основі методу ощадливого виробництва є виявлення потреб ринку і створення максимально цінного для споживача продукту при мінімальних витратах всіх видів ресурсів (людських зусиль, часу, обладнання, виробничих площ, тощо).

Такий підхід з'явився в Японії ще в 1978 році. Компанія Тойота вперше впровадила філософію бережливого виробництва і безперервного вдосконалення. На сьогоднішній день розумні виробничі системи важливіше часу, а Lean-технології активно використовують на підприємствах усього світу.

Суть ощадливих технологій - мобілізація всіх ресурсів і залучення в процес ощадливості всіх співробітників фірми, від рядового до керівника.

Цілі ощадливого виробництва до яких повинна прагнути кожна компанія:

- мінімізація вартості через усунення всіх видів втрат;
- скорочення термінів виробництва і поставки продукції;
- забезпечення високого рівня якості і задоволеності клієнта.

Не всі інструменти ощадливого виробництва можливо застосовувати в сільському господарстві, наприклад, дуже складно здійснити принцип виробництва «точно вчасно». Проте досить вдало можна адаптувати інструменти Lean у виробництві сільськогосподарської продукції: стандартизацію і візуалізацію, загальний догляд за обладнанням та інші. Але найбільший інтерес викликає кайдзен-технологія. Мета кайдзен - виробництво без втрат.

У сучасній літературі виділяють різну кількість ключових принципів, на яких ґрунтується кайдзен. У сільському господарстві можна застосовувати наступні принципи: фокус на споживачах; безперервні зміни; відкрите визнання проблем; створення робочих команд, гуртків якості; розвиток самодисципліни; самовдосконалення; інформування кожного співробітника; вбудовування якості в процес якомога раніше; стандартизація.

Сільське господарство має свої особливості (залежність від природно-кліматичних умов, особливий цикл діяльності), які слід враховувати при побудові системи ощадливого виробництва. Проте, освоювати цю систему можна і потрібно. Система вимагає величезних зусиль, як з боку управлінського персоналу організації, так і з боку рядових співробітників.

Традиційно сільське господарство ґрунтується на масовому виробництві. Урожай в більшості випадків збирається один раз за сезон, і вже пізніше поставляється споживачам і використовується ними. Фактично людство придумало ідеологію виробництва партіями і накопичення запасів.

На нашу думку, основний акцент треба робити на генерування нових поглядів на поточні процеси і формування нового бачення керівників і фахівців на Lean-технології, розуміння можливостей зниження витрат та втрат, і відповідно, збільшення прибутку підприємств.

Lean-технології можуть успішно застосовуватися в аграрному секторі, від вирощування продукції на полі до переробки продукції і поставки її замо-

внику. Lean-технології передбачає сильне лідерство, так як включає в себе різні стадії і виконавців.

Кожна стадія агропродовольчого виробництва тісно пов'язана одна з одним, тому потрібно реально вивчати і застосовувати відомий цикл «плануй, роби, перевіряй, впливай» і відповідний підхід до вирішення проблем. Це вимагає постійної комунікації та обміну інформацією. Обмін досвідом і довіра важливі для успішного впровадження Lean-технології.

Також потрібне інтенсивне навчання, тренування і допомога. Інша основа - це «*genchi gembutsu*» (що означає «йди і дивись»). Принцип полягає в тому, щоб побачити своїми очима реальне робоче місце, де виконується робота.

Для впровадження системи «ощадного виробництва» необхідно мати досвідченого консультанта по Lean-технологіям з сильною мотивацією і творчим потенціалом, так як він буде навчати методам цієї концепції менеджменту на всьому ланцюжку створення продовольчої продукції: від посадки продукції в поле до поставки її кінцевому споживачеві, впроваджувати цей проект, який охоплював би завдання від планування посадки на 1/3 площі полів до культивування та обробки продукції, маркетингу і продажів.

Lean - проект треба починати з самооцінки і аналізу поточної ситуації призначеним консультантом агрокомпанії. Самооцінка проводиться за наступними аспектами (*див. табл.1*), що дозволить визначити основні проблеми і можливості. Наступний крок розробка і схвалення плану дій. Після того, як план схвалений, і бюджет визначений, наступним кроком є - призначення менеджера, який досконало знає бізнес-процеси. Через деякий час команда з 8-10 чоловік формує кайдзен - відділу.

Паралельно починається навчання і впровадження кайдзен - безперервних проектів поліпшення, заснованих на плануванні, виконаному закінченні роботи над потоком створення продукту. Ці проекти поліпшення втягують кожного співробітника організації від нижньої до верхньої ланки. Керівники, менеджери, інженери, робітники повинні будуть задіяні в роботі кайдзен.

Наступна стадія впровадження Lean-технологій покриває всі види діяльності агрокомпанії: від введення нового продукту до забезпечення зовнішнього матеріалу. Людські ресурси, бухгалтерський облік, відділ закупівель та інші відділи також будуть включені в процес на даній стадії.

Зазвичай може знадобитися 3-5 років, щоб перетворити складну структуру агрокомпанії і вивести її на конкурентоспроможний рівень світового класу.

Найголовніша проблема при переході на нові стандарти Lean – це психологія людей та їх небажання мислити по-іншому. Але мислення можна змінити за допомогою навчання. У сільському господарстві потрібен новий образ мислення.

Згідно з дослідженнями, в деяких країнах близько 20% сільськогосподарської продукції приходить в непридатність і не доходить до кінцевого споживача. Це відкриває для ентузіастів ощадного виробництва перспективи знайти можливості застосування ощадного мислення в сільському господарстві.

На наш погляд, теоретичним основам нової технології аграрії могли навчатися на базі аграрних університетів та центрів перепідготовки кадрів із залученням тренерів-консультантів з навчання технології ощадного виробниц-

тва, що сприятиме поширенню передового досвіду впровадження Lean-технологій в сільському господарстві.

Таблиця 1 – Основні аспекти самооцінки [3, с.23]

Ключові параметри	Переваги застосування
Якість	Ясне розуміння того, як створити цінності для споживачів з урахуванням їх потреб. Відповідність стандартам.
Ресурсний потенціал	Реалізація стратегічних цілей і завдань на підставі наявних можливостей
Керування виробництвом	Здатність організувати стабільний виробничий процес, знизити витрати
Технічне обслуговування	Забезпечення виробництва технікою належною кількістю і якістю, підтримка її придатності
Структура організації	Взаємозв'язок всіх напрямків діяльності в рамках системного підходу, забезпечення суворості ієрархії
Кваліфікація персоналу	Розвиток і залучення людей до управління організацією, забезпечення необхідної кількості і кваліфікації працівників організації
Технологічні процеси	Здатність змінювати динаміку вдосконалення і рівень досягнення встановлених цілей, досягнення ефективності та результативності виробничого процесу
Продуктивність праці	Розкриття і застосування виробничого потенціалу, відповідність результату вкладеним зусиллям

Як відомо, основу технології ощадного виробництва становить принцип «точно вчасно», тобто усунення при випуску продукції всіх видів витрат. Однак, в сільському господарстві джерелом немінучих невиробничими витратами є перевиробництво, очікування, надлишкові запаси. Як, наприклад, аграріям не виробляти або притримати до виникнення реального попиту виробництво надмірної кількості продукції? Або яким чином можна позбутися таких витрат, як очікування, наприклад, сприятливою для проведення сільгоспробіт погоди?

Будь-які надлишкові запаси на підприємстві - це втрати, прихильники нової течії радять для їх усунення виробляти тільки необхідну на даний момент кількість продукції. Але урожай в більшості випадків збирається один раз за сезон. Певна циклічність є і у виробництві тваринницької продукції.

Японські підходи мають на увазі в цілому відхід від масового виробництва, на яке власне і націлене сільське господарство.

Досліджуючи цей напрям, ми переконалися, що в аграрному секторі можна з успіхом використовувати такі інструменти, як стандартизація та візуалізація роботи. Візуалізація виробництва (5S) передбачає здійснення п'яти кроків по організації робочого місця: розсортувати, привести в порядок, навести чистоту, стандартизувати, підтримувати [4]. Візуалізація виробництва дозволяє кожному побачити будь-яке відхилення від встановленого стандарту.

Є ще одна проблема, характерна не тільки для аграрного сектора, а в цілому для всіх галузей. Ощадливе виробництво робить ставку саме на ініціативу працівника на його робочому місці. А у нас прийнято, що керівництво не питає людей, які безпосередньо здійснюють операції, як вони пропонують

вдосконалити робочий процес, які у них існують проблеми, як вони пропонують їх вирішити.

Система «Тойота» з концепцією кайзен щодо постійного поліпшення загальних роботи спрямована на те, щоб людина пропонував багато маленьких поліпшень, які пізніше дадуть «вагомий» економічний ефект.

Може здаватися, що в сільському господарстві неможливо здійснити принципи «виробництва точно вчасно». Але дистрибуцію, управління запасами і інші процеси можна вдосконалити за допомогою як підходу «точно вчасно», так і за допомогою кайдзен - безперервного вдосконалення. Навчаючи людей і використовуючи прості методи роботи можна різко скоротити втрати. Для підвищення ефективності процесу дуже важливі ефективні комунікації з виробниками, дистриб'юторами і продавцями, які працюють з кінцевими споживачами. Вважаємо, що методи ощадного виробництва в тій чи іншій мірі можуть бути з успіхом застосовані в сільському господарстві. Але важливо не впроваджувати їх бездумно в практику аграрних підприємств.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що в сільському господарстві можна з успіхом застосовувати вибіркові інструменти Lean-технологій, такі як стандартизація та візуалізація, загальний догляд за обладнанням.

Впровадження систем обліку витрат «таргет-костинг» і «кайдзен-костинг» створить сприятливі умови для подальшого вдосконалення процесу управління витратами на аграрних підприємствах. Це дозволить істотно підвищити конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Філософія і інструменти Lean-технологій повинні стати невід'ємною складовою стратегії соціально-економічного розвитку на найближчі роки. Вважаємо, що впровадження інструментів Lean в різних областях сільського господарства найближчим часом знайде широке застосування і, як результат, зниження собівартості продукції, підвищення добробуту працівників сільського господарства, зниження відтоку мешканців з сільської місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вумек Дж. Бережливое производство. Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании / Дж. Вумек, Д. Джонс –М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 473 с.
2. Волкова И.А. Технологическая эффективность использования агроресурсного потенциала / И.А. Волкова//Аграрная наука.– 2012. – №7.– 32 с.
3. Волкова И.А. Отраслевые особенности внедрения системы бережливости / И.А. Волкова// Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. – 2016. -, №3 (36) – С.23.
4. Folinas D. Applying Lean Thinking techniques in the agrifood supply chain / D. Folians, D. Aidonis, N. Voulgarakis // I LogisticsInternational Conference: 28-30 November, 2013. –Belgrade. –2013. –P. 234 –239.
5. EPA The Lean and Energy Toolkit [Електронний ресурс] / Environmental Protection Agency US, 2007. – Режим доступу: <https://www.epa.gov/lean/lean-energy-and-climate-toolkit>.

6. Machado V.C. Tradeoffs among paradigms in Supply Chain Management / V.C.Machado, S. Duarte // International Conference on Industrial Engineering and Operations Management: 9 – 10 January, 2010. – Dhaka, Bangladesh. – P. 244 – 250.
7. Hines P. Staying lean: thriving, not just surviving / P. Hines, P. Found, G. Griffith, R. Harrison. – Lean Enterprise Research Centre: Cardiff, 2008. – 96 p.

УДК 332.025

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СВІТОВИХ РЕГІОНІВ

Морозова О.Г. – к. е. н., доцент, Херсонський НТУ

Якимчук Т.В. – к. е. н., доцент, Херсонський НТУ

У статті висвітлено методологічні аспекти економічного розвитку регіонів під впливом загальної глобалізації. Сформульовано економічні принципи формування спеціалізації регіонів. Опрацьовано основні підходи до виокремлення блоків певних проблем-орієнтирів. Досліджено інформація, знання та інформаційні технології, як головне джерело приросту продуктивності та конкурентоздатності національних економік. Встановлено взаємозв'язок між глобалізацією і світовим ринком товарів, послуг, технологій, капіталів та робочої сили.

Ключові слова: глобалізація, світовий ринок, національна економіка, інформація, знання, інформаційні технології.

Морозова О.Г., Якимчук Т.В. Влияние глобализации на экономическое развитие мировых регионов

В статье освещены методологические аспекты экономического развития регионов под влиянием всеобщей глобализации. Сформулированы экономические принципы формирования специализации регионов. Обработано основные подходы к выделению блоков определенных проблем-ориентиров. Исследована информация, знания и информационные технологии, как главный источник прироста производительности и конкурентоспособности национальных экономик. Установлена взаимосвязь между глобализацией и мировым рынком товаров, услуг, технологий, капиталов и рабочей силы.

Ключевые слова: глобализация, мировой рынок, национальная экономика, информация, знания, информационные технологии.

Morozova O.G., Yakymchuk T.V. Effect of globalization on the economic development of world regions

The articles covers methodological aspects of the economic development of different regions due to the effect of overall globalization. The economic principles of regional specialization formation are formulated. Main approaches to singling out blocks of certain reference problems are considered. The study examines information, expertise and information technologies as the major source of productivity and competitiveness increase. It establishes a correlation between globalization and the world market of goods, services, technologies, capital and labor.

Keywords: globalization, world market, national economy, information, expertise, information technologies.

Постановка проблеми. Явище глобалізації охоплює всі сфери суспільного життя – культуру, політику, економіку а також формує економічний роз-

виток регіонів; їх становлення на рубежі ХХ-ХХІ ст. пов'язане із переходом людства до нового світопорядку та збільшенням глобальних дисбалансів господарювання. Одним з них є поглиблення неоднорідності світу, 80% ресурсів якого контролюється країнами так званого «золотого мільярду».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В контексті дослідження проблем розвитку регіонів під впливом глобалізації важливими є наукові розробки провідних вчених. Вітчизняна економічна наука впродовж багатьох десятиліть збагачується новими розробками теоретико-методологічного і прикладного характеру М.Кастельса [1], Д. Мальшевої [2], М.Маргелова [3], Т.Артемової [4] та іншими дослідниками. Водночас, незважаючи на важливість даної проблематики й посилену увагу до неї багатьох провідних дослідників, окремі її аспекти залишаються недостатньо вивченими у теоретичному й методологічному плані.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні методологічних аспектів регіонального розподілення на світовому ринку. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, методологічні постулати економічної науки з проблем дослідження світового та регіональних ринків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформація, знання та інформаційні технології є головним джерелом приросту продуктивності та конкурентоздатності національних економік;

- нова економіка організується переважно через мережеву структуру менеджменту, виробництва та розподілу, а не в межах окремих фірм;
- нова економіка є глобальною.

Економічний зміст глобалізації можна з'ясувати поетапно, через виокремлення блоків певних проблем-орієнтирів. Так, важливим елементом її матеріальної бази є поглиблення міжнародного поділу праці, внаслідок якого обсяги світової торгівлі збільшуються швидше за ВВП (у 2000 р. – відповідно на 6,5% та 3,5%); роль експорту та імпорту зростатиме навіть в країнах, здатних до самозабезпечення (в США за останні 40 років доля імпорту зросла з 7% до 15% ВВП). Після глобальної фінансово-економічної кризи, проте, обсяги торгівлі скоротилися не тільки відносно, але й в абсолютному значенні.

Утворюється новий поділ праці. США, Великобританія, Німеччина та Франція розвивають НДДКР та виробництво високотехнологічних дрібносерійних товарів і послуг (технологічних, інформаційних, управлінських, фінансових, розважальних тощо), які забезпечують найбільшу і стабільну рентабельність. Країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки та Центральної Європи спеціалізуються на інженерних удосконаленнях і масовому випуску комплектуючих та готових виробів, де найбільш важливим є чітке дотримання інструкцій, та готовність працівників до інтенсивної монотонної праці. Іншим країнам відведено роль постачальників сировини, ринків збуту товарів на спаді їх життєвого циклу, виконавців працемістких та забруднюючих навколишнє середовище операцій, в тому числі, зі збирання різноманітної техніки з імпортних вузлів по зарубіжним ліцензіям [5].

Безпосередньою основою глобалізації є світовий ринок товарів, послуг, технологій, капіталів та робочої сили, який дозволяє кожній фірмі знайти найбільш вигідних постачальників і покупців в будь-якій точці економічного про-

стору, організувати кооперування на базі оцінки конкурентних переваг всіх регіонів Планети. Світовий ВВП у 2000 р. складав приблизно 30 трлн. дол. З них 1/3 (10 трлн. дол.) виробили США, більше 4 трлн. – Японія, далі – Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Китай. США щомісячно імпортували товарів (включаючи нафту та іншу сировину, споживчі товари, комплектуючі вироби та деталі) на 30 млрд. дол. більше, ніж експортували. У 2015 р. світовий ВВП за ППС дорівнював близько 113 трлн. дол. З них третина припадала на Китай та США, третина – на Індію, Японію, Німеччину, Росію, Бразилію, Індонезію, Великобританію, Францію, Мексику, решта – на інші країни [6].

Базову інфраструктуру глобалізації утворює всесвітня мережа Інтернет, яка з'явилась на початку 1990-х років. До цього доля глобального капіталу залишалася невизначеною, проте за допомогою Інтернет, підконтрольного національним урядам, можна в лічені хвилини укласти контракт і перевести мільярди доларів у будь-яку країну. Такий рівень інформатизації дозволяє створювати віртуальні альянси – засновані на довгострокових контрактах об'єднання незалежних країн з єдиною системою ефективного маркетингу, закупівель, організації виробництва, збуту та післяпродажного обслуговування.

Прямим результатом цієї інформаційної революції (зв'язок третього покоління дозволяє відправляти завірені електронним підписом пакети відео та цифрової інформації в будь-яку точку Планети) є вибір найкращих постачальників за допомогою електронних «торговельних майданчиків». Отже, зайвими стають складські запаси, закупки наперед, значна кількість посередників, а збирання готових вузлів на конвеєрі різко скорочує виробничий цикл.

Інтернет дозволяє скоротити трансакційні витрати, що змінює саму структуру світової економіки. До цих пір планомірність досягалася переважно лише в рамках фірми, масштаби концентрації капіталу обмежувались зростанням накладних витрат (у великих корпораціях вони у 3-4 рази перевищували прямі витрати), сучасна ж контрактна економіка знімає ці обмеження. Фірми кооперуються та пов'язують комп'ютеризовані робочі місця у єдину мережу, яка діє за загальним планом. Контракти ґрунтуються на стратегічних маркетингових й інших прогнозах і укладаються задовго до початку виробництва і навіть до розробки нового товару або послуги.

Це докорінно відрізняє сучасну ринкову економіку: «інтернет-економіка» є значною мірою плановою господарською системою, заснована на прямих зв'язках і довгострокових контрактах виробників і споживачів – власників матеріальних та нематеріальних активів. Особливого значення тут набувають міжфірмові ланцюжки створення вартості, що пов'язують учасників технологічного циклу. Закупівлі здійснюються для вирішення конкретних завдань поточного виробництва за заздалегідь узгодженими цінами; альянси ж транснаціональних корпорацій (ТНК) перетворюються на «суперміністерства», що управляють глобальною кооперацією.

Проте, старі проблеми заміщуються новими. Сподівання на те, що глобалізація створює безкризову економіку, спростувалися кризою на фондових ринках у 2000-2001 рр., внаслідок якої акціонери втратили 5 трлн. дол. На відміну від звичайних товарів, інформаційна продукція є відносно невразливою для перевиробництва: так, якщо витрати на розробку програмного забезпечення окупилися, його тиражування може бути зупинене без особливих втрат. Але

курс акцій в кінці кінців визначається рентабельністю реального виробництва. Отже, крах сотень інформаційних компаній, які не сплачували дивідендів, не спиралися на грошові потоки від продуктивної діяльності, а процвітали виключно завдяки вдалим спекуляціям на фондових ринках, став досить закономірним. Визначену тенденцію згодом підтвердила глобальна фінансово-економічна криза. Не виправдалися також суспільні очікування щодо відмирання в нових умовах економічних функцій держави і формування єдиних глобальних мереж порядку та культури. ТНК виявилися нездатними замінити національні уряди. Частково протиріччя глобалізації сьогодні покликана вирішити регіональна економічна інтеграція, яка створює пільгові торговельні режими і тим згладжує певні диспропорції у розвитку окремих територій. Проте одночасно така регіоналізація руйнує глибинні підвалини глобального господарського життя, перетворюючи феномен глобалізації на глокалізацію.

Важливою ознакою господарського, а разом з тим і всього цивілізаційного розвитку наприкінці ХХ століття стало формування техносфери як штучного середовища людської життєдіяльності. Її специфічною властивістю є не просто надзвичайно високий рівень техніко-технологічного озброєння сфери господарської діяльності. Техносфера, яка еволюціонує завдяки глибинним (на атомно-молекулярному, клітинному та генному рівнях) перетворенням предмету праці внаслідок застосування інструментів генної інженерії, нанотехнологій, тонких фізико-хімічних, лазерних, комп'ютерних розробок та залучення нових видів та джерел енергії, постає матеріальним підґрунтям феномену глобалізації через низку причин. А саме, вона:

- виникає на базі досить розвинених відносин міжнародного поділу праці, кооперації та господарської інтернаціоналізації;
- викликає до життя нові форми і види діяльності в сфері економіки, науки, культури і глобально взаємопов'язує їх;
- породжує відповідні фінансові потоки і організаційні структури (інститути) і тим долає адміністративні перепони й державні кордони;
- перетворює культуру на важливий фактор економічної продуктивності і надійності функціонування господарських систем, а, отже, робить глобально відчутними багато традиційних «місцевих» проблем;
- породжує специфічні екологічні та інші глобальні ефекти;
- закріплює ієрархічне становище окремих господарських суб'єктів (індивідів, спільнот і громад, регіонів, країн, держав) в системі функціональних зв'язків світового ринку.

На думку фахівців, головні особливості техносфери є потрійними.

– у розвинених країнах світу населення не має реальних можливостей повернутися у випадку катастрофічного розвитку подій до традиційного способу життя, не ризикуючи фізичним вимиранням.

– країни – світові економічні лідери (США, Японія, країни Європейського Союзу) здатні зберегти свій статус і взагалі власне існування, лише спираючись на освоєння і використання ресурсного потенціалу всієї Планети, підлаштовуючи під свої потреби й інтереси економіки всіх інших країн та регіонів.

– техносфера кінця ХХ – початку ХХІ ст. докорінно змінює природне середовище існування людини: через поширення механізмів техноценоза по-

рушується і звужується біоценоз, витісняються біологічні форми життя на Планеті.

Техносфера тяжіє до формування концентричних кіл свого забезпечення. Такі кола утворюють:

1. Власне техносфера – сукупність постіндустріальних економік і суспільств, що перебувають в певних структурних взаєминах між собою.
2. Країни – реальні претенденти на входження до техносфери при досягненні певного рівня розвитку або за умов виконання життєво важливих для неї функцій.
3. «Незамінні» країни – необхідні для техносфери як джерела енергоресурсів, сировини, а також як місткі (ємні) ринки.
4. «Замінні» країни – ті, економічні функції яких по відношенню до техносфери без шкоди можуть виконувати інші країни чи території.
5. «Байдужі» країни, що не впливають на існування і життєдіяльність техносфери – зараз або взагалі.
6. «Ворожі» країни – ті, які реально або потенційно, сьогодні чи в майбутньому несуть загрози для існування техносфери.

Як видно, сутність і процеси становлення техносфери є досить суперечливими; отже, було б помилковим вважати, що глобалізація суспільного життя спрямована лише на забезпечення комфорту та процвітання людини. Навіть обережний аналіз соціальних наслідків глобалізації є не зовсім втішним. Так:

Інформатизація та зміна ціннісних орієнтацій в сім'ї призвели до різкого зниження числа народжуваних в розрахунку на одну жінку репродуктивного віку (від 1,5 до 0,8). До 2020 р., за підрахунками фахівців, третину населення розвинених країн складатимуть люди старше 60 років. Такі тенденції змінюють структуру попиту, в тому числі, на фінансові послуги, а також обумовлюють необхідність радикального реформування пенсійної системи та інших сфер суспільного життя.

Зростають масштаби міграції, скорочується доля корінного населення (в США збільшується в загальній кількості населення доля вихідців з Центральної Америки, Китаю, Індії; в Німеччині – з Туреччини; у Франції – з країн арабського світу тощо).

Відбуваються зрушення в структурі зайнятості: скорочується частка робітників виробничої сфери; зростає доля зайнятих жінок; збільшується питома вага зайнятих неповний робочий тиждень, а також фрилансерів, працюючих «на відстані» за допомогою інформаційних мереж; знижується питома вага членів профспілки; тощо

Змінюється зміст праці. Наймані працівники, зайняті на «автоматизованих» робочих місцях, мають набувати вміння орієнтуватися в потоці інформації, порівнювати виробничі варіанти та приймати нестандартні економічні рішення. Ці вміння залежать від рівня розвитку, ціннісних орієнтацій, загальної культури робітника як особистості. Затребуваними професіями в інформаційну епоху стають фахівці з управління якістю, логістики, фінансового менеджменту, маркетингу, захисту інформації, монтажу та наладки технічних систем.

Затрати на освіту й дослідні розробки перетворюються із споживчих витрат на найбільш ефективний вид капітальних інвестицій. Інтелектуальний капітал стає головною конкурентною перевагою фірми, а методи дистанційної

освіти сприяють зниженню вартості освіти та уможливають систематичне навчання персоналу протягом всієї трудової діяльності.

В умовах глобалізації принципово змінюється структура факторів продуктивності праці, а, отже, економічного зростання й розвитку. Провідна роль закріплюється за макроекономічними факторами, які пов'язані з механізмами надання й споживання якісних суспільних благ (фундаментальної науки, загальної та фахової освіти, охорони здоров'я, культури, відпочинку та інших). Зараз зрозуміло, що міркування про «деіндустріалізацію» розвинених країн наприкінці ХХ ст. не виправдалися. Зазнала змін галузева структура економіки: традиційний поділ виробничої сфери на суто виробничий та споживчий сектори вичерпав себе; сучасні корпорації вдало поєднують виробництво товарів із виробництвом послуг по їх ремонту, модернізації, утилізації, лізингу, кредитуванню та післяпродажному обслуговуванню.

За розрахунками М. Кастельса, «нова економіка» у США стимулює економічне зростання (на 2% в рік), зменшує інфляцію та масштаби безробіття – отже, виявляється вельми динамічною і водночас нестабільною. В першу чергу, це пов'язано з тим, що глобалізація є вкрай нерівномірним процесом, в якому економіка, що формує світовий ринок, зазнає більших трансформацій порівняно з іншими сферами суспільного життя. Такі дисбаланси підсилюються особливостями інституційного облаштування існуючої системи міжнародних економічних відносин, що дозволяє розвиненим країнам безперешкодно контролювати до 70% світових ресурсів. Отже, глобалізація обертається економічними вигодами перш за все для населення так званого «золотого мільярду», в той час як для переважної більшості жителів інших країн загроза опинитися на узбіччі суспільного прогресу стає все реальнішою. Консервуються чорні дірки бідності на пострадянському просторі, в Африці, Центральній та Північній Азії. Разом з тим, існують і позитивні приклади новітнього економічного розвитку; так, Індія і Китай послідовно інтегруються у глобальне середовище, спираючись на власні сили. Тут не відбувається механічного копіювання західних моделей, поєднаних із знищенням власної культури і традицій. Досвід показує, що серед країн, що розвиваються, і країн з трансформаційною економікою Китай найкраще адаптувався до глобалізації. Такі риси, як конвертованість національної валюти у поєднанні із зниженням внутрішніх цін, збільшення частки зовнішньої торгівлі, високі темпи економічного зростання в поєднанні із зменшенням притоку іноземних інвестицій («китаїзація» підприємницького капіталу) свідчать про перетворення Китаю на «самостійну систему господарювання».

Щодо розвинених країн, то тут економічне піднесення початку ХХ ст. базується на інформаційних технологіях. Якщо в 1980-х – першій половині 1990-х років динаміка розвитку світового господарства та економік розвинених країн відповідала критеріям фази депресії довгих хвиль Кондратьєва, то починаючи з другої половини 1990-х років ситуація змінюється. Темпи приросту ВВП в США збільшуються вдвічі (з 1,2% в розрахунку на людину-годину до 2,1%). За розрахунками професору Гарвардського університету Д. Йоргенсона, збільшення темпів приросту виробництва є прямим наслідком становлення мережевої економіки. Середньорічний темп приросту основного капіталу, вкладеного в комп'ютерну техніку майже подвоївся (до 34%) у другій по-

ловині 1990-х років порівняно з їх першою половиною (18%). Висновок Йорґенсена про вирішальну роль інформаційних технологій у прискоренні темпів економічного зростання в США став підставою для розв'язання парадоксу Солоу, згідно якого в мережевій економіці продукуються інновації та уповільнюється загальна продуктивність. Спостереження Солоу ґрунтувалися на досвіді функціонування економіки США другої половини 1990-х років, коли прискорення зростання ВВП і продуктивності праці значною мірою були пов'язані із збільшенням випуску комп'ютерної техніки. На думку фахівців, незважаючи на те, що найбільший приріст спостерігався в галузях, що виробляли комп'ютерні агрегати та електронні компоненти, технологія покращилась в усіх секторах економіки.

За логікою розвитку довгого циклу робилися припущення про прискорення темпів економічного зростання в США та інших розвинених країнах, вже починаючи з 2003 року. Очікувалося, що середньорічні темпи приросту ВВП на душу населення наближуються тут до показників США (2,5%), а з другого десятиріччя XXI ст. становитимуть 3,2%. В країнах середнього рівня та нових індустріальних країнах цей показник складатиме 5 – 6% на рік; отже, внесок країн, що розвиваються, в світовий ВВП складе приблизно 50%. Проте глобальна фінансово-економічна криза внесла свої корективи у ці розрахунки. Сьогодні ідеї та процеси глобалізації зазнали суттєвих змін: глобалізація заміщується феноменом регіоналізації та світовим протистоянням двох соціально-економічних систем – постіндустріальної цивілізації, динамізм розвитку якої обумовлюється максимальним використанням інтелектуального потенціалу людини, та різноманітними варіантами доіндустріального та індустріального суспільств.

В цілому можна говорити, що з середини 1970-х років в світі розгорнувся *перший етап* постіндустріальної трансформації. В цей час розвинені країни різко скоротили питоме споживання сировини, енергії, матеріалів, знизивши тим самим свою залежність від світової периферії та заклавши підґрунтя для свого нинішнього технологічного домінування. Було створено нову якість економічного зростання, найголовнішим джерелом якого, на відміну від традиційних капіталовкладень у виробничу сферу, стало особисте споживання населення. Таким чином, в 1990-х роках західний світ отримав нагоду забезпечити економічний прогрес за умов низьких чи навіть від'ємних норм заощаджень, в той час, коли країни, що розвиваються, повинні були підтримувати цей показник на високому рівні.

На другому етапі постіндустріальної трансформації, що почався наприкінці 1980-х років, ринок розвинених країн перенасичується товарами індустріального сектору. Змушені спрямовувати значну частину ресурсів на виробничі заощадження, країни, що розвиваються, об'єктивно звузили власні внутрішні ринки і тим відмовилися від перспективи постіндустріального прогресу. Отже, наприкінці XX ст. постіндустріальна цивілізація створила безпрецедентний дисбаланс: абсолютно домінуючи в сфері технологічних досягнень, розвинені країни встановили певну монополію на споживання більшої частини світового валового продукту. Тенденції руху капітальних інвестиційних потоків того часу свідчили про зниження активної взаємодії розвинених країн з периферійним, постіндустріальний світ поставав все більш самодостатнім.

Взаємозалежність, притаманна світовому розвитку на початку та в середині ХХ ст., наприкінці 1990-х рр., змінилася на однобічну залежність країн «третього світу» від «першого».

Отже, практика господарювання кінця ХХ – початку ХХІ ст. свідчила про те, що окрім як в західних суспільствах, в жодній іншій країні світу не було створено справжнього механізму самопідтримувального економічного прогресу, який би заклав засади постіндустріального суспільства. Виходило, що єдиним шляхом до економічного прогресу для країн, що розвиваються, є засвоєння (хоча і не обов'язково копіювання) західної моделі господарського і технологічного розвитку.

Разом з тим, новації, пов'язані із постіндустріалізацією та глобалізацією, створили суттєві проблеми і для розвинутих країн: запровадження новітніх технологій призвело до скорочення робочих місць в промисловості, посилило соціальну напруженість. Могутні ТНК, що активізували у 1990-ті роки процеси злиттів та поглинань, часто розглядають свої інтереси вище за державні, внаслідок чого роль національних держав послаблюється, а частина їх функцій переходить до різноманітних недержавних та наддержавних утворень. До того ж після глобальної фінансово-економічної кризи можна говорити про розгортання нового етапу глобалізації, який пов'язаний із загостренням конкурентної боротьби між суб'єктами техносфери та передбачає переформатування світового устрою та господарського порядку на користь розвинених країн. Його особливістю є застосування різноманітних механізмів впливу на свідомість економічних суб'єктів, сполучення м'якої і жорсткої (розгортання гібридних воєн тощо) сили для досягнення господарських та політичних переваг.

Висновки. В цілому сьогодні цілісне наукове розуміння глобалізації ще остаточно не сформоване, воно має реалізуватися в процесі наукового осмислення певного логічного ряду: «інтернаціоналізація – регіоналізація – єдиний світ – глобалізація». Підґрунтям для системного осмислення феномену глобалізації має стати ціннісна методологія, що розглядає економічну цінність як благо, єдине у трійстві визначеності граничної корисності, вартості і ціни. Концепція сталого розвитку, яка з кінця 1980-х років часто згадується як перспективна методологічна платформа майбутнього справедливого світогосподарського порядку, поки що не виявила адекватного евристичного потенціалу для виконання зазначеної місії. Пануючою методологічною платформою дослідження феномену глобалізації нині залишається неоліберальна доктрина; її головними постулатами щодо утворення глобальних порядків є: лібералізація торгівлі і цін; дерегулювання підприємницької діяльності; всебічне скорочення господарських функцій держави; жорстка фіскальна політика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: монография / М. Кастельс [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
2. Малышева Д. Постиндустриальный мир и процессы глобализации / Д. Малышева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 90-97.

3. Маргелов М.В. «Глобализация» – превратности термина / М.В. Маргелов // США – Канада: ЭПК. – 2003. – № 9. – С. 47.
4. Артемова Т.И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования / Т.И. Артемова – К.: Основа, 2006.
5. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобальних викликів: У 2-х частинах / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад. Академії педагогічних наук України А.А.Мазараки. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008.
6. Список стран по номинальному значению ВВП за 2014-2015гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=world&table=gprecia>

УДК 504.03 : 339.13 : 633.8

МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ НА РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Никитюк Ю.А. – к.с-г.н, с.н.с,
Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

У статті розглядаються основи моделювання ризиків на ринку лікарської рослинної сировини та наведено методи регулювання даних ризиків. Проаналізовано сучасний стан вирощування лікарських рослин на території України. Висвітлено пріоритетні напрями розвитку виробництва лікарської рослинної сировини з урахуванням існуючих ризиків та загроз.

Ключові слова: ринок, ризик, лікарські рослини, моделювання, економічні відносини, виробництво.

Никитюк Ю.А. Моделирование рисков на рынке лекарственного растительного сырья

В статье рассматриваются основы моделирования рисков на рынке лекарственного растительного сырья и приведены методы регулирования данных рисков. Проанализировано современное состояние выращивания лекарственных растений на территории Украины. Освещены приоритетные направления развития производства лекарственного растительного сырья с учетом существующих рисков и угроз.

Ключевые слова: рынок, риск, лекарственные растения, моделирование, экономические отношения, производство.

Nikityuk Y.A. Modeling of risks in the market of medicinal plant raw material

The author describes the basics of risk modeling in the market of medicinal plant raw material and provides some methods for regulating such risks. The study analyzes the modern state of medicinal plants cultivation in Ukraine. It highlights priority directions of the development of medicinal plant raw material production taking into account existing risks and threats.

Keywords: market, risk, medicinal plants, modeling, economic relations, production.

Постановка проблеми. Нині досить високими темпами зростає популярність лікарської рослинної сировини на вітчизняному та міжнародному ринках. Якщо раніше лікування природними засобами практикувалось переважно в менш розвинених країнах, то сьогодні попит на лікарські рослини зростає у

всьому світі. Враховуючи географічне положення України та характеристики земельних ресурсів, напрям вирощування лікарської рослинної сировини на території нашої країни є досить перспективним [1]. Суспільство починає розуміти, що синтезовані штучним способом ліки та профілактичні засоби одночасно з виконанням свого призначення наносять шкоду організму, а виробництво таких ліків наносить шкоду навколишньому середовищу. Перевагою лікарських рослин є те, що при правильному застосуванні завдяки вмісту цілого комплексу цінних речовин, їх застосування сприяє нормалізації протікання процесів у організмі людини, забезпечує надходження необхідних мінералів та вітамінів у достатніх кількостях, підтримує обмін речовин. Окрім медичної та фармацевтичної галузі виробництво лікарської рослинної сировини впливає на розвиток сільськогосподарської галузі, розвиває вітчизняну промисловість та економічні відносини [2]. Саме тому напрям розвитку виробництва та реалізації лікарських рослин на внутрішньому та міжнародному ринках стає все більш актуальним та вимагає подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу ринкових процесів в економіці неможливо розглядати, не згадавши здобутки таких зарубіжних вчених як Дж. Кейнса, Ф. Кене, Ф. Котлера, Р. Коуза, К. Маркса, А. Маршалла, В. Парето, М. Портера, П. Самуельсона, А. Сміта, Й. Шумпетера та інших.

Проблеми розвитку лікарського рослинництва знайшли відображення в наукових працях М.Ю. Барни, М.І. Бахмат, О.Б. Губаньова, В.М. Комарніцького, О.В. Кваша, Б.Б. Семака, В.Я. Хоміної та ін. Проте, сучасні умови господарювання вимагають подальших досліджень в контексті розвитку процесів виробництва та реалізації лікарської рослинної сировини.

Проте, незважаючи на значний обсяг теоретичних та методологічних досліджень, низка питань в сільськогосподарській сфері досі залишається на етапі становлення. Безпосередньо це стосується моделювання ризиків господарської діяльності в сфері виробництва лікарських рослин, що на сьогодні залишається недостатньо вивченим та не дає змоги в повній мірі застосовувати ринкові інструменти в плануванні господарської діяльності, пов'язаною з виробництвом лікарської рослинної сировини.

Постановка завдання. Моделювання ризиків для розрахунку ймовірного середнього доходу від запланованої господарської діяльності в процесі моделювання ризиків виробництва та реалізації лікарської рослинної сировини дасть змогу підвищити ефективність такого виробництва, залучити до виробничого процесу невикористаний виробничий потенціал та забезпечити збалансований розвиток сфери виробництва лікарських рослин та сільськогосподарської галузі в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. На жаль, сучасні технології в практичній господарській діяльності не дають змоги отримувати необхідну для раціонального ведення господарювання інформацію оперативну та в достатній кількості, аби повністю уникнути явища невизначеності та нівелювати виробничі ризики.

Суб'єкти господарювання постійно здійснюють свою діяльність в умовах невизначеності, що зумовлює появу в їх поведінці стресових явищ. Невизначеність – це недостатня поінформованість суб'єктів господарювання про

ймовірність настання тих чи інших подій у майбутньому, що зумовлює появу ризику недоотримати частину запланованого результату внаслідок впливу факторів, які неможливо точно передбачити. Іншими словами, невизначеність – це ситуація, яку неможливо досить точно оцінити до моменту її настання, що ускладнює функцію планування та управління господарською діяльністю, оскільки існує безліч варіантів, як ситуація може розвиватись в майбутньому.

Під невизначеністю слід розуміти неможливість оцінки майбутнього розвитку подій як з погляду ймовірності їх реалізації, так і з погляду масштабів і виду їхнього прояву [3]. Повна невизначеність припускає наявність факторів, результати та ступінь впливу яких абсолютно непередбачені, що пояснюється відсутністю інформації про явище чи подію. На практиці підприємства практично не функціонують в умовах повної невизначеності, оскільки сучасні інформаційні системи достатньо доступні та містять певний обсяг інформації про той чи інший об'єкт. Тому надалі мова буде йти про неповну визначеність, ситуацію, коли майбутні події (окрім форс-мажорних обставин) можна загалом передбачити, а варіативність їх наслідків знаходиться в попередньо-визначеному діапазоні.

Коли мова йде про неповну визначеність, варто зазначити, що вона може виникати у різних проявах:

- у вигляді ймовірнісних розподілів (точно відомий розподіл випадкової величини, але невідомим залишається конкретне значення випадкової величини);
- у вигляді інтервальної невизначеності (невідомим є розподіл випадкової величини, проте точно відомо діапазон її можливої величини).

Прикладом ймовірнісного розподілу є ситуація появи на ринку нового конкурента. Його діяльність може призвести до зменшення обсягів реалізації базовим суб'єктом господарювання. При чому, визначити конкретне значення зменшення обсягів реалізації неможливо, оскільки невідомою є характеристика продукції конкурента, його маркетингова політика, вподобання та поведінка споживачів продукції.

Прикладом інтервальної невизначеності є наступна ситуація: існує ризик поставки постачальником партії продукції низької якості. Загалом, наслідок такої події можна передбачити – це зменшення обсягів виробництва (оскільки неякісна сировина не потрапить у виробництво). Враховуючи, що суб'єкт господарювання співпрацює з декількома постачальниками, втрати від настання вищезгаданої події складуть, наприклад, 10–15 % від загального обсягу виробництва. Отже, ймовірна подія може статись, а може і не статись, обсяги виробництва знизяться на 10 % або на 15 %. І це лише один фактор і одна ймовірна подія. На практиці кількість таких подій може перевищувати сотні, а то й тисячі.

Становлення ринку лікарської рослинної сировини має досить непередбачуваний характер, особливо враховуючи події останніх років та втрату значної частини виробничих потужностей в сфері вирощування лікарських рослин на території України [4]. Тому нині ніхто не в змозі надати статистично достовірну характеристику процесів становлення ринка лікарської рослинної сировини в Україні, тим більше, визначити асортимент та обсяги продукції, що варто виробляти на території України, щоб гарантувати її реалізацію на внутрішньому чи зовнішньому ринках.

Виробництво лікарських рослин сьогодні є досить перспективною, але від цього не менш ризиковою справою [5]. З одного боку, на процеси вирощування лікарських рослин активно впливають неконтрольовані природні фактори, і виробник може зазнати істотних збитків внаслідок їх дії, а з іншого – дії самого суб'єкта господарювання, які внаслідок ймовірної помилковості можуть зумовити збиток основної діяльності з вирощування та реалізації продукції.

При чому, якщо у промисловості чи інших видах виробництва якість та кількість виготовленої продукції залежить в основному від внутрішньо господарських факторів (структура виробництва, технології та способи виробництва тощо), які можливо не лише виміряти й врахувати, а керувати ними, то ведення сільськогосподарської діяльності, до якої входить вирощування лікарської рослинної сировини, зазнає значно помітнішого впливу зовнішніх факторів (природні, гео-політичні фактори тощо).

Таблиця 1. Аналіз ринку лікарської рослинної сировини (ЛРС) з 2012 по 2016 роки, тис. тон.

Рік	Внутрішнє виробництво ЛРС	Імпорт ЛРС	Питома вага імпорту відносно внутрішнього виробництва, %	Експорт ЛРС	Питома вага експорту відносно внутрішнього виробництва, %	Внутрішнє споживання ЛРС
2012	3,70	1,46	39,46	3,44	92,97	1,72
2013	3,80	1,09	28,68	2,78	73,16	2,11
2014	2,20	1,00	45,45	2,34	106,36	0,86
2015	2,80	0,70	25,00	3,01	107,50	0,49
2016	3,10	1,06	34,19	3,17	102,26	0,99

Джерело: Держкомстат, [6], [7]

Згідно даних таблиці 1, у 2014 році відбулось різке падіння обсягів внутрішнього виробництва лікарської рослинної сировини. Це пов'язано з тим, що починаючи з 2014 року до української статистики не надходять дані з Кримського півострову, де знаходились значні потужності з вирощування лікарських рослин. Починаючи з 2014 року, спостерігається поступове зростання внутрішнього виробництва лікарської рослинної сировини, що свідчить про сталий розвиток галузі та необхідність посилення правового, фінансового та організаційного забезпечення виробництва.

Високі показники експорту одночасно з показниками внутрішнього споживання свідчать про те, що Україна здатна виробляти лікарської рослинної сировини в рази більше, ніж споживається на внутрішньому ринку. Проте, варто зауважити, що споживачами лікарської рослинної сировини є суб'єкти господарювання, які займаються переробкою і розповсюдженням уже готової продукції (медичних препаратів, харчової продукції тощо). Іншими словами, експортуючи лікарську рослинну сировину, а не готову продукцію, вітчизняна економіка втрачає робочі місця, валовий внутрішній продукт та надходження до державного бюджету у вигляді податків від діяльності, пов'язаною з переробкою лікарської рослинної сировини.

Варто зазначити, що однією з головних причин низького обсягу внутрішнього споживання лікарської рослинної сировини є високі ризики ведення

господарської діяльності на території нашої країни. І моделювання цих ризиків, уміння їх правильного визначення та врахування в плануванні дасть змогу вітчизняним підприємствам з переробки лікарської рослинної сировини розширити свою діяльність, здійснити вагомий вклад у розвиток вітчизняної економіки та країни в цілому.

На процес виробництва діє безліч факторів, але умовно їх можна розділити на чотири великі сектори: фактори виробництва, продукту, реалізації та споживання. Доречним буде розділити усі існуючі ризики на ідентичні сектори, залежно від фактору впливу:

- ризики виробництва пов’язані з організацією виробничого процесу, взаємодією між цехами та відділами тощо;
- ризики продукту пов’язані з якісними характеристиками продукції, її асортиментом та умовами зберігання;
- ризики реалізації відображають правове поле реалізації продукції (необхідність ліцензій та сертифікатів тощо) та економічні ризики (поява нових конкурентів тощо);
- ризики споживання уособлюють в собі усі ризики, що пов’язані з поведінкою кінцевого споживача.

Джерело: систематизовано на основі [5], [8]

Рисунок 1. Групи ризиків в сфері лікарської рослинної сировини за секторами

Щоб визначити загальну величину ймовірних втрат при планування господарської діяльності, потрібно врахувати всі можливі ризики з усіх чотирьох

секторів. Для цього потрібно визначити можливі загрози протягом усього циклу господарської діяльності підприємства: від виробництва продукції до реалізації її кінцевому споживачу. Ризики при цьому визначаються у відсотках і означають ймовірність настання тієї чи іншої події або загрози. В таблиці 2 наведено загальні загрози, які можуть виникнути в процесі виробництва лікарської рослинної сировини, та наведено відсоткові значення рівня ризику, які рекомендується застосовувати у практичних розрахунках.

Таблиця 2. Загальні загрози на ринку лікарської рослинної сировини та рівень ризику

Сектор господарської діяльності	Ймовірна загроза	Рівень ризику, %
Виробничий сектор	Втрата матеріальних ресурсів	8-15
	Порушення вимог до якості земельних ресурсів	12-15
	Недосконалість організації виробництва	10-12
	Відсутність інноваційних розробок	5-8
	Низький рівень виробництва	8-10
	Порушення умов виробництва	10-12
	Природно-кліматичні обставини	15-26
Сектор продукції	Непередбачувані обставини	8-10
	Недостатній асортимент	3-5
	Низька якість продукції	10-12
	Підвищення виробничої собівартості продукції	10-12
	Порушення умов зберігання	5-8
	Недосконалість транспортної організації	3-5
Сектор реалізації	Непередбачувані обставини	5-8
	Недостача або неповнота інформації про ринок	3-5
	Низька ефективність маркетингової стратегії	1-2
	Завищення строків реалізації	2-4
	Правові перепони реалізації	3-5
	Віддаленість виробничих потужностей	1-2
Сектор споживання	Низька конкурентоспроможність продукції	4-6
	Зміна вподобань та смаків споживачів	8-10
	Невідповідність сезонності пропозиції та попиту на продукції	2-3
	Зменшення рівня платоспроможності покупців	8-10
	Коливання попиту залежно від природних факторів	8-10
Недостатня варіативність способів реалізації продукції кінцевим споживачам	4-5	

Джерело: [3]

Якщо розрахувати загальний рівень ризику, врахувавши ймовірність настання загроз, зазначених в таблиці 2, виходить, що при плануванні господарської діяльності в сфері виробництва лікарської рослинної сировини потрібно зменшувати запланований дохід майже на 80-90 %, що повністю позбавляє господарську діяльність в сфері виробництва лікарської рослинної сировини своєї привабливості. Тому на підприємствах застосовуються різноманітні методи управління ризиками з метою зменшення їх рівня, що забезпечить фактичний дохід підприємства максимально близьким до запланованого:

- методи мінімізації ризиків;
- методи локалізації ризиків;
- методи диверсифікації ризиків;
- методи компенсації ризиків.

До першої групи входять методи мінімізації ризику, які на сьогодні є одними з найпоширеніших у вітчизняній господарській діяльності. Умовно їх можна розділити на три великі підгрупи: відмови, страхування та пошуку альтернатив. До підгрупи відмови належать усі дії підприємства, пов'язані з відмовою від співпраці з сумнівними контрагентами, відмови від інвестиційних проектів з високим ризиком реалізації або великим терміном окупності. До підгрупи страхування включають дії, пов'язані зі страхуванням майбутніх ризиків. З одного боку, це дає можливість мінімізувати збитки в разі настання небажаної події, а з іншої – підвищити відповідальність ланки управління, що забезпечить більш ретельний та раціональний процес прийняття рішень, а це також зменшує ризики. До підгрупи пошуку альтернатив включають дії підприємства, які полягають у перенесенні ризику на третіх осіб. Проте, не варто забувати, що така передача повинна здійснюватися на взаємовигідних умовах.

До другої групи належать методи локалізації ризиків. Вони застосовуються тоді, коли є змога достатньо точно визначити рівень ризиків та джерела їх виникнення. В результаті суб'єкт господарювання виділяє економічно найнебезпечніші ділянки чи етапи виробництва та зосереджує на них свою увагу. Наприклад, до методів локалізації входить створення невеликого дочірнього підприємства в статусі окремої юридичної особи, яка візьме на себе відповідальність за реалізацію високотехнологічних (ризикованих) проектів. Окрім цього, сюди входять методи, які передбачають створення спеціальних структурних підрозділів з окремим балансом та укладання договорів про спільну діяльність для реалізації ризикованих проектів.

До методів диверсифікації ризиків включають методи, за допомогою яких можна розділити загальний ризик на складові елементи, що дає змогу розбити виробничий процес на етапи залежно від зон відповідальності чи виконавців та розподілити загальні ризики відповідно до цих етапів чи виконавців. Також до методів диверсифікації ризиків відносять діяльність підприємства, пов'язану з виходом на різні ринки або одночасну роботу з декількома інвестиційними проектами.

До четвертої групи ризиків належать методи компенсації ризиків, які направлені на попередження небезпеки. Дані методи найбільш трудомісткі та потребують значних витрат, великої попередньої аналітичної роботи та ефективного застосування запланованих заходів. До методів компенсації ризиків входить процес попереднього визначення усіх можливих джерел ризиків та розробка відповідних заходів щодо їх компенсації; постійна розробка стратегічних та короткотермінових сценаріїв розвитку та оцінки стану суб'єкту господарювання як всередині, так і у навколишньому економічному середовищі, прогнозування поведінки контрагентів та конкурентів; постійний моніторинг нормативно-правового середовища та соціально-економічних аспектів діяльності; створення відповідних резервів (страхових запасів сировини, матеріалів тощо) з метою забезпечення безперервної діяльності суб'єкта господарювання

та більш раціональної структури виробництва; підвищення кваліфікації персоналу, його вмінь та навичок.

Коли мова йде про виробництво лікарської рослинної сировини, потрібно окремо наголосити на такому унікальному виду ресурсу як земельні ресурси. З землею в сільському господарстві пов'язана низка ризиків, оскільки господарська діяльність, пов'язана з виробництвом переважної більшості культур, завдає помітної шкоди земельним ресурсам. Нераціональне використання техніки, добрив, насичення посівів однотипними культурами – все це призводить до зниження показників родючості ґрунтів, погіршенням структури посівних площ, неефективного використання сінокосів та пасовищ. Все це збільшує ризики виробничої діяльності, посилює екологічну небезпеку сільськогосподарського виробництва, і як наслідок – екологічний ризик для всього населення. Отже, суб'єкти господарювання, які займаються виробництвом лікарської рослинної сировини, повинні включити до планування свої діяльності низку організаційних, комерційних та технологічних заходів, які будуть спрямовані на зменшення впливу екологічних загроз в сфері вирощування лікарських рослин.

Не варто забувати, що навіть досконала система моделювання ризиків не гарантує отримання запланованого результату. В будь-якій діяльності завжди є фактори (особливо, природного характеру), які неможливо мінімізувати жодним із зазначених вище способів. Наприклад, до таких загроз можна віднести кліматичні фактори (вимерзання посівів, вимокання, постійні зливи, засуха, хвороби тощо). Такі загрози, як правило, неможливо регулювати, а їх наслідки є неминучими для суб'єкта господарювання. Проте, в процесі планування своєї діяльності підприємства можуть врахувати їх вплив та мінімізувати ймовірні втрати методом страхування своїх активів чи відповідальності.

Висновки і перспективи. Виробництво лікарської рослинної сировини є досить перспективною сферою господарської діяльності, проте, як і будь-яка інша, ця діяльність пов'язана з певними ризикам. На виробництво та реалізацію лікарської рослинної сировини з одного боку активно впливають неконтрольовані природні фактори, і виробник може зазнати істотних збитків внаслідок їх дії, а з іншого – діяльність власне суб'єкта господарювання, яка в сучасний реальних умовах далека від ідеальної та раціонально обґрунтованої, внаслідок чого можуть посилюватись ризики збитковості основної діяльності з вирощування та реалізації продукції.

Тому моделювання ризиків на ринку лікарської рослинної сировини покликане удосконалити процес планування діяльності суб'єктів господарювання з виробництва та реалізації лікарських рослин. Аналіз стану ринку лікарської рослинної сировини вказав на те, що Україна експортує значну частку лікарських рослин, в той час як внутрішнє споживання на відносно невисокому рівні. Проте, розширення внутрішнього ринку переробки лікарських рослин та створення готової продукції для населення дасть змогу не лише створити додаткові робочі місця, а й забезпечити розвиток сільськогосподарської, медичної та фармакологічної галузей на території України. З цією метою було визначено основні ризики на ринку лікарської рослинної сировини, проаналізовано їх рівень та вплив на процес виробництва, наведено методи моделювання та заходи з контролю ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мірзоева Т.В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення / Т.В. Мірзоева // Інноваційна економіка, К. : 2013. – №6 – С. 209-212
2. Желага А.М. Лікарська рослинна сировина як основа для виробництва якісних фармацевтичних препаратів / А.М. Желага, Т.М. Безпала. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisar.eu/ru/node/1618>
3. Щербак В. Г. Невизначеність і ризик у бізнес-діяльності промислового підприємства / В. Г. Щербак, О. В. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 156-161.
4. Никитюк Ю.А. Інституціональні засади аналізу функціонування ринку лікарських рослин / Ю.А. Никитюк // АгроСвіт. – 2015. – № 7. – С. 8–12.
5. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції: методологічні та методичні основи формування і функціонування: монографія / Н.Ф. Павленчик. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 392 с.
6. Огляд ринку лікарської рослинної сировини України 2016. – 2017. – К. : Сінергія. – 38 с.
7. Актуальні проблеми лікарського рослинництва в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com>
8. Іванух Р.А. Аграрна економіка і ринок / Р.А. Іванух, С.Л. Дусанівський, С.М. Білан. – Тернопіль : Екон. Думка, 2003. – 256 с.

УДК 336.228:336.22**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПОДАТКІВ
НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ**

Подаков Є.С. – к.е.н., доцент, ДВНЗ «Херсонський ДАУ»

В статті розглянуто теоретичні аспекти формування та впливу податків на фінансову безпеку підприємств України. Наведені та досліджені елементи системи забезпечення фінансової безпеки. Проаналізовано сучасну сферу оподаткування України.

Ключові слова: податки, податкова політика, фінансова безпека, державна стратегія.

Подаков Е.С. Теоретические аспекты влияния налогов на финансовую безопасность предприятий

В статье рассмотрены теоретические аспекты формирования и влияния налогов на финансовую безопасность предприятий Украины. Приведены и исследованы элементы системы обеспечения финансовой безопасности. Проанализированы современную сферу налогообложения Украины.

Ключевые слова: налоги, налоговая политика, финансовая безопасность, государственная стратегия.

Podakov Ye.S. Theoretical aspects of the impact of taxes on the financial security of enterprises

The article deals with theoretical aspects of formation and influence of taxes on the financial security of Ukrainian enterprises. The elements of the financial security system are presented and investigated. The modern sphere of taxation of Ukraine is analyzed.

Keywords: *taxes, tax policy, financial security, state strategy.*

Постановка проблеми. Поняття фінансової безпеки насамперед асоціюється з можливими загрозами, які пов'язані з системою оподаткування і які призводять до матеріальних і фінансових втрат. Податкові загрози можуть існувати як з боку самих підприємств у вигляді не дотримання податкової дисципліни, податкового планування, а також з боку держави у вигляді встановленої системи оподаткування, здійснення різного роду податкових перевірок тощо.

Податки і податкова політика є найважливішими елементами системи забезпечення фінансової безпеки держави в цілому і кожного окремого підприємства зокрема. Важливим фактором безпеки підприємництва є методи економічного регулювання з боку держави, і, в першу чергу - рівень податків та податкова політика. В сучасних умовах роль податків особливо зростає, оскільки вони є єдиним інструментом, за допомогою якого держава формує централізовані фонди фінансових засобів, необхідних для забезпечення національної та фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми щодо фінансової безпеки підприємства, її податкової складової, а також питання оподаткування загалом знайшли своє відображення в численних наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: М. Азарова, В. Андрущенко, О. Ареф'євої, А. Аронова, О. Барановського, В. Білостоцької, В. Бурцева, З. Варналія, В. Вишневського, О. Власюка, В. Гейця, Б. Губського, О. Десятнюк, М. Єрмошенка, Т. Єфименко, А. Козаченка, С. Лондара, В. Мельника, П. Мельника, В. Мунтіяна, В. Пономарьова, Л. Сідельникової, А. Соколовської, А. Сухокурова, В. Шлемка, Ф. Ярошенка та інших.

Постановка завдання. Основними завданнями даного дослідження є теоретичне обґрунтування впливу податків на фінансову безпеку підприємств.

Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених і нормативно-правові акти з питань оподаткування підприємств та фінансової безпеки підприємства. Методичною базою дослідження стали загальнонаукові економічні методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах дієздатність економічної системи залежить від ефективності управління в сфері оподаткування. Податки - дуже складна і надзвичайно впливова на всі економічні явища та процеси фінансова категорія. Можна без перебільшення сказати, що, з одного боку, податки - це фінансове підґрунтя існування держави, мірило її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантування економічної безпеки, зростання суспільного добробуту народу. Із другого боку, податки - це знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі. Їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп, між якими точиться жорстока боротьба за форми й методи розподілу та перерозподілу, які в історії цивілізації спричиняли соціальні потрясіння та війни [7]. На сьогодні податки - це найефективніший інструмент впливу на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науки і техніки, масштаби соціальних гарантій населенню.

Правове регламентування у сфері оподаткування починається з установлення складу - податкової системи. Ставши на шлях розбудови своєї державності, Україна почала створення самостійної податкової системи. На сьогоднішній день податкова система України пройшла декілька етапів реформування. Останній етап реформування це зміни до Податкового кодексу України від 28 грудня 2014, які суттєво змінили правила оподаткування і почали діяти з 1 січня 2015 року [1].

Перша зміна це зменшення кількості податків. З 01.01.2015р. в Україні зменшено кількість податків з 22 до 9 в основному за рахунок групування. Проте, окремі податки скасовано повністю.

Скасовано наступні податкові збори: збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства [8].

Як наслідок маємо наступну систему податків з 01.01.2015 року, яка змінювалася протягом останніх років і має вигляд у 2017 році:

1. Податок на прибуток підприємств;
2. Податок на доходи фізичних осіб;
3. Податок на додану вартість;
4. Акцизний податок;
5. Екологічний податок;
6. Єдиний соціальний внесок;
7. Податок на майно (нерухомість, земля).
8. Єдиний податок (єдиний, ФСП).
9. Військовий збір.

Таке «укрупнення» податків свідчить про ознаки формалізму розробленої Концепції, навряд чи дозволить покращити інвестиційний клімат України, підвищити її позиції в рейтингу легкості сплати податків Paying Taxes, який є складовою частиною рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business, а навпаки, може створити додаткові проблеми. Хоча за 2016 рік Україна в цих рейтингах отримала певне(незначне) покращення.

Особливості побудови системи управління податковою безпекою підприємств у кожній країні визначаються бюджетним устроєм, роллю держави в економіці країни, рівнем економічної інтеграції країн, традиціями. Аналіз зарубіжного досвіду організації податкової безпеки підприємницьких структур виявив, що особливістю податкового контролю у розвинених країнах є його спрямованість на виховання податкової законслухняності. Тому зарубіжні держави застосовують різні заходи з підвищення рівня дисципліни платників податків.

Однією з найважливіших складових економічної безпеки держави є фінансова безпека. Без забезпечення стійкої фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед сучасною Україною. Проте для формування дієвої моделі забезпечення фінансової безпеки передусім необхідно з'ясувати, що ми вкладаємо в це поняття, які чинники впливають на її дотримання, як окремі елементи цієї категорії можуть бути скоординовані у своєму розвитку. Наявність великої кількості аспектів фінансової безпеки держави, складність вибору оптимального варіанту її гарантування об'єктивно

викликають потребу застосування комплексного підходу до аналізу цієї сфери життєдіяльності України.

Поняття фінансової безпеки достатньо широке, як і тлумачення фінансів - системи економічних відносин між людьми у процесі створення та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. Цілком логічно, що фінансова безпека є складною багаторівневою системою, а тому потребує комплексного вивчення.

Державна стратегія фінансової безпеки зобов'язана чітко визначити об'єкти, сили, засоби і способи забезпечення безпеки всіх суб'єктів фінансових відносин. Слід пам'ятати і те, що фінансова безпека не є продуктом одного державного відомства, її рівень залежить від рівня розвитку економіки, політики, демократії в суспільстві. Ось чому формування фінансової безпеки України суттєво ускладнене процесами формування принципово нової для нас моделі суспільства.

Для економічного зростання та успішного функціонування національної економіки необхідно створити зрозумілу, стабільну, ефективну податкову систему. Наявна податкова система є непомірним тягарем для товаровиробників, пригнічує виробництво, провокує несплату податків у бюджет держави і створює серйозну загрозу економічній безпеці України.

Фінансова безпека підприємства - забезпечення умов збереження комерційної таємниці, інтелектуальної власності та інформації, захищеність підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища та впливу податкової політики, тобто здатність підприємства протистояти несприятливому зовнішньому впливу, а також здатність швидко реагувати на різноманітні зовнішні загрози.

Умови забезпечення фінансової безпеки підприємства наступні: високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами його персоналу; наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію: фінансових інтересів, місії і завдань; збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві; постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства.

Об'єктом фінансової безпеки підприємства виступає фінансова діяльність підприємства, безпеку якої необхідно забезпечити (фінансова діяльність - це процес, на який спрямовується функціонування підсистеми забезпечення фінансової безпеки).

Суб'єкти фінансової безпеки - це керівництво підприємства і його персонал незалежно від займаних посад і виконуваних обов'язків.

Предмет фінансової безпеки підприємства полягає у діяльності суб'єктів фінансової безпеки як реалізації принципів, функцій, стратегічної програми або конкретних заходів з забезпечення безпеки, яка спрямована на об'єкти фінансової безпеки.

Основна мета забезпечення фінансової безпеки впливає із сутності фінансової безпеки підприємства і полягає у безперервному й сталому підтриманні такого стану фінансової діяльності, який характеризується збалансованістю і якістю всіх фінансових інструментів, технологій і фінансових послуг, які

використовуються підприємством, стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також - розвиток цієї системи.

Процес забезпечення фінансової безпеки вимагає здійснення інформаційно-аналітичної роботи, результати якої є необхідною умовою для оцінки рівня та аналізу факторів, що впливають на рівень фінансової безпеки підприємства. Функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення є обов'язковим для правильної та оперативної оцінки рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання, прогнозування потенційних загроз та дотримання достатності фінансових ресурсів для своєчасного виконання зобов'язань.

В основі податкової безпеки підприємства лежить оцінка податкових ризиків і податкового навантаження шляхом використання спеціальних методів та інструментів з оцінки їх впливу на фінансову безпеку й ефективність діяльності підприємства.

Одними із найвагоміших ризиків, які впливають на рівень фінансової безпеки є податкові ризики, які в разі їх неврахування спричиняють зниження рівня фінансової безпеки. Тому необхідно систематично проводити моніторинг та управління податковими ризиками з метою їх ліквідації чи мінімізації, що є завданням податкового менеджменту.

Податковий ризик - це ймовірність виникнення потенційної загрози для платника податків понести фінансові втрати внаслідок несплати податків, недотримання законодавчих актів, здійснення податкових правопорушень.

До основних податкових ризиків відносять: ризик несплати податків - призводить до негативних наслідків для платника податків у вигляді штрафів, пені; ризик податкового контролю - призводить до виникнення санкцій і втрат внаслідок недотримання платниками податків законодавчих податкових актів; ризик посилення податкового навантаження, диференційований за видами господарської діяльності і податкам в залежності від податкових ставок, пільг; ризик карного переслідування податкового характеру - призводить до суттєвих фінансових втрат платника податків, або втрати свободи платника податків за здійснення податкових правопорушень, передбачених законодавством.

Чисельність видів податкового ризику, а також способів досягнення раціонального податкового навантаження, що визначається факторами зовнішнього середовища і внутрішніми параметрами підприємства, вимагає відповідної класифікації з метою ефективного управління в рамках забезпечення фінансової безпеки підприємства. Наслідки податкових ризиків виявляються у фінансових втратах підприємства, зменшенні його чистого прибутку, зниженні інвестиційної привабливості, втраті його фінансової стійкості і безпеки.

Індикаторами податкової безпеки підприємства є: наявність кваліфікованих кадрів; ефективність податкового менеджменту на підприємстві; рівень податкового планування; рівень податкового навантаження; стратегія податкової поведінки платника; вибір системи оподаткування [5].

Високий рівень податкової безпеки для підприємств має забезпечуватись шляхом регулювання таких її складових: рівень податкового навантаження на підприємство; співвідношення сплачуваних податків та доходів підприємства; дотримання податкової дисципліни; достовірний облік, аналіз, конт-

роль фінансової діяльності; доступність податкових нормативно-правових актів; моніторинг та усунення податкових ризиків [4].

Належне управління податковою безпекою створює необхідні передумови для провадження державою ефективної економічної політики. Сьогодні в Україні найбільшою загрозою підприємництву є політика держави щодо маніпулювання податками, що спричиняє негативні явища в економіці, соціальну напруженість, не передбачувані зміни кон'юнктури ринку. Розбудова цілісної системи управління податковою безпекою є важливим кроком у забезпеченні функціонування системи економічної безпеки суб'єктів підприємництва.

Податкова безпека підприємства - це фінансово-економічний стан платника податків, який забезпечує мінімізацію податкових ризиків шляхом дотримання податкової дисципліни (вчасно і в повному обсязі сплачуються податки), за умови забезпечення захисту платників податків з боку державних органів [9].

Можна визначити наступні напрями впливу податкової безпеки як основи фінансового середовища на діяльність підприємств:

1. Подвійне оподаткування змушує підприємства приховувати свої прибутки та оприлюднювати недостовірну звітність. Наприклад, подвійне оподаткування дивідендів змушує здійснювати ці виплати незаконно (без оформлення відповідних документів) або спрямовувати всю суму прибутку на розвиток діяльності, що не сприяє залученню інвесторів до таких підприємств.

2. Існування суперечностей у законодавстві та неоднозначність деяких його положень призводить до невірної трактування нормативних актів та, відповідно, виникнення податкових правопорушень з боку підприємств-платників податків тощо.

3. На діяльність підприємств також може впливати рівень організації роботи відповідних податкових інспекцій, високе податкове навантаження тощо.

Податкова безпека підприємства як фактор стабільності здійснює значний вплив на його ефективну діяльність. Основою формування фінансової безпеки підприємства є визначення її структурних складових, аналіз та оцінка існуючих загроз за кожною складовою, а також розробка заходів для нейтралізації та попередження можливих небезпек, що забезпечать стабільне функціонування суб'єкта господарювання.

Висновки. На фінансову безпеку впливає дія численних внутрішніх і зовнішніх загроз. Забезпечення ж дієвої системи фінансової безпеки передбачає з'ясування і систематизацію явищ, подій, дій, настання або здійснення яких прямо чи опосередковано може становити загрозу тому чи іншому суб'єкту фінансової безпеки або елементу фінансово-кредитної сфери.

Так склалося, що основні загрози фінансовій безпеці України виходять саме з середини держави, і на них сьогодні необхідно звернути першочергову увагу. Це, зокрема: недосконалість і незавершеність законодавства з питань фінансово-кредитних відносин; неадекватна фінансово-економічна політика; неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків; недосконалість бюджетної системи, низький рівень бюджетної дисципліни і надмірний дефіцит Державного бюджету України; низький рівень інвестиційної діяльності; зростання тіньової економіки, посилення її криміналізації, не-

легальне переливання коштів за кордон; недорозвиненість фондового та страхового ринків; зростання внутрішнього й зовнішнього боргу країни; розбіжність інтересів банківської системи і потреб реального сектора економіки; помилки, прорахунки, зловживання (корупція, нецільове використання бюджетних коштів, розкрадання, безгосподарність, різноманітні злочини економічного характеру) в управлінні фінансовою системою.

До зовнішніх загроз належать: невідповідне зовнішньоторговельне сальдо; залежність від зарубіжних кредитів та зарубіжної допомоги; нераціональне використання зарубіжних кредитів; зростання зовнішнього боргу; активна участь іноземного капіталу у тіньовій економіці тощо.

Основними чинниками генези зовнішніх загроз фінансовій безпеці України є: стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства, глобалізації, інтеграції фінансових ринків; наростання величезної маси капіталів, висока мобільність яких викликає напругу, високий рівень концентрації на макроекономічному та глобальному рівнях; висока рухливість і взаємозв'язки фінансових ринків на основі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий рівень їхнього динамізму; взаємопроникнення внутрішньої й зовнішньої політики держав, які залежать від світових фінансів; зростання конкуренції між державами в економічній та іншій сферах, використання потужних економічних факторів стратегії завоювання світового економічного простору; висока залежність національних економік, особливо бюджетного сектора, від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу; глобальне збільшення нестійкості світової фінансової системи, зародження загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів, у тому числі міжнародних, щодо ефективного їх контролю.

За кожним із видів загроз об'єктивно шикується великий перелік наслідків негативного впливу на фінансову безпеку. Серед них слід виділити: заборгованість з виплати заробітної плати, пенсій, соціальної допомоги; зростання державного боргу; недофінансування бюджетних видатків; системне ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів; недоступність кредитних ресурсів; скорочення інвестицій, погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання; зростання інфляції тощо. Кожен із наслідків має свій зміст та методику вивчення і прийняття рішень.

Оподаткування як фактор фінансової безпеки передбачає наявність високоефективної податкової системи, збалансованість усіх її елементів, оптимальний рівень оподаткування. Податкова складова фінансової безпеки підприємства характеризується як джерело ресурсного забезпечення; інструмент впливу на економічні та соціальні процеси (регулююча функція податків); засіб податкової політики з підтримки підприємницької діяльності та добробуту громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Податковий кодекс України №655-VIII від 17.07.2015 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс] // www.rada.gov.ua
2. Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. Амоша, В. Вишневецький // Економіка України. - 2012. - № 6. - С. 11-19

3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Грачов О.В. / Податкова безпека як невід’ємна складова економічної безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010 - №29. – С.86-88.
5. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: Наук. монографія. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.
6. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: Навч. посібник для студ.вищ. закл. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 256 с.
7. Кислиця А.В. Теоретичні підходи до трактування ефективності податків // Економіка та держава.– 2008. - № 10 – С. 30-33.
8. Податкова реформа 2015 [Електронний ресурс] // <http://from-ua.com/articles/337229-podatkovareforma-2015.html><http://from-a.com/articles/337229-podatкова-reforma-2015.html>
9. Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія: в 2 т. / За редакцією О.В. Кендюхова. – Донецьк: ДВНЗ "ДонНТУ", 2013. – Т.2. – 392 с.

УДК 339.564.4

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ДО УМОВ РИНКУ ЄС

Прищепо В.С., магістрант,
Фомішина В.М., д.е.н., професор,
Херсонський національний технічний університет

У статті аналізуються основні проблеми та бар'єри, пов'язані з виходом вітчизняних експортерів рослинної продукції на ринки ЄС. Досліджується сертифікаційний механізм ЄС щодо контролю якості та безпеки імпортованої продукції. Аналізуються основні сертифікаційні вимоги ринку Європи продукції України.

Ключові слова: ринок ЄС, сучасні проблеми, бар'єри, сертифікація, рослинна продукція.

Прищепо В.С., Фомішина В.Н., Прикладные аспекты адаптации экспортной деятельности предприятий Украины в условиях рынка ЕС

В статье анализируются основные проблемы и барьеры, связанные с выходом отечественных экспортеров растительной продукции на рынки ЕС. Исследуется сертификационный механизм ЕС по контролю качества и безопасности импортируемой продукции. Анализируются основные сертификационные требования рынка Европы продукции Украины.

Ключевые слова: рынок ЕС, современные проблемы, барьеры, сертификация, растительная продукция.

Pryshchepo V.S., Fomishina V.N. Applied aspects of the adaptation of export activity of Ukrainian enterprises to EU market conditions

The article analyzes the main problems and barriers, connected with entry of domestic plant product exporters into the EU markets. It researches the EU certification mechanism for quality

and safety control of imported products. It analyzes the basic certification requirements of the European market to the products from Ukraine.

Keywords: *EU market, modern problems, barriers, certification, plant products.*

Постановка проблеми. Українські експортери стикаються з великою кількістю проблем при виході на ринок ЄС. Серед яких переважають: відсутність доступу до торгового фінансування, недостатній рівень технологій виробництва та навичок персоналу, труднощі у визначенні потенційних ринків і покупців, невідповідність продукції міжнародним технічним вимогам і стандартам, а також проблеми доступу до імпорتنих ресурсів, необхідних для виробництва.

Проблема відмінності технічних норм і стандартів між Україною та країнами-членами ЄС, що ускладнює торгівлю - одна з найважливіших проблем, з якою стикаються українські компанії на європейському ринку. Вимоги щодо якості та безпеки до українських виробників згідно з діючими в Європейському Союзі правилами і стандартами є досить високими.

Угода про асоціацію України з ЄС передбачає узгодження українських та європейських стандартів для промислових товарів і сільськогосподарської продукції. Це означає, що для здійснення експорту на європейський ринок кожен вітчизняний підприємець повинен виробляти і продавати за єдиними правилами, прийнятими в країнах-членах Євросоюзу. У зв'язку з цим стають актуальними аналіз та розробка шляхів щодо пристосування вітчизняних підприємств до стандартів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний досвід щодо виходу вітчизняних підприємств на ринки ЄС найшов відображення в працях: Крухмалю Е.В., Криворучко Л.Б., Татарінова В.В., Татарінова В.С., Кириченко Л.С., Самойленко А.А., Хеллеар М., Пятницького В., Нерпія С.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження основних проблем виходу на ринки ЄС рослинної продукції та аналіз основних питань щодо сертифікаційних вимог Європейського союзу стосовно безпеки та якості рослинної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення Європейського Союзу значною мірою допомогло узагальнити та перевести на новий рівень системи із контролю якості та безпеки продукції на ринку Європи. Тому велика кількість проблем, пов'язаних з експортом та іншими видами зовнішньоекономічної діяльності України, виникає через значні розбіжності в економічних, політичних, соціальних та інших системах нашої держави та країн-учасників ЄС.

Основні проблеми та бар'єри виходу вітчизняних експортерів рослинної продукції на ринки ЄС наведені нижче:

1. Проблеми з фінансуванням. Недостатність ресурсів - одна з головних проблем, що перешкоджають розвитку малого підприємництва в Україні. Через обмеженість власних джерел фінансування, малим підприємствам доводиться шукати ресурси із зовнішніх джерел. Серед зовнішніх джерел фінансування малих підприємств України можна виділити кошти банків і фінансових компаній, міжнародних фінансових фондів і банків в рамках підтримки розви-

тку малого бізнесу, а також кошти українських фондів підтримки підприємництва.

Кредити комерційних банків як джерело фінансування для багатьох підприємств малого бізнесу не доступні через високі процентні ставки, а також низьку привабливість малих підприємств як позичальників. Малі підприємства не завжди є надійним клієнтом для банків, оскільки вони не завжди мають кошти для сплати зобов'язань перед банком. Заставне майно, яке переходить під право власності банку в разі несплати, може не відповідати затребуваній сумі. Крім того, фінансова криза викликала значне підвищення кредитних ризиків і ослаблення фінансової стійкості банків, що в свою чергу призвело до різкого падіння обсягів кредитування малих підприємств за останні роки.

Альтернативним джерелом зовнішнього фінансування є міжнародні фінансові організації, кредити яких для малого бізнесу набагато привабливіші за банківські. Однак у зв'язку з нестабільною економічною і політичною ситуацією в Україні більшість іноземних компаній побоюються робити вкладення, адже існує високий ступінь ризику того, що вкладення приведуть до збитків [1].

2. Недосконале законодавство та високі податки. Недосконалість державного регулювання і управління при існуючій організації економічної влади можна вважати однією з головних перешкод для розвитку малого бізнесу, що особливо помітно в умовах глобалізації світової економіки. Велика кількість проблем найчастіше викликана діяльністю чи бездіяльністю органів влади, які гальмують, ускладнюють або унеможливають проходження процедур, передбачених чинним законодавством. До цього слід додати наявність у чинному законодавстві положень, які можуть бути двояко витлумачені.

Одним з основних факторів, що негативно впливає на фінансовий напрямок забезпечення стійкості підприємств малого бізнесу, є оподаткування, для якого характерні жорсткість податкового законодавства, обтяжлива система оподаткування, а також суперечливість і неповнота чинних нормативно-правових актів, відсутність внутрішніх мотивацій для інвестицій і впровадження нових технологій; ускладнена система обліку та звітності. Високий податковий тиск не сприяє ні збільшенню кількості підприємств малого бізнесу, ні їх ділової активності. Незважаючи на те, що податок на прибуток, ПДВ і податок на зарплату поступово зменшуються в порівнянні з попередніми періодами, вони все ще залишаються одними з найвищих в Європі [2].

3. Бюрократія та тривале отримання документів. Існує безліч перешкод адміністративного характеру: проблема з реєстрацією, недосконалість системи ліцензування, бюрократичні дії органів державної влади, велика кількість контролюючих органів.

Надмірна кількість дозволів, норм, ліцензій і сертифікатів, а так само тривалі терміни їх оформлення і отримання є однією з проблем виходу на зовнішні ринки. Отримання деяких з них займає тривалий час (від 3 до 5 років).

4. Коливання курсу і інфляція. Стрімка зміна економіки. Коливання курсу відіграє величезну роль при експортно-імпортних операціях. Так як розрахунок з іноземними клієнтами зазвичай відбувається в доларах або євро, з'являється необхідність купівлі-продажу валюти. Нестабільна економічна ситуація призводить до того, що курс валюти може різко змінюватися, і найчастіше

в негативну сторону. Таким чином, через це підприємство може зазнати великих збитків.

Досвід останніх років показав, що Україна має нестабільну і змінну економіку. Стрімко мінлива економіка зазвичай згубно впливає на підприємство, так як воно дуже чуйно реагує на зміну навколишнього середовища (як позитивні, так і негативні) і адаптується відповідним чином, змінюючи стратегії і займаючись пошуком нових підходів. Постійні зміни в законодавстві, скачки курсу і інші фактори змушують підприємство адаптуватися, підвищують витрати і ускладнюють планування, змушуючи підприємства жити в умовах майбутньої невизначеності.

5. Загальна необізнаність. Відсутність Call-центрів і асоціацій. Незнання мов. Однією з проблем є те, що в даний час іноді важко безкоштовно отримати актуальну та вірну інформацію щодо юридичних питань. Механізм отримання необхідних сертифікатів і дозволів, а також точне знання і розуміння законів і вимог країн ЄС створюють складності для підприємств, керівники яких донині не мали досвіду торгівлі за кордоном.

Слід також виділити знання іноземних мов, як один із ключових чинників для будь-якої зовнішньоекономічної діяльності. Без володіння англійською мовою на достатньому рівні про зовнішню торгівлю можна навіть не замислюватися.

6. Транспортування, зберігання продукції. У фірми-експортера може виникнути безліч проблем, пов'язаних з логістикою. Особливо це актуально при далекому розташуванні фірми від її партнерів.

Першою проблемою, з якою стикаються всі підприємства-експортери, є вибір транспортного засобу (перевізника), яке буде відповідати обсягу поставки, особливостям маршруту, а також має всі необхідні документи на в'їзд в певну країну. Особливі труднощі виникають при необхідності доставити відносно невелику партію товару на автотранспорті. Більшість перевізників в основному володіють транспортним засобом з великою місткістю і вантажопідйомністю, тому що перевозити малий обсяг продукції менш прибутково. Тому немає сенсу наймати машину, вантажопідйомність якої 25 тонн, для перевезення 5 тонн продукції. Ця проблема частково вирішується шляхом залучення поштових служб або організацією власного транспортного вузла.

Авіаперевезення, які є швидким, але дорогим способом транспортування на далекі дистанції, в даний час мало розвинені в Україні, особливо в Херсонській області. Можливо в найближчому майбутньому цей напрямок буде розвиватися і дасть змогу значно спростити транспортування вантажів в країні, розташовані на великій відстані.

Вантажні поїзди є хоч і є ефективним транспортним засобом, водночас обмежені недостатньою гнучкістю при необхідності перевантаження в обох кінцевих точках маршруту, через необхідність пізніше додатково перевозити вантаж до точки прибуття. Потяги дозволяють перевозити навалочні вантажі (зерно) з низькими витратами на завантаження і вивантаження.

Найоптимальнішим видом транспортування на далекі відстані вважається водний транспорт. Він відрізняється високою провізної здатністю і низькою собівартістю перевезень, при цьому дає можливість перевозити великі обсяги вантажу. Крім перерахованих вище переваг можна також виділити універсаль-

ність. Спеціально обладнані судна дозволяють перевозити товар не тільки в контейнерах, а й в інших транспортних засобах, які використовуються в комбінованих перевезеннях.

Однією з проблем, яка виникає при перевезеннях, є те, що деякі види продукції важко довести в придатному для продажу вигляді до покупця. Кожен вид харчової продукції має своїх технічні умови зберігання (температуру, вологість, вентиляція і т.ін.).

У вантажному транспорті використовуються спеціальне обладнання, що забезпечує контроль температури і вологості продукції. Однак іноді виникають ситуації, які призводять до псування вантажу. Недобросовісний перевізник, з метою економії, може не забезпечити продукцію необхідними умовами, що призведе товар до непридатного стану. Вирішити цю проблему можна за допомогою спеціальних датчиків (Pack Sense), які зчитують і передають дані про умови утримання продукції експортеру. Для запобігання подібних ситуацій варто вказувати пункт про наявність таких датчиків і в разі псування вантажу з вини транспортера зажадати компенсацію у фірми-перевізника.

Деякі види продукції (наприклад помідори, яблука і т.д.) мають властивість дозрівати вже після безпосереднього їх збору. Цим можна скористатися, розраховуючи приблизний час, коли продукт буде готовий до продажу шляхом аналізу його показників (кольору, розміру, змісту) і інформуючи про це покупця. Також необхідно вказувати термін придатності (Best before date) кожного виду продукції.

7. Відповідність якості та безпеки умовам ЄС. Цю проблеми слід виділити окремо, так як вона є однією з найбільш суттєвих перешкод. Успішна торгівля аграрною продукцією можлива тільки за однієї умови - якщо якість вітчизняної продукції буде відповідати європейським стандартам. Але в наших умовах це не завжди так.

Національні ДСТУ настільки далекі від європейських вимог до якості, що українським підприємствам доводиться досягати сертифікатів ЄС в середньому від двох до п'яти років.

Сертифікація має таку процедуру: виробник подає заявку в Європейську комісію на отримання сертифіката відповідності своєї продукції європейським нормам. Після цього підприємство відвідують інспектори, які визначають, наскільки виробничий процес відповідає нормативам ЄС, і дають свої рекомендації [3].

Таких інспекцій може бути кілька, а їх робота розтягується не на один рік. Коли всі рекомендації виконані і на підприємстві все ідеально, виробник отримує сертифікат, що дозволяє йому торгувати в країнах ЄС.

Україна поступово на законодавчому рівні вводить європейські стандарти для виробників, приводячи національні нормативи у відповідність європейським вимогам. З часом, ті, хто не зможе їх дотримуватися, позбудуться можливості торгувати не тільки в Європі, але і на внутрішньому ринку.

Розділяють два види сертифікації: обов'язкова сертифікація і добровільна сертифікація.

Обов'язкова сертифікація в Україні включає продукцію, яка відноситься до законодавчо регульованої сфери, оскільки носить ризик небезпеки для споживача.

Добровільна сертифікація продукції проводиться підприємством за власною ініціативою з метою підвищення її конкурентоспроможності, гарантії якості, збільшення клієнтів, та інших переваг. Крім цього так само слід розрізняти сертифікати продукції і безпосередньо виробництва підприємства.

В Україні понад 130 Органів з сертифікації. Кожен з них має свою спеціалізацію. В кожному обласному центрі України є як мінімум один орган із сертифікації харчової продукції. Вітчизняні виробники мають змогу вибирати, в якому органі сертифікувати свій товар.

Обсяг робіт, що проводяться органом по сертифікації, залежить від того, на який термін буде видано сертифікат. Орган сертифікації повинен переконатися в тому, що на підприємстві є всі можливості для стабільного випуску продукції з дотриманням сертифікованих показників, тобто показників безпеки, охорони праці та навколишнього середовища.

Сертифікати і стандарти, необхідні при експорті аграрної продукції в ЄС діляться на дві основні групи: сертифікація підприємства та сертифікація продукції, які в свою чергу поділяються на аналіз безпеки та якості продукції або підприємства (виробничого процесу) [4].

I. Сертифікати підприємства (управління, виробництва):

1) Сертифікати безпеки. Основним сертифікатом безпеки є ISO 22000 - система менеджменту безпеки харчових продуктів. Це вимоги до організацій, які беруть участь в ланцюзі створення харчових продуктів. Сертифікація систем управління безпечністю харчових продуктів проводиться на відповідність даному стандарту.

Цей сертифікат призначений для всіх типів організацій в харчовому ланцюгу.

Стандарт ґрунтується на дотриманні вимог до виробництва, ретельному аналізі виробничих та інших процесів, з метою виявлення можливих небезпек харчової продукції, і встановлення конкретних дій для запобігання, усунення або зниження цих небезпек до прийняттого рівня.

Стандарт ISO 22000 містить у собі принципи HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points). Він розширює успішний підхід системи менеджменту якості, який широко застосовується у всіх секторах, але сам по собі не вирішує проблеми харчової безпеки.

Global G.A.P. (Good Agricultural Practice) - це сертифікація, на підставі якої відстежується технологія виробництва, що в свою чергу дозволяє визначити рівень безпеки продукції [5].

Характер дії стандарту полягає у відстеженні технологічного ланцюжка. Тому першою вимогою до фермера є детальна реєстрація всіх заходів, що проводяться в процесі вирощування.

Для споживачів і підприємств роздрібної торгівлі сертифікат GlobalGAP означає підтвердження того, що продукт відповідає належному рівню безпеки і якості і вироблений з дотриманням екологічних норм, з турботою про професійне здоров'я і безпеку працівників, стан навколишнього середовища і благополуччя тварин. Без такого підтвердження складно отримати доступ до ринків харчової продукції.

2) Сертифікати якості. ISO 9001 є одним з основних сертифікатів якості. Особливість стандартів ISO 9000 в тому, що вони можуть бути застосовані до

будь-яких підприємств і організацій, незалежно від їх розміру, форми власності та сфери діяльності.

ISO 9001 не є обов'язковою. Це система добровільної сертифікації і вона носить рекомендаційний характер, проте часто наявність цього сертифіката є одним з критеріїв при торгівлі аграрною продукцією і є певною конкурентною перевагою.

На принципах ISO 9001 та HACCP заснований стандарт International Food Standard (IFS), орієнтований на забезпечення безпеки харчової продукції та упаковки, яка застосовується при виробництві харчової продукції [6].

Стандарт IFS забезпечує комплексні вимоги з організації виробництва харчових продуктів, гігієни, здійснення технологічних процесів, компетентності персоналу, єдиних критеріїв для оцінки можливості виробників харчових продуктів виробляти і поставляти безпечні продукти у відповідності до їх специфікації і законодавчих вимог.

IFS широко використовується в Австрії, Польщі, Швеції, Італії та інших країнах Європейського Союзу. IFS є найважливішим стандартом для постачальників провідних торговельних мереж.

II. Сертифікати продукції:

1) Сертифікати походження. Сертифікатом про походження товару є документ, що підтверджує країну походження або вивезення товару. Видається митними органами країни країни-експортера і є необхідним у міжнародній торгівлі. Сертифікати потрібні в митних органах країни-імпортера для регулювання ввезення товару на митну територію відповідної країни.

2) Фітосанітарний контроль. Головною метою фітосанітарних заходів є запобігання ввезенню та розповсюдженню сільськогосподарських шкідників і організмів, що завдають шкоди рослинам і продуктам рослинного походження на території ЄС.

У разі виявлення в партії товару паразитів або небезпечних речовин, вантаж повинен пройти знезараження, згідно стандартної процедури або бути знищеним.

3) Гігієнічний сертифікат (висновок санітарно-епідеміологічної експертизи, санітарно-епідеміологічний висновок, Health certificate) - обов'язковий документ практично на будь-який вид продукції, що підтверджує її відповідність санітарним нормам.

4) Сертифікат "Без ГМО" підтверджує, що в складі продукції відсутні організми зі зміненим генетичним матеріалом, виробленим в неприродних умовах. Оцінка наявності або відсутності ГМО в харчових продуктах проводиться в науково-технічних відділах уповноважених на це організацій. По закінченню перевірки і в разі відсутності ГМО видається сертифікат, який свідчить про природне походження харчового продукту.

5) Ветеринарний сертифікат. При перетині кордону ЄС будь-яким товаром тваринного або рослинного походження, що застосовується в тваринництві (корми) основним необхідним документом є GVDE - європейський ветеринарний сертифікат. Це може бути застосовано до тих випадків, коли якість продукції низька, не відповідає стандартам споживання людини, однак може бути продана в якості кормів для тварин.

б) Радіологічний сертифікат. Радіологічний контроль проводиться безпосередньо на кордоні посадовими особами Державної екологічної інспекції Міністерства екології та природних ресурсів України [7].

Висновки. Отже, на основі аналізу основних бар'єрів виходу вітчизняних підприємств на ринки ЄС можна зробити висновок, що велика кількість проблем пов'язана із досить несприятливим середовищем існування вітчизняних підприємств. Наша держава майже завжди існувала в складних умовах. Недосконалість законодавства та наявність великої кількості внутрішніх проблем гальмують зовнішньоекономічні відносини України. Для подолання цих перешкод необхідно прийняти низку заходів щодо виходу з економічної кризи та удосконалити законодавчу базу нашої держави.

Основним бар'єром виходу на європейські ринки є невідповідність української продукції вимогам якості та безпеки ЄС. Це ускладнює зовнішню торгівлю, оскільки вимоги до українських виробників згідно з діючими в Європейському Союзі правилами і стандартами є досить високими. Сертифікація виробничого ланцюга та продукції підприємства є досить ефективним методом контролю якості та безпеки продукції, виробленої в Україні, та має досить складну, та іноді довгострокову, процедуру. Сертифікація поділяється на обов'язкову та добровільну. Було визначено та проаналізовано основні приклади загальної сертифікації. Але, незважаючи на єдність Європейського союзу, в різних країнах-учасників існують різні сертифікати щодо продукції. Наприклад, у Великобританії майже всі оптові та роздрібні торговці вимагають сертифікат BRC (British Retail Consortium). Така практика ускладнює дану процедуру в різних країнах ЄС.

Україна має досить потужний аграрний потенціал, що в свою чергу може бути використано, як конкурентна перевага. Основним шляхом щодо подолання бар'єрів сертифікації є покращення якості та безпеки виробничого процесу та готової продукції. Вітчизняним виробникам необхідно відповідальніше відноситися щодо контролю усього процесу на виробництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Крухмаль Е.В., Криворучко Л.Б. /Е.В.Крухмаль, Л.Б.Криворучко // Финансирование малого бизнеса в Украине: проблемы и возможности расширения. - ГВУЗ "Украинская академия банковского дела НБУ" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/28_OINXXI_2010/Economics/72590.doc.htm
2. Татаринів В.В., Татаринів В.С. / В.В. Татаринів, В.С. Татаринів // Проблемы развития малого бизнеса в условиях глобализации. - Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля. - 2015. - 10 с.
3. Кириченко Л.С., Самойленко А.А. /Л.С. Кириченко, А.А.Самойленко // Стандартизація і сертифікація товарів та послуг. - «Ранок», 2008. — 240 с.
4. Офіційний сайт органу сертифікації УКСПЕРО [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrsepro.kiev.ua>
5. Офіційний сайт International Organization for Standardization (Міжнародна Організація Стандартизації) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.iso.org.html>

6. Офіційний сайт Центру підтримки підприємців [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://iso.kiev.ua>
7. Хеллер М., Пятницький В., Нерпій С. / М.Хеллер, В.Пятницький, С.Нерпій // Енциклопедія з експортування в ЄС на засадах ПВЗВТ. - СТА Economic & Export Analysts Ltd, - 2016. - 1700 с.

УДК 332.1:330.15

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ФАКТОРНОГО ПІДХОДУ

Степанова І.В. – к.е.н., доцент, ДВНЗ «Херсонський ДАУ»

У статті розглядаються сутність і сучасні особливості стратегії розвитку регіонів України на основі факторного підходу. Досліджено суперечності між наявністю факторів розвитку та застосуванням конкурентних переваг регіонів України. Підкреслено роль конкурентного потенціалу регіонів як об'єкта аналізу. Визначено фактори підвищення конкурентоспроможності регіонів. Запропоновано впровадження теорії конкурентних переваг Майкла Портера для розвитку всіх регіонів України.

Ключові слова: Стратегія розвитку, конкурентні переваги, конкурентний потенціал, фактори конкурентоспроможності регіонів, «ромб національних переваг».

Степанова И.В. Особенности стратегии развития регионов Украины на основе факторного подхода

В статье рассматриваются сущность и современные особенности стратегии развития регионов на основе факторного подхода. Исследованы противоречия между наличием факторов развития и применением конкурентных преимуществ регионов Украины. Подчеркнута роль конкурентного потенциала регионов как объекта анализа. Определены факторы повышения конкурентоспособности регионов. Предложено внедрение теории конкурентных преимуществ Майкла Портера для развития всех регионов Украины.

Ключевые слова: Стратегия развития, конкурентные преимущества, конкурентный потенциал, факторы конкурентоспособности регионов, «ромб национальных преимуществ».

Stepanova I. V. Peculiarities of the strategy of regional development in Ukraine based on factor approach

The article examines the essence and current peculiarities of the strategy of regional development in Ukraine based on the factor approach. It looks into the contradictions between the availability of factors of development and the use of competitive advantages of the regions. The role of competitive advantages of the regions as the object of analysis is emphasized. The study determines factors increasing the competitive ability of the regions. It proposes to introduce Michael Porter's theory of competitive advantages for the development of all the regions of Ukraine.

Keywords: strategy of development, competitive advantages, competitive potential, factors of competitive ability of regions, "diamond of national advantage".

Постановка проблеми. В умовах входження України у світовий ринок, де діє безліч суб'єктів підприємництва та існує високий ступінь конкуренції, підвищення конкурентоспроможності регіонів, включених у систему географічного поділу праці є важливим завданням економічної політики, що спрямована на підвищення рівня розвитку кожного її регіону. Знаючи сильні та слабкі

сторони кожного з регіонів країни, їх ресурсні можливості, можна оцінити їхній потенціал, визначити цілі й стратегію подальшого розвитку.

На жаль, більшість заходів у сфері економічного розвитку останнім часом спрямовані на вирішення гострих викликів фінансової нестабільності. Існує сьогодні також загроза повторення економічної кризи в Україні. Водночас в соціально-економічному стані більшості регіонів проявляються негативні тенденції, що пов'язані з важким політичним становищем, анексією Криму та війною на Сході. За таких умов актуальною є необхідність виявляти регіони з низькою здатністю до відновлення економічної активності та визначати слабкі місця у їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним аспектам дослідження питань підвищення конкурентоспроможності регіонів України присвячено ряд наукових праць вітчизняних вчених. Зокрема, Данілішин Б.М., Саблін В.П. та ін.[1] проаналізували теоретико-прикладні аспекти та загальноекономічні тенденції регіоналізму в Україні. Такі автори, як Бубенко П.Т., Решетіло В.П. розглядали синергію становлення і розвиток регіональних економічних систем, а також інституційну динаміку просторової організації економіки. [8] Свого часу такі автори, як Савченко А.А., Логутова Т.Г. провели аналіз післякризового розвитку економіки України та виявили основні напрями оновлення її регіонів. [4]. У дослідженнях відомого американського економіста Майкла Портера, якому належать найбільш фундаментальні праці з теорії конкуренції, докладно розглянуті конкурентні переваги конкретної фірми в певному регіоні. [5].

Проведені дослідження названих авторів в їх наукових роботах не розкривають весь спектр становлення та розвитку регіонів України, що й обумовлює необхідність подальшого дослідження даної проблеми.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінка стану соціально-економічного розвитку регіонів та змін, що відбулись протягом останніх років. Здійснення факторного аналізу різних регіонів України, їх порівняння та роль в стратегії розвитку деяких з них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України зазнала негативного впливу у зв'язку з політичними подіями, що сталися наприкінці 2013, початку 2014 років, і, на жаль, продовжуються і сьогодні. В результаті цього, а також воєнних дій у Донецькому економічному районі, анексії Криму, відбувся різкий спад ВВП, скорочення обсягів промислового виробництва, гальмування зовнішньоекономічної діяльності, зменшення інвестицій тощо.

Все це призвело до виключення найбільш потужного промислового економічного району країни з народногосподарського комплексу, і, відповідно, до зниження всіх можливих показників, що характеризують економіку України. Але, наразі в Україні відбувається постійний процес вдосконалення теоретичних та методичних напрацювань з проблематики регіонального розвитку, саме тому, що інші регіони повинні компенсувати випуск товарів та послуг, а також забезпечувати потреби армії, а в подальшому, після закінчення воєнних дій, відновлення Донецького економічного району. Саме тому для ґрунтовної комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, слід, на наш погляд, застосувати теорію конкурентних переваг, що належить американському економістові Майклу Портеру.

За М. Портером, наявність в країні природних ресурсів не може стати конкурентною перевагою нації. Навпаки, країни з багатими природними ресурсами можуть відставати в економічному розвитку, а ті країни, які відчувають нестачу природних ресурсів, - активно розвиватися. Такий розвиток пов'язаний із набутими перевагами, але не з факторами виробництва і, тим більше, не з використанням природних ресурсів. М. Портер довів, що успіхи країн з багатою експортною складовою зумовлені сучасними конкурентними перевагами фірм, які ґрунтуються на постійно здійснюваних інноваціях та оновленні технологій.

Застосовуючи дану теорію по відношенню до вітчизняної економіки, слід зауважити, що, ресурсний потенціал країни є достатньо значним, різниця лише стосується нерівномірного розподілу їх по регіонах. Відповідно, інноваційний процес та оновлення технологій відбуваються вкрай помірно.

Якщо розглядати так званий «ромб національних переваг» М. Портера, або складові успіху, які визначають стан середовища, всередині якого формуються конкурентні переваги галузей і фірм та регіонів, слід звернути увагу, поперше, на параметри факторів виробництва. Це насамперед фактори, пов'язані з науково-технічним прогресом, - інформаційна, наукова і технічна забезпеченість та стан ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури, а також, крім того, традиційні фактори виробництва - праця, земля, капітал, підприємницька активність. Тобто, факторні умови, це такі конкретні фактори, як природні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, інформація тощо, властиві регіону, які необхідні для успішної конкуренції в даній галузі.

По-друге, важливого значення має стратегія кожної окремої фірми. Вона повинна відповідати становищу фірми у галузі і стану ринку. Правильно обрана стратегія передбачає формування прогресивної бізнес-структури, заснованої на ефективному менеджменті. Тут важливо знати, як створюються та керуються фірми, який характер конкуренції на внутрішньому ринку.

По-третє, за М. Портером, визначальними є умови попиту: високий чи низький попит на внутрішньому ринку регіону на продукцію або послуги, пропонувані галуззю.

І, четвертий кут «ромбу», це споріднені та підтримуючі галузі - наявність або відсутність у регіоні споріднених або підтримуючих галузей, конкурентоспроможних на світовому ринку. Під спорідненими галузями розуміють такі, де у фірм є загальні види діяльності, не пов'язані з безпосереднім виробництвом (канали збуту, розвиток технології тощо). Приміром, виробництво цукру. Дана галузь є сировиномісткою, потребує зокрема значного водо- та електропостачання. Підтримуючі галузі - галузі, що постачають сировину, напівфабрикати та комплектуючі для виробництва даної галузі. Наприклад, вирощування цукрових буряків, виробництво обладнання для цукрових заводів, наявність відповідного транспорту, зокрема залізничного та інше.

В Україні більше шансів на успіх мають ті регіони, де у провідних галузях є «національний ромб», тобто сукупність детермінант конкурентної переваги як системи, що має найбільш сприятливий характер їх розвитку.

Крім того, слід урахувувати ще два змінних параметри, що теж впливають на конкурентну обстановку в регіоні. Це випадкові події, які керівництво фірм та органи управління регіону не можуть контролювати, наприклад, «про-

риви» в технологіях, політичні катаклізми за кордоном, зміна попиту та пропозиції на зовнішніх ринках тощо, а також дії органів місцевого управління, застосування антимонопольної політики, протекціонізм місцевої влади, тощо.

Здійснюючи факторний підхід до аналізу стратегій, що здатні забезпечити сталий розвиток економіки країни, і, більш того, здійснити її «прорив» на сучасному етапі, необхідно, в першу чергу, розглянути дані фактори, спираючись на різноманітність ресурсів у регіонах.

Як відомо, Україна має потужні ресурси, серед яких важливо зазначити корисні копалини, природно-кліматичні умови, ґрунти, рекреаційні ресурси, і, найважливіший з ресурсів – людський потенціал, який є найбільш унікальним.

При цьому, більшість рудних, паливних та мінеральних корисних копалин, що зосереджені на сході країни, не забезпечили в Донецькому економічному районі можливого рівня економічного розвитку та високого рівня життя населення. Це ще раз підтверджує теорію М. Портера про те, що конкурентоспроможність регіонів не визначається наявністю факторів, як природних так і демографічних.

За теорією М. Портера конкурентні переваги конкретної фірми в певному регіоні (країні) полягають у чотирьох основних властивостях (детермінантах), що формують середовище, у якому конкурують місцеві фірми: Це зростання рівня життя в регіоні, яке прямо залежить від здатності його компаній домагатися продуктивного використання ресурсів, причому постійно збільшуючи ефективність. Фірми повинні безупинно збільшувати продуктивність існуючих галузей, підвищуючи якість продукції, додаючи їй нових необхідних властивостей та характеристик шляхом удосконалювання технології та підвищення продуктивності праці. Так, протягом останнього року, промислове виробництво в Україні мало тенденцію до приросту або зниження у різних областях, що неоднозначно вплинуло на розвиток різних регіонів країни. Наприклад, найвищі показники росту спостерігались у Житомирській – 28,7%, Вінницькій – 17,9%, Кіровоградській – 13,8%. Але, в той же час, спостерігалось падіння промислового виробництва у ряді областей, і найнижчі показники зафіксовано у Рівненській - -9,1%, Донецькій - -9,1%, Луганській - -18,0. Але, якщо падіння промислового виробництва у Донецькому економічному районі має своє об'єктивні причини, то падіння промислового виробництва у таких областях як Чернігівська, Черкаська, Дніпропетровська, Закарпатська, Херсонська, а також місто Київ повинно мати певні пояснення. (Див. табл. 1)

Якщо в цілому, промислове господарство в Україні за останній рік зросло на 6, 3% (за виключенням Донецької та Луганської областей, де падіння склало відповідно -4,9% та -2,1%), то особливої уваги в контексті факторного розвитку заслуговує аналіз падіння показників у сільському господарстві.

Таблиця 1 – Внесок у приріст/падіння економічних показників у розрізі регіонів України (без урахування АРК Криму) у січні-березні 2017 року у % до січня-березня 2016 року. [10].

	Промислове виробництво	Сільськогосподарське виробництво	Капітальні інвестиції
Вінницька область	17,9	-4,5	2,5
Волинська область	10,2	2,2	-2,5
Дніпропетровська область	-4,2	1,2	15,5
Донецька область	-9,1	-1,4	45,1
Житомирська область	28,7	0,5	27,5
Івано-Франківська область	2,5	-4,0	-34,7
Закарпатська область	-4,1	2,2	-6,1
Запорізька область	4,9	-8,9	31,3
Кіровоградська область	13,8	-2,3	47,0
Київська область	4,2	8,3	24,8
М.Київ	-1,5	-	7,5
Луганська область	-18,0	-8,2	46,6
Львівська область	1,7	0,0	30,7
Миколаївська область	7,8	-2,4	47,6
Одеська область	8,7	-8,0	63,4
Полтавська область	1,6	-1,2	32,2
Рівненська область	-9,1	4,1	-8,8
Сумська область	-3,7	-1,0	35,4
Тернопільська область	8,6	-3,3	17,2
Харківська область	4,4	-6,8	35,9
Херсонська область	-1,7	-6,3	35,8
Хмельницька область	0,0	1,8	23,4
Черкаська область	-4,4	2,3	35,0
Чернігівська область	-6,2	-1,1	32,5
Чернівецька область	-0,2	-4,8	-14,1

Падіння сільгоспвиробництва за останній рік спало в цілому на 0,7%. При цьому найнижчі показники зафіксовано у Харківській - -6,8%, Одеській - -8,0% та Запорізькій - -8,9% областях. При цьому обсяг капітальних інвестицій у цих областях достатньо високий, і це сприяє підйому у промисловому виробництві. Але, на жаль, інвестування у сільське господарство відбувається дуже повільно, тому і показники виробництва падають як у регіонах, які мають всі умови та високу кількість факторів для розвитку галузей сільського господарства, так і в менш факторних регіонах. Наприклад, падіння обсягів сільгоспвиробництва у Причорноморському економічному районі важко пояснити, адже цей регіон має найбільш сприятливі умови для вирощування сільгосппродукції. Це великий набір факторів, таких, як родючі ґрунти, кліматичні умови, наявність людських ресурсів та інші. Не зважаючи на це за останній рік падіння сільськогосподарського виробництва склало лише у Миколаївській області – 2,4%, у Херсонській області -6,3%, у Одеській -8,0%. Причина, на наш погляд, криється не тільки у складній макроекономічній ситуації, але й у нездатності органів управління регіону застосовувати фактори, які є в наявності для прийняття та втілення дієвої стратегії розвитку Причорномор'я.

На думку М. Портера, дешева робоча сила та «сприятливий» обмінний курс валют не визначають конкурентоспроможність. Країна повинна прагнути підтримувати високу зарплату та призначати високі ціни на свої товари на міжнародних ринках. Розширюючи експорт за рахунок низької зарплати та слабкої валюти й одночасно імпортуючи складні товари, виробляти які країна не може досить продуктивно, щоб змагатися із закордонними конкурентами, можна досягти збалансованої зовнішньої торгівлі та навіть позитивного торговельного сальдо. Але при цьому рівень життя в країні буде падати.

Саме це відбувається в Україні, де є в наявності величезні запаси різноманітної сировини, порівняно з європейськими країнами дешева робоча сила, але відсутність технологій світового рівня у більшості галузей не надає вітчизняному продуктові високої конкурентоспроможності.

Відповідно досліджень М. Портера, можливо виділити чотири особливі стадії конкурентоспроможності регіональної економіки (рис. 1). Саме вони відповідають чотирьом основним рушійним силам, або стимулам, які визначають її розвиток в окремі періоди часу. [5].

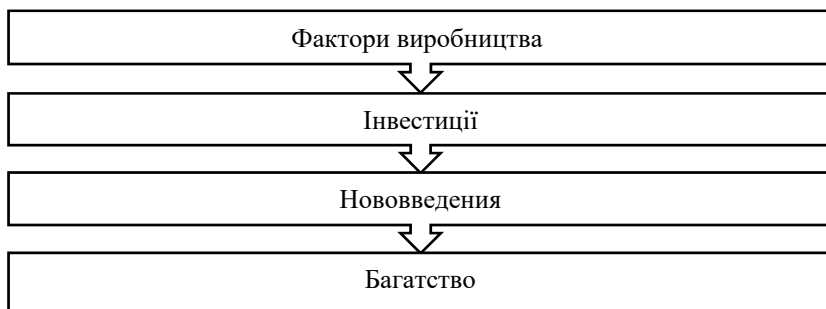

Рис. 1 – Стадії конкурентоспроможності регіональної економіки.

Існує безліч причин порівняно низької конкурентоздатності на світовому ринку багатьох вітчизняних товарів і послуг.

Основна причина низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції це її дуже висока енергомісткість як наслідок використання застарілих технологій і зношення основних фондів підприємств. Досить сказати, що на 1 долар ВВП Україна витрачає в 5,5 разів більше енергоресурсів, ніж держави Центральної та Східної Європи, і в 12 разів більше, ніж країни Західної Європи [11].

Другою причиною низького внутрішнього попиту є те, що внаслідок недостатності фінансових ресурсів у багатьох підприємств немає коштів на оновлення виробничих потужностей, що збільшує постійні витрати на одиницю продукції та знижує її якість.

Третьою причиною є те, що багато великих підприємств, наприклад машинобудівних, дотепер утримують на своєму балансі об'єкти соціальної сфери, такі як відомче житло, лікарні, дитячі садки, санаторії тощо. Витрати на утримання яких закладаються в собівартість продукції, що збільшує кінцеву ціну.

Четвертою причиною слід зазначити недосконалі існуючі схеми фінансування вітчизняних експортерів, для яких кредитні ресурси обходяться дорожче, ніж для їхніх західних конкурентів.

П'ятою є те, що управління підприємствами-експортерами усе ще до сих пір не відповідає критеріям сучасних маркетингу та менеджменту, оскільки професійна система підготовки фахівців подібного профілю тільки формується, викладання менеджменту організацій здійснюється на основі західного прикладу без урахування вітчизняних реалій, а керівники найчастіше звикли діяти, виходячи з минулого досвіду.

І, шостою причиною, слід зазначити що на державному рівні не налагоджений дієвий механізм дипломатичної підтримки вітчизняних виробників за кордоном (посольствами, консульствами, представництвами) з метою просування їхньої продукції.

Подолання перерахованих основних труднощів допоможе здійснювати рівномірний розвиток усіх регіонів України, підвищити конкурентоздатність української продукції та диверсифікованість українського експорту, для чого є всі потенційні можливості.

Регіони України багаті різноманітними мінерально- сировинними ресурсами, хоча на сьогодні використовує за великим рахунком лише ресурси гірничо-металургійного циклу та вуглеводневу сировину. У надрах України виявлено близько 700 різновидів мінералів, на її території ведеться видобуток близько 50 видів корисних копалин з приблизно 200 розвіданих. Володіючи 0,4% світової суші та 0,7% населення світу, Україна виробляє близько 5% світової мінеральної сировини та продукції її переробки. Крім того, на Україну припадає чверть площ найбільш родючих ґрунтів світу - чорноземів, що в сполученні зі сприятливими кліматичними умовами є передумовою для розвитку високо інтенсивного агропромислового комплексу. Правда, для виходу на світовий ринок необхідні вкладення в модернізацію існуючих агротехнологій. [7].

Сьогодні Україна також має значний потенціал у високотехнологічних галузях машинобудування. Його потрібно розвивати та удосконалювати, як потужніший фактор підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Важливим фактором розвитку є рекреаційні ресурси України, насамперед Чорноморського узбережжя та Карпат. Вони дозволяють розширювати сфери міжнародного туризму за умови впровадження сучасних туристичних технологій і створення відповідної інфраструктури обслуговування іноземних туристів.

І, нарешті, найголовніший за значенням фактор успіху - це високий інтелектуальний потенціал населення України. У звіті про глобальну конкурентоздатність Україна зайняла 19 місце серед 60 країн світу за рівнем наукової освіти. Але водночас вона перебуває в числі держав, що лідирують за обсягом «відтоку мізків», тобто за «експортом людей» із країни. [11]. Таку тенденцію може змінити лише підвищення якості життя в Україні.

Висновки і пропозиції: Таким чином, інтелектуальний потенціал, традиції науки і технології, існуюча виробнича інфраструктура та природні ресурси є основою для підвищення конкурентоздатності України на світовому ринку. Державі потрібно створити умови для сприятливого економічного клімату, розвитку підприємництва, зниження рівня корупції та підвищення ефек-

тивності державного управління в усіх сферах соціально-економічного життя країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Данилишин Б.М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський; за ред. член.-кор. НАНУ Б. Данилишина. — Черкаси: УДТУ, 2006. — 315 с.
2. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної) : монографія / Ф.Д. Заставний. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 348 с.
3. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України / В.І. Захарченко. — Вінниця : Гіпаніс, 2004. — 547 с.
4. Логутова Т.Г. Післякризове оновлення економіки України: проблеми та досягнення / Т.Г. Логутова, А.А. Савченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2012. — № 1. Ч. 1. — С. 240–244.
5. Портер М. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов. 5-е изд. — К.: «Альпина Паблишер» 2014, -453 с.
6. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / відпов. ред. Ю.В. Кіндзерський. — К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України 2007. - 408 с.
7. Регіональна економіка та природокористування За редакцією Голікова А. П. Навчальний посібник. — К.: «Центр учбової літератури», 2009. — 352 с.
8. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи озвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. — К. : НІСД, 2011. — 104 с.
9. Стасюк О.М. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів України / О.М. Стасюк, І.А. Бевз // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 1. — С. 75–86.
10. Шаблій О. І. Основи суспільної географії. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2011. — 296 с.
11. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>
12. <http://www.niss.gov.ua/>

УДК 338: 32.053.4

ОПТИМІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК СПОСІБ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Тарасюк А.В. - к.е.н., доцент,
Елль М.П. – магістрант, ХНТУ

У статті досліджено основні напрямки удосконалення потенціалу портових підприємств України. Визначено місце України в структурі вантажообігу морських портів Чор-

номорського регіону. Автором складена модель організаційних процесів Херсонського морського порту та сценарій аналізу процесів його управління.

Ключові слова: управління потенціалом підприємства, оптимізація, морський порт, вантажообіг, модель організаційних процесів.

Tarasjuk A.V., Ell M.P. Оптимизация организационных процессов как способ использования потенциала предприятия

В статье исследованы основные направления совершенствования потенциала предприятия. Определено место Украины в структуре грузооборота морских портов Черноморского региона. Автором составлена модель организационных процессов Херсонского морского порта и сценарий анализа процессов его управления.

Ключевые слова: управление потенциалом предприятия, оптимизация, морской порт, грузооборот, модель организационных процессов.

Tarasiuk A.V., Ell M.P., Optimization of organizational processes as a way of business potential utilization

The article investigates the main directions of improving the potential of an enterprise. It determines the position of Ukraine in the structure of cargo turnover of sea ports of the Black Sea region. The author presents a model of the organizational processes at the Kherson sea port and a scenario of the analysis of processes of its management.

Keywords: business potential management, optimization, sea port, cargo turnover, model of organizational processes.

Постановка проблеми. Актуальність проблем управління потенціалом підприємств, з метою забезпечення прибутковості їх діяльності, обумовлена нагальною необхідністю підвищення конкурентних позицій українських портів підприємств. В сучасних ринкових умовах прибуткове функціонування підприємств значною мірою залежить від повного використання потенціалу. Питання управління потенціалом є досить актуальним в наш час, тому, що кожне підприємство вимагає підвищення ефективності роботи на ринку і зміцнення конкурентної позиції. Але, не кожне підприємство вміло використовує цей потенціал, в результаті чого управління бізнесом стає неефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження потенціалу підприємств знайшли своє відображення у роботах Краснокутської Н.С., Федоніна О.С., Рєпіна І.М., Єчина Ю. С., Струмиліна С.Г., Немчинова В.С., Анчишкіна А.І. та інші.

Традиційно, виділяють три основних напрямки дослідження потенціалу підприємства. Перший напрям засновано на визначенні потенціалу, як сукупності різних видів ресурсів, які необхідні для нормального функціонування та розвитку.

Прихильники другого напрямку стверджують, що потенціал – це система матеріальних і трудових факторів, які забезпечують досягнення мети підприємства [1, 2]. За основу цього визначення вони беруть також вислів К.Маркса, який зазначав, що засоби праці, предмет праці та робоча сила як фактор виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, чим самим підкреслює їх потенційний характер.

Третій напрям розглядає потенціал підприємства як здатність комплексу ресурсів економічної системи вирішувати поставлені перед нею задачі. [3].

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження проблем управління потенціалом морських торговельних портів, шляхом оптимізації організаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблем розвитку економічної стійкості функціонування морських портів обумовлена важливим стратегічним значенням цієї галузі економіки для країни. Швидка мінливість і хаотичність зовнішньо-економічного простору, вимагає від підприємств своєчасної та ефективної оптимізації організаційних процесів.

Сьогодні Україна має великий портовий потенціал. Транспорт є однією з найважливіших галузей країни, він є одним із ключових елементів всього економічного механізму. Українські порти, у 2016 році стали лідером з контейнерообігу та зайняли найвагомішу частку у структурі вантажообігу морських портів країн Чорноморського регіону [4]. На рисунку 1 складена загальна структура контейнерообігу країн Чорноморського регіону за 2016 рік.

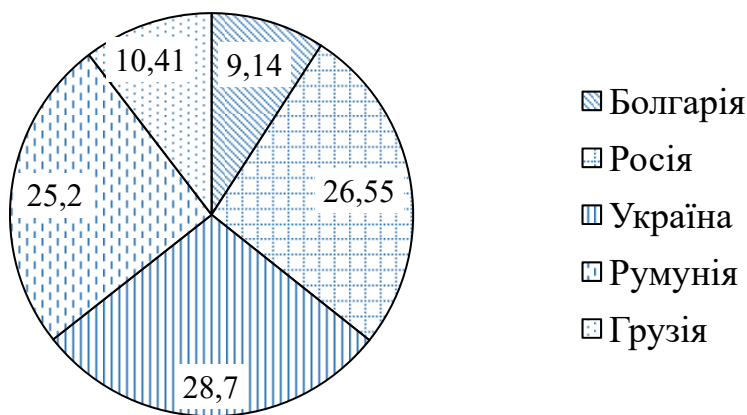

Рис. 1. Структура контейнерообігу морських портів країн Чорноморського регіону, %

Таким чином, участь країн в загальному обсязі переробки вантажних контейнерів у першому півріччі 2016 року склали: Україна – 28,70% (не вперше займає лідерські позиції на цьому ринку), Росія – 26,55%, Румунія – 25,20%, Грузія – 10,41%, Болгарія – 9,14%.

Україна налічує 18 морських торгових портів, розташованих у басейнах Чорного, Азовського морів та у гирлах Дунаю і Дніпра. Портова галузь має високий експортний потенціал вантажів чорних металів, залізнорудного концентрату, вугілля та зернових вантажів. Порти мають досить конкурентоспроможні потужності з обробки вантажів та головне, вигідне географічне розташування, що може забезпечити їм транзитні вантажопотоки. Але потенціал багатьох цих підприємств використовується не повністю. Як свідчать результати досліджень - основною причиною недосконалого управління потенціалом портового господарства, є несвоєчасна оптимізація організаційних процесів.

Організаційна структура морського порту – це складний механізм або система в якій всі організаційні процеси взаємопов'язані і мають вплив один на одного. Для того, щоб ефективно здійснювати управління потенціалом підприємства, потрібно спочатку зрозуміти механізм його роботи. Один із таких

способів – це моделювання організації підприємства. На рисунку 1 наведена авторська розробка моделі організації роботи Херсонського морського порту. Основні послуги, які надає порт – є перевалка та зберігання вантажів. Кожний елемент представленої моделі, безпосередньо впливає на послуги. Стрілками вказана взаємозалежність цих елементів.

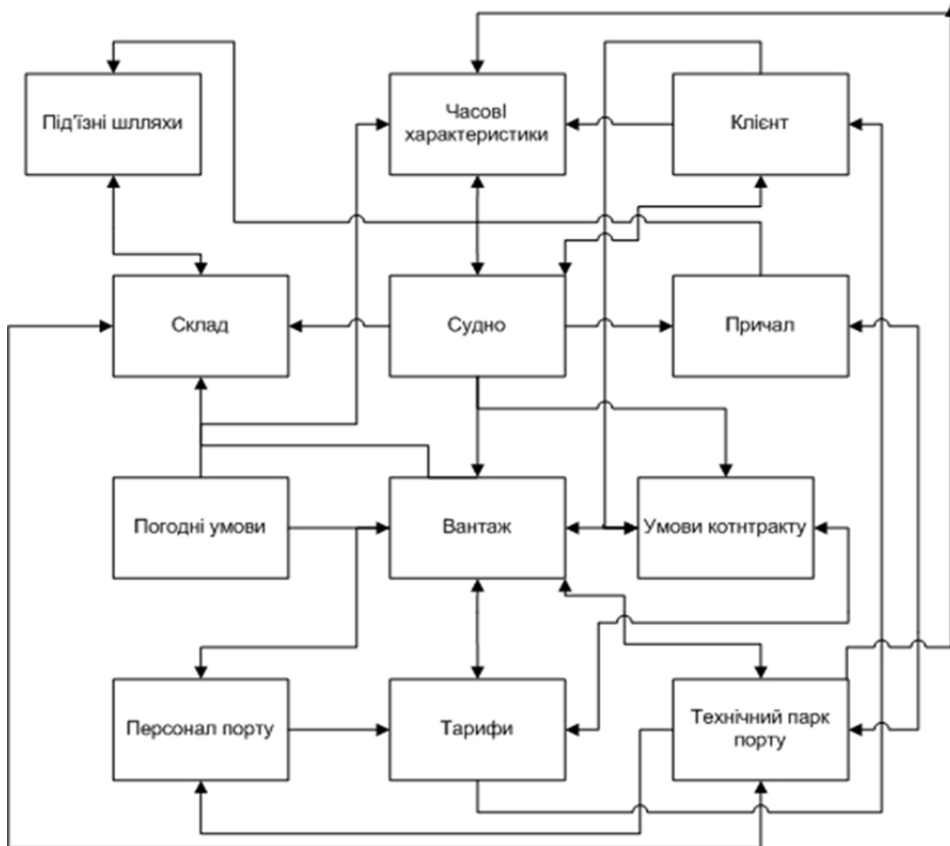

Рис.2. Модель організаційних процесів Херсонського морського порту

Представимо організаційні процеси морського порту у вигляді безлічі проектів, що для даної організаційної системи управління є безліччю цілей G та, відповідно, безліччю функціональних задач (робіт пов'язаних з проектом) $Z_{\Phi} = \{Z_{\Phi k}\}$, які мають виконуватися для досягнення цілей G . Для вирішення функціональних задач потрібно виконати безліч задач управління Z_Y . В цьому випадку, безліч задач, які вирішують за допомогою соціотехнічної системи, можна визначити як добуток безлічі функціональних задач та безлічі задач управління.

Організаційну структуру системи управління представляють як набір множин:

$A \div \{a_i\}, i = \overline{1, n}$ – чинники, які впливають на роботу порту;

$R \div \{r_{k,l}\}, k, l = \overline{1, n}, r_{k,l} = \langle a_k, a_l \rangle \in A \times A$ – безліч відносин між чинниками безпосередньої підпорядкованості в системі;

$C \div \{c_{m,s}\}, m, s = \overline{1, n}, c_{m,s} = \langle a_m, a_s \rangle \in A \times A$ – безліч каналів зв'язку між чинниками.

Усі чинники соціотехнічної системи мають свою спеціалізацію, що дозволяє їм вирішувати визначені задачі з безлічі Z . В цьому випадку, однією зі своїх характеристик, яку буде мати чинник - є безліч задач, які він здатний вирішувати.

Розділ задач системи вводить поняття елементарної задачі Z_e , яке позначає таку функціональну задачу, яка може бути розв'язана окремим чинником системи без взаємодії з підпорядкованими йому показниками. В цій ситуації, безліч елементарних задач системи можна визначити як

$$Z_E \div \{Z_{ek}\}.$$

Продовжуючи декомпозицію Z_{ϕ_j} до рівня елементарної задачі, одержимо

$$Z_{\phi_j} = \bigcup_{p=h}^{h+q} (Z_{y_k o}) \cup \bigcup_{l=m}^{m+5} (Z_{y_b e_1} \cup Z_{e_l})$$

де Z_{e_l} – елементарна задача;

$Z_{y_b e_1}$ – задача управління виконання елементарної оптимізаційної задачі, що визначимо як елементарну задачу організаційного управління.

Таким чином, усі неелементарні функціональні організаційні задачі системи управління морським портом можуть бути представлені у вигляді об'єднаних задач координації, елементарних задач управління та елементарних функціональних задач усієї системи.

Протоколом обміну $ep\langle a_j, a_j \rangle$ між двома чинниками організаційної системи вважають правила обміну інформаційними даними між цими чинниками.

Протоколом управління $mp\langle a_j, a_j \rangle$ - це такий спеціалізований $ep\langle a_j, a_j \rangle$, котрий встановлює правила взаємодії двох чинників. Елементарний протокол управління можна визначити як:

$$smp = mpa(r_{i,j}),$$

де $r_{i,j} = \langle a_i, a_i \rangle \in R \subseteq A \times A$.

Вид $mp\langle a_i, a_i \rangle$ буде залежати від задач, в яких він використовується, і від ролей чинників задачі яку вирішують.

При аналізі видно, що в системі класифікації оптимізаційних завдань можна виділити дві безлічі завдань:

а) безліч завдань RC^I , для яких чинники, які відносяться до однієї ролі, зазвичай знаходяться в безпосередньому зв'язку:

$$(\forall r_c \in RC^I) \left(\begin{array}{l} \exists r_{i,j} = \langle a_i, a_j \rangle, z_k \in Z \\ | r_c^{z_k} = r_c_w \end{array} \right)$$

б) безліч завдань RC^{II} , для яких чинники, що відносяться до однієї ролі, але не можуть знаходитися в безпосередньому зв'язку:

$$(\forall r_c \in RC^{II}) \left(\begin{array}{l} \forall r_{i,j} = \langle a_i, a_j \rangle, z_k \in Z \\ | r_c^{z_k} = r_c_w \wedge r_c^{z_k} \neq r_c_w \end{array} \right)$$

При використанні найпростіших протоколів організаційного управління, виникає можливість будувати складні протоколи управління між чинниками усіх рівня [6].

Задачі оптимізації організаційного проекту розв'язуються в рамках організаційної структури, що може бути представлена багаторівневим неорієнтованим графом, у вершинах графа може знаходитися інформація про клієнтів, під'їзні шляхи, судна і т.д. Ступінь деталізації організаційних процесів визначається глибиною проведеного дослідження. Ребра графа відбивають ієрархічну супідрядність чинників які впливають на роботу порту. При визначення інформаційної структури організаційних процесів дуги являють собою можливі канали між чинниками, по яких може передаватися інформація. Об'єднання організаційних процесів та інформаційної структури являє собою організаційно-інформаційну систему виконання проекту. При вирішенні функціональних задач проекту формують орієнтований граф (графи), які відбивають необхідну послідовність виконання задач в організаційно-інформаційній системі. При цьому, вершинами графа є розв'язувані організаційні задачі, а дуги відбивають послідовність їхнього виконання. Для детального аналізу усіх процесів управління є сценарій дослідження, який складається з таких етапів:

- 1) формується уявлення про організаційні процеси та інформаційну структуру в порту у вигляді організаційно-інформаційної системи;
- 2) описується перелік функціонально-організаційних задач проекту вирішення проблеми;
- 3) з переліку функціонально-організаційних задач вибирається чергове завдання, що підлягає виконанню;
- 4) визначається вузол організаційно-інформаційної системи, що є ініціатором даної задачі;
- 5) визначається чинник (чинники) – найближчий виконавець (виконавці) поточної задачі; визначаються протоколи взаємодії ініціатора і виконавця (виконавців).

Висновки і пропозиції. Дослідження дало можливість встановити, що аналіз показників, від яких залежить успішне управління потенціалом, можна проводити за допомогою комплексу моделей, які дають можливість представити систему управління підприємства у вигляді об'єднання задач координа-

ції, елементарних задач управління й елементарних функціональних задач системи. Запропонована модель організаційної структури Херсонського морського торговельного порту дає можливість оцінити дійсний стан розподілу управлінських і виконавських навантажень по вузлах і рівнях оптимізації системи управління, виявити її слабкі місця та забезпечити прийняття коректних рішень щодо управління потенціалом підприємства, оптимізації організаційної ієрархії, перерозподілу повноважень, зміни принципів і загальних правил управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2005. –с. 20-31.
2. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Федонін О.С, Репіна І. М., Олексюк О.І. — К. : КНЕУ, 2003. — 316 с
3. Григор'єва О.В. Чинники ефективного використання виробничого потенціалу підприємства / О. В. Григор'єва // Вісник ХНУ. – 2011. - № 5. – С. 171-174.
4. Обзор контейнерного рынка Черноморского региона – Электронный ресурс – Режим доступа: <http://www.uspa.gov.ua/ru/press-tsentr/analitika/analitika-2016?start=10>
5. Єчина Ю. С. Суть економічного потенціалу виробничого підприємства / Ю. С. Єчина // Вісник КНУТД. – 2006.– № 6. – С. 142–146.
6. Бек В.О. Аналіз і моделювання організаційних структур управління проектами/ В.О.Бек//Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук. – Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут” – 2003.

Умови публікації статей у фаховому науковому виданні Херсонського державного аграрного університету «Таврійський науковий вісник»

Фахове наукове видання Херсонського державного аграрного університету «Таврійський науковий вісник» – це науково-практичний журнал, заснований у 1996 році. Видається за рішенням Науково-координаційної ради Херсонської області Південного наукового центру Національної академії аграрних наук України, вченої ради Херсонського державного аграрного університету та Президії Української академії аграрних наук з 1996 року. Зареєстрований у ВАК України в 1997 році “Сільськогосподарські науки”, перереєстрацію пройшов у червні 1999 року (Постанова президії ВАК № 1-05/7), у лютому 2000 року (№ 2-02/2) додатково “Економіка в сільському господарстві”, у червні 2007 року (№ 1-05/6) додатково “Іхтіологія” та у квітні 2010 року “Сільськогосподарські науки” (№ 1-05/3). Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 13534-2508 ПР від 10.12.2007 року.

У журналі висвітлюються актуальні питання аграрної науки за секціями:

- землеробство, рослинництво, овочівництво та баштанництво;
- тваринництво, кормовиробництво, збереження та переробка сільськогосподарської продукції;
- меліорація і родючість ґрунтів;
- екологія, іхтіологія та аквакультура;
- економічні науки.

Видання входить до «Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». Редколегія видання здійснює зовнішнє та внутрішнє рецензування всіх статей, що надходять до неї. До складу редколегії журналу входять провідні українські та іноземні фахівці. Видання співпрацює з найбільшими ВНЗ України та зарубіжжя, органами державної влади та місцевого самоврядування. Така співпраця передбачає розміщення інформаційних матеріалів, публікування наукових статей, проведення на базі видання конференцій, обговорень та круглих столів. У виданні публікуються науково-теоретичні та практичні матеріали з актуальних загальнотеоретичних та галузевих питань, а також пропозиції до удосконалення сільськогосподарського виробництва та економіки країни.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва з нашим виданням та пропонуємо Вам опублікувати Ваші статті. Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

З повагою, Головний редактор журналу
Кирилов Юрій Євгенійович

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Для опублікування статті у фаховому науковому виданні необхідно надіслати електронною поштою до редакції журналу наступні матеріали:

- заповнити довідку про автора
- оформити статтю згідно вказаних вимог
- підготувати авторський реферат статті англійською мовою для розміщення на веб-сайті видання (авторський реферат статті повинен містити: прізвище та ініціали автора, звання або посаду, місце роботи або навчання, назву статті, стислий зміст статті мінімальним обсягом 250 слів або 1000 знаків). Англійський варіант приймається лише за умови його **ФАХОВОГО ПЕРЕКЛАДУ**. У разі надсилання англійського варіанту, перекладеного через інтернет-перекладачі (напр. Google), матеріали будуть відхилені. До авторського реферату англійською мовою додається його оригінал українською мовою.

Надіслати рукопис статті в електронному виді на адресу: podakov@list.ru

- для осіб, які не мають наукового ступеню, – додатково надсилають відскановану рецензію наукового керівника чи рецензію особи, яка має науковий ступінь (підпис рецензента повинен бути завірений у відділі кадрів установи або печаткою факультету (інституту)).

Після отримання підтвердження від редколегії про прийняття статті до друку:

- надіслати відскановану копію підтвердження про сплату публікаційного внеску. Реквізити для здійснення платежу наведені нижче.

Мови публікацій: українська, російська, англійська. Матеріали надані англійською мовою за авторством докторів наук – публікуються безкоштовно.

До видання приймаються статті: докторів наук, кандидатів наук, молодих науковців (аспірантів, здобувачів, магістрантів), а також інших осіб, які мають вищу освіту та займаються науковою діяльністю.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Шановні науковці! Наукові статті повинні бути оформлені згідно правил оформлення рукописів для фахового наукового видання Херсонського державного аграрного університету «Таврійський науковий вісник».

Загальні вимоги:

Статті повинні відповідати вимогам постанови Президії Вищої атестаційної комісії України "Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України" від 15.01.2003р., та мати наступні обов'язкові елементи:

- **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;

- **виділення невіршених раніше частин загальної проблеми**, котрим присвячується означена стаття;
- **формулювання цілей статті** (постановка завдання);
- **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- **висновки** з цього дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Авторами подаються статті, що є виключно власними оригінальними дослідженнями із дотриманням правил цитування та посилань. **Подання свідомо неправдивої інформації або ж плагіату є неприйнятним та неетичним.** Окрім того, до друку приймаються лише статті, які не публікувались раніше у інших журналах.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор.

Передрук (перевидання) матеріалів видання дозволяється тільки з дозволу автора і редакції.

Технічні вимоги:

- обсяг статті – від 6 до 25 сторінок, формату А-4, набраних в редакторі Microsoft Word;
- шрифт тексту – Times New Roman, розмір 14, через інтервал 1,0;
- поля з усіх сторін – 20 мм; • якщо стаття містить таблиці і (або) рисунки, то вони повинні бути компактними, мати назву, шрифт тексту – Times New Roman, розмір 12. Математичні формули мають бути ретельно перевірені та чітко надруковані. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються;
- посилання на джерела необхідно робити по тексту у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідно джерела: наприклад, [3, с. 234] або [2, с. 35; 8, с. 234];
- список використаних джерел подається наприкінці статті в порядку згадування джерел відповідно до існуючих стандартів бібліографічного опису (див.: стандарт «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис» (ДСТУ 7.1:2006 та Форма 23, затверджена наказом ВАК України від 29 травня 2007 року № 342);
- стаття повинна містити анотації та ключові слова українською, російською та англійською мовами, переклад назви статті на англійську мову; обсяг анотації – мінімум 3 речення, кількість ключових слів – мінімум 5 слів.

Авторами вноситься публікаційний внесок, який покриває витрати, пов'язані з редагуванням статей, макетуванням та друком журналу. Редакція журналу поштовою пересилкою не займається.

З повагою, відповідальний редактор «Таврійського наукового вісника»

Євгеній Сергійович Подаков

Контактна інформація редакції: 73006, Україна, м. Херсон,
вул. Стрітенська, б. 23, Редакція «Таврійського наукового вісника»

Телефон: +38 (050) 518-37-18

podakov19@gmail.com

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Вербицький С.Б.	17	Никитюк Ю.А.	45
Гадзало А.Я.	3	Пивовар В.В.	10
Громова А.Є.	10	Подаков Є.С.	53
Елль М.П.	75	Прищепо В.С.	60
Коваленко О.В.	17	Степанова І.В.	68
Копилова К.В.	17	Тарасюк А.В.	75
Косач І.А.	24	Фомішина В.М.	60
Миколайчук В.І.	31	Якимчук Т.В.	37
Морозова О.Г.	37		

ЗМІСТ

Гадзало А.Я. Теоретичні аспекти транскордонного співробітництва у сфері природокористування	3
Громова А.Є. Пивовар В.В. Роль податкових нажходжень у формуванні доходної частини зведеного бюджету України	10
Коваленко О.В., Копилова К.В., Вербицький С.Б., Профільна інноваційна діяльність наукових установ агропромислового напрямку щодо реалізації засад продовольчої безпеки держави.....	17
Косач І.А. Моделювання системи стратегічного управління інтеграційними процесами в АПК з використанням нейронних мереж	24
Миколайчук В.І. Особливості впровадження Lean-технології в сільському господарстві	31
Морозова О.Г., Якимчук Т.В. Вплив глобалізації на економічний розвиток світових регіонів	37
Никитюк Ю.А. Моделювання ризиків на ринку лікарської рослинної сировини.....	45
Подаков Є.С. Теоретичні аспекти впливу податків на фінансову безпеку підприємств.....	53
Прищепо В.С., Фомішина В.М. Прикладні аспекти адаптації експортної діяльності підприємств України до умов ринку ЄС.....	60
Степанова І.В. Особливості стратегії розвитку регіонів України на основі факторного підходу.....	68
Тарасюк А.В., Ель М.П. Оптимізація організаційних процесів як спосіб використання потенціалу підприємства.....	75

ОГЛАВЛЕНИЕ

Гадзало А. Я. Теоретические аспекты трансграничного сотрудничества в сфере природопользования	3
Громова А.С., Пивовар В.В. Роль налоговых поступлений в формировании доходной части сводного бюджета Украины.....	10
Коваленко О.В., Копылова Е.В., Вербицкий С.Б. Профильная инновационная деятельность научных учреждений агропромышленного направления по реализации основ продовольственной безопасности государства.....	17
Косач И.А. Моделирование системы стратегического управления интеграционными процессами в АПК с использованием нейронных сетей.....	24
Миколайчук В.И. Особенности внедрения Leap-технологии в сельском хозяйстве.	31
Морозова О.Г., Якимчук Т.В. Влияние глобализации на экономическое развитие мировых регионов.....	37
Никитюк Ю.А. Моделирование рисков на рынке лекарственного растительного сырья.....	45
Подаков Е.С. Теоретические аспекты влияния налогов на финансовую безопасность предприятий.....	53
Прищепо В.С., Фомишина В.Н. Прикладные аспекты адаптации экспортной деятельности предприятий Украины в условиях рынка ЕС.....	60
Степанова И.В. Особенности стратегии развития регионов Украины на основе факторного подхода.....	68
Тарасюк А.В., Эльз М.П. Оптимизация организационных процессов как способ использования потенциала предприятия	75

CONTENTS

Gadzalo A.Y. Theoretical aspects of cross-border cooperation in the field of natural resources.....	3
Gromova A.E., Pyvovar V.V. The role of tax revenues in the formation of revenues of the consolidated budget of Ukraine.....	10
Kovalenko O.V., Kopylova K. V., Verbytskyi S.B. Relevant innovative activity of agroindustrial scientific institutions as to the implementation of food security fundamentals of the state	17
Kosach I.A. Strategic management of integration processes in agriculture: opportunities of neural networks modeling	24
Mykolaychuk V.I. Features of implementing Lean-technologies in agriculture.....	31
Morozova O.G., Yakymchuk T.V. Effect of globalization on the economic development of world regions.....	37
Nikityuk Y.A. Modeling of risks in the market of medicinal plant raw material	45
Podakov Ye.S. Theoretical aspects of the impact of taxes on the financial security of enterprises	53
Pryshchepo V.S., Fomishina V.N. Applied aspects of the adaptation of export activity of Ukrainian enterprises to EU market conditions	60
Stepanova I. V. Peculiarities of the strategy of regional development in Ukraine based on the factor approach.....	68
Tarasiuk A.V., Ell M.P. Optimization of organizational processes as a way of business potential utilization.....	75

Таврійський науковий вісник

Випуск 98

Економічні науки

Підписано до друку 20.07.2017 р.
Формат 70x100 1/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 8,37. Наклад 100 прим.

Видавець Грінь Д.С.,
73033, м. Херсон, а/с № 15
e-mail: dimg@meta.ua
Свід. сер. ДК № 4094 від 17.06.2011